

178
1968



სახჭოთა სამართალი

გვ-100 ნომერი

საქართველოს კვებისა და სანელებლების მინისტრის განყოფილება

1968

6



სომეხი ეკლესია თბილისის

სახელმწიფო უნივერსიტეტის

ორგოზღაათი წლითავს

საბჭოთა სამართალი

№ 6

ნომერი—დეკემბერი

1968 წელი

გამოცემის XV წელი

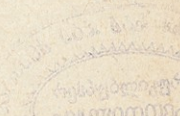
საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს, პროკურატურისა და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთანაარსებული იურიდიული კომისიის ორგანო
ო რ თ ვ ი უ რ ი ქ უ რ ნ ა ლ ი

ქუჩნალის ეს ნომერი მოამზადა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიულმა ფაკულტეტმა

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ვ. აბაშაძე — იურიდიული მეცნიერების განვითარება თბილისის უნივერსიტეტში	3
სახალხო დემოკრატია — მშრომელთა რევოლუციური მონაპოვარი	15
გ. ერემოვი — კანონი საბჭოთა მოქალაქეობის შესახებ	26
ზ. წულაია — სოციალისტური ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით	32
რ. შენგელია — საბანკო სესხის დახმარებით აშენებული საცხოვრებელი სახლის სამართლებრივი მდგომარეობა	41
ლ. ადგიშვილი — სრულყოფილ ზედამხედველობა და კონტროლი მოზარდთა შრომის კანონმდებლობის დაცვისადმი	50
ს. ჯაფარიძე — სამეურნეო რეფორმა და სამოქალაქო სამართალი	57
ნ. წერეთელი — სოციალისტური მრეწველობის ახლებურად მართვის ზოგიერთი სამართლებრივი საკითხი	62
ი. სურგულაძე — ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები აკაკი შანიძის შრომებში	70
ვ. მებრეველი — ილია ჭავჭავაძის შეხედულებანი სახელმწიფოს შესახებ	74
ჩვენი ინტერვიუ	84
საიუბილეო ღონისძიებები	86
ინფორმაცია	90
ბიბლიოგრაფია	93

10.755-





СО Д Е Р Ж А Н И Е

В. Абашмадзе — Развитие юридической науки в Тбилисском университете	3
Установление народной демократии — величайшее завоевание трудящихся	15
Гр. Еремов — Закон о советском гражданстве	26
З. Цулана — Хищение государственного имущества злоупотреблением служебным положением	32
Р. Шенгелиа — Правовое положение жилого дома, построенного с помощью банковской ссуды	41
Л. Адеишвили — Совершенствовать надзор и контроль над соблюдением законодательства о труде подростков	50
С. Джапаридзе — Хозяйственная реформа и гражданское право	57
Н. Церетели — Некоторые правовые вопросы управления социалистической промышленностью	62
И. Сургуладзе — Вопросы истории грузинского права в трудах Акакия Шанидзе	70
В. Метревели — Взгляды Ильи Чавчавадзе о государстве	74
Наши интервью	84
Юбилейные мероприятия	86
Информация	90
Библиография	93

სარედაქციო კოლეგია

შგ. № 164
ტირაჟი 12.700
შგ 07147

თ. კაციტაძე (მთ. რედაქტორი), ვ. აბაშმაძე,
თ. ბაკურაძე, ბ. ზარათაშვილი, პ. ბერძენიშვილი,
თ. დადიანი, გ. ინწკირველი, მ. ლომიძე,
გ. მაისურაძე, თ. წერეთელი, ს. ჯორბენაძე.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, ათარბეგოვის ქ. № 32. ტელეფონი—9-09-62

გადაეცა წარმოებას 13/I-69 წ., ხელმოწერილია დასაბეჭდად 11,III-69 წ., ქალაქის ზომა 70×108¹/₁₆; ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 6, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 8,4.

საქ. კპ ცკ-ის გამომცემლობის სტამბა, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.
Типография изд-ства ЦК КП Грузии, Тбилиси, ул. Ленина, 14.

იურიდიული მეცნიერების განვითარება თბილისის უნივერსიტეტში

პროფ. ვ. აბაშვიძე

საქართველოში იურიდიული მეცნიერების შესწავლას უძველესი ტრადიციები აქვს. ფეოდალური დაქუცმაცებულობის დაძლევისა და ერთიანი ძლიერი ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შექმნისთანავე სამეფო ხელისუფლების გარშემო შემოკრებილი პოლიტიკური იდეოლოგიები (ე. მთაწმინდელი, გ. მთაწმინდელი და სხვ.) დიდ მუშაობას ეწევიან იურიდიულ მეცნიერებაშიც, უცხოურიდან თარგმნიან სამართლის წიგნებს, ადგენენ მათ კომენტარებს და ა. შ. ამ მეცნიერებისადმი კიდევ უფრო მეტად გაიზარდა ინტერესი დავით აღმაშენებლის ეპოქაში, მრავალეროვანი ქართული სახელმწიფო შექმნისა და აღზევების შემდეგ. შუა საუკუნეების ეპოქაში დავით აღმაშენებლის მიერ დაარსებულ გელათის აკადემიაში სხვა მეცნიერულ დისციპლინებთან ერთად ფართოდ ისწავლებოდა იურისპრუდენცია.

X — XII საუკუნეებიდან ჩვენამდე მოღწეული სიგელ-გუჯრები, ანდერძები და სხვა საკანონმდებლო მასალები ისტორიულ წყაროებთან ერთად ცხადყოფენ ამ ეპოქის საქართველოს იურიდიული მეცნიერების განვითარების საკმაოდ მაღალ დონეს.

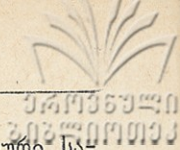
ერთიანი ფეოდალური საქართველოს ცალკეულ სამთავროებად დაშლის, მეურნეობის რეგრესის, უცხოელთა სისტემატური შემოსევებისა და სხვა მიზეზების გამო ინტერესი სახელმწიფოსა და სამართლის მეცნიერული პრობლემებისადმი შემდეგში შესუსტდა. ეს პერიოდი საკმაოდ დიდხანს გაგრძელდა (XVI — XVIII სს.).

მაგრამ XVIII საუკუნიდან რუსეთთან დაახლოების შემდეგ, როდესაც დაიხსნა ქვეყნის ეკონომიური და პოლიტიკური აღორძინების პერსპექტივები, კვლავ გაჩაღდა ინტენსიური მუშაობა იურიდიული მეცნიერების სხვადასხვა დარგში. დაიწყო არა მარტო კანონპროექტების შედგენა, არამედ ქართული სამართლის ისტორიის შესწავლაც. ეს საკითხები პირველად შედარებით კომპაქტურად დამუშავა ვახუშტი ბაგრატიონმა. მის შემდეგ ქართული სამართლის ისტორიის საკითხებს თავიანთ შრომებში განიხილავდნენ: ვახტანგ ირაკლის-ძე ბაგრატიონი, დავით ბაგრატიონი, იოანე ბაგრატიონი, თეიმურაზ ბაგრატიონი, მ. ბროსე, დ. ბაქრაძე, დ. ფურცელაძე, ნ. ურბნელი (ხიზანი-შვილი), გ. თარხნიშვილი, ა. ხახანაშვილი, ს. ავალიანი, ს. ესაძე, ნ. მარი, ექ. თაყაი-შვილი, ივ. ჯავახიშვილი და სხვები.

ამ მდიდარი ტრადიციების არსებობით უნდა აიხსნას თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსებისთანავე იურიდიული ფაკულტეტის ჩამოყალიბება, რითაც დაიწყო საქართველოში იურიდიული მეცნიერების განვითარების ახალი ეტაპი.

როგორც მთელი ქართული მეცნიერებისა და კულტურის, ისე იურიდიული მეცნიერების შესწავლის ამ ახალი ეტაპის მედროშე იყო აკად. ივ. ჯავახიშვილი, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა იურიდიული მეცნიერების ახალ დარგს — ქართული სამართლის ისტორიას. მეცნიერების ამ ახალ დარგში ნაყოფიერი მუშაობის შედეგად აკად. ივ. ჯავახიშვილმა 1928—1929 წლებში სამ წიგნად გამოაქვეყნა ქართული სამართლის ისტორია.

აკად. ივ. ჯავახიშვილის ამ კაპიტალურ შრომებში დამუშავებულია ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები. დიდძალი პირველწყაროების მეცნიერული ანალიზის



საფუძველზე ავტორის მიერ დადგენილია IX—XIII საუკუნეების ფეოდალური საქართველოს სამართლის სისტემა, დამუშავებულია ამ სისტემის ცალკეული დარგები და ინსტიტუტები, გარკვეულია ქართული სამართლის ტერმინები.

აკად. ივ. ჯავახიშვილმა დაამკვიდრა ქართული სახელმწიფოებრიობის და სამართლის ისტორიის მეცნიერული შესწავლის დიდი ტრადიციები, რამაც უფრო გააძლიერა ინტერესი მეცნიერების ამ დარგისადმი. შემდგომში ქართული სამართლის ისტორიის საკითხებს შეეხენ თავიანთ გამოკვლევებში კ. კეკელიძე, ა. შანიძე, ს. ყაუხჩიშვილი, გ. წერეთელი, ა. ბარამიძე, პ. ინგოროყვა, ირ. სურგულაძე, შ. მესხია, კ. გრიგოლია, დ. გვრიტიშვილი, ვ. გაბაშვილი, პ. გუგუშვილი და სხვ.

რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის საკითხები განხილული აქვთ ნ. დუბროვინს, ვ. რომანოვსკის, ნ. კორკუნოვს, ს. იუშკოვს და სხვ. საზღვარგარეთელი მეცნიერებიდან — რ. დარესტს, ფ. ჰოლდაკს, ა. ალენს, დ. ლანგს და სხვებს.

საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის შესწავლისათვის დიდ მუშაობას ეწევა და აკად. ივ. ჯავახიშვილის მიერ დაწყებულ საქმეს განაგრძობს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის და თეორიის კათედრა (გამგე პროფ. ივ. სურგულაძე), რომელმაც თავის გარშემო შემოიკრება იურისტ-მეცნიერთა ჯგუფი საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის პრობლემების სისტემატური დამუშავების მიზნით.

ფართოა იმ პრობლემების წრე, რომლებიც დამუშავებული აქვს თვით პროფ. ივ. სურგულაძეს. უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს ქართლის სახელმწიფოებრივი წყობილების საკითხები გვიანფეოდალურ პერიოდში, XIX საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოში რუსული მმართველობის სისტემის შემოღებისა და რუსული მმართველობის სისტემაში ქართული და რუსული სამართლის საწყისების ურთიერთობის პრობლემები და სხვ.

პროფ. ივ. სურგულაძეს დამუშავებული აქვს აგრეთვე გვიანფეოდალური საქართველოს გლეხთა კატეგორიებისა და გადასახადების პრობლემები, სახელმწიფო გადასახადები ქართლის სამეფოში მე-18 საუკუნის დასაწყისში. გაერთიანებული ფეოდალური საქართველოს სახელმწიფოებრივი წყობილების ისტორიიდან მას მონოგრაფიულად შესწავლილი აქვს ათაბაგობის ინსტიტუტი.

პროფ. ივ. სურგულაძე მუშაობს ქართული ფეოდალიზმის თავისებურებებზე. ამ პრობლემიდან მას დასმული, შესწავლილი და განხილული აქვს მთელი რიგი საკითხები: მომწიფებული და განვითარებული ფეოდალიზმის სხვაობა; პატრონჟიმობა, როგორც სენიორალურ-ვასალური დამოკიდებულება; ქართული ფეოდალიზმის პერიოდიზაციის საფუძვლები; ადრინდელი ფეოდალიზმი საქართველოში (III—IV, VIII—IX საუკუნეები); ქართული ფეოდალური სახელმწიფოებრივი წყობილების ფორმები; საკუთრების სამართლებრივი რეჟიმი საქართველოში; ყიდვა-გაყიდვის ინსტიტუტის თავისებურება ქართული ფეოდალური სამართლის მიხედვით; მამასახლისობის ინსტიტუტი საქართველოში; მთავრისა და ვაზრობის ინსტიტუტების ურთიერთობა და სხვა. მის მიერ დამუშავებულია ქართული ფეოდალური სისხლის სამართლის, სამოქალაქო სამართლის, საპროცესო და სამოსამართლო სამართლის ინსტიტუტების სისტემა ორი პერიოდის მიხედვით. XVI—XVIII საუკუნეების ქართული ფეოდალური სამართლის ისტორია სისტემატიზებული სახით პირველად არის დამუშავებული პროფ. ივ. სურგულაძის მიერ.

პროფ. ივ. სურგულაძე უნივერსიტეტში კითხულობს, აგრეთვე, საქართველოს

პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიის კურსს, რაც პირველად 1967-68 სასწავლო წელს იქნა შემოღებული.

პროფ. ივ. სურგულაძეს საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიის დარგში დამუშავებული აქვს შემდეგი საკითხები: ექვთიმე მთაწმინდელის შეხედულებანი სამართალზე, სახელმწიფოსა და სამართლის საკითხები „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით, სახელმწიფოს ფორმის საკითხები „ხელმწიფის კარის გარიგების“ მიხედვით, სულხან-საბა ორბელიანის, იოანე ბაკრატიონის შეხედულებანი სახელმწიფოსა და სამართალზე, დავით ბაკრატიონის შეხედულება ბრალზე, რუსთაველის პოლიტიკური შეხედულებანი.

ქართული სამართლის ისტორიის მეცნიერულ კვლევა-ძიებაში საყურადღებო წვლილი შეიტანა აკად. ი. დოლიძემ.

მის შრომებში შესწავლილი და გამოკვლეულია ქართული სამართლის ეროვნული და უცხო წყაროების ურთიერთდამოკიდებულება. მან დაადგინა, რომ ქართული სამართლის ზოგიერთი ინსტიტუტის საწყისები ძველადმოსავლური, კერძოდ, ძველბერძნული სჯულმდებლობიდან მომდინარეობს; ქართული სამართლის ერთ-ერთ წყაროს მოსეს სამართლის წიგნი წარმოადგენს, რომელიც თავისებურად გადამუშავებული ქართული ვერსიის სახით დამკვიდრდა ეროვნული სჯულმდებლობის სამართლის წიგნებსა და საკანონმდებლო კრებულებში.

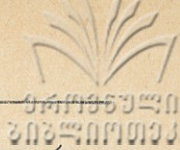
აკად. ი. დოლიძის მიერ წარმოებული კვლევა-ძიების შედეგად დადგინდა აგრეთვე, რომ ქართული სამართლის ერთ-ერთ უძველეს წყაროს შეადგენს ბერძნულ-რომაული სამართალი, რომელიც თავისებური სახით ძველი დროიდანვე მოქმედებდა საქართველოში. შუა საუკუნეების ქართულ სამართალში იგრძნობა ბიზანტიური კანონმდებლობის გავლენაც, რაც ასახულია ერთი მხრივ ეროვნული სჯულმდებლობის ძეგლებში, ხოლო მეორე მხრივ თარგმნილ კანონებში („სამართალი ბერძნული“), ასევე მოქმედ სამართლად რომ ითვლებოდა საქართველოში.

აკად. ი. დოლიძის მიერ გამოკვლეულია აგრეთვე ქართული სამართლის წიგნებიც (ბექასა და ალბუღას, გიორგი ბრწყინვალის და ვახტანგ VI-ის კანონები) და დადგენილია მათი წყაროები.

სხელებული საკანონმდებლო ძეგლების შესწავლის შედეგად გამოირკვა, რომ XIII—XIV სს. ქართული სამართალი იცნობს ფეოდალური სამართლის ყველა ძირითადი დარგის განვითარებულ ინსტიტუტებს, საკუთრების სამართლისა და ნივთების კლასიფიკაციის თავისებურ სისტემას, სასამართლო გამოცდის ფორმებს, ორდალიების სახელწოდებით რომ არის ცნობილი.

ბოლო დრომდე სრულაად შეუსწავლელი იყო სასჯელთა სისტემისა და სახეების საკითხი ფეოდალური დაქსაქსულობის პერიოდის საქართველოში. აკად. ი. დოლიძემ გამოიკვლია სასჯელთა მთელი რიგი სახეები, დაადგინა მათი შინაარსი და მოგვცა მათი განსაზღვრული კლასიფიკაცია, ამასთან განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა კომპოზიციების საჯარო ელემენტის არსებობის საკითხს ქართულ ფეოდალურ სისხლის სამართალში. წინააღმდეგ ბურჟუაზიულ მკვლევართა შეხედულებისა დადგინდა, რომ ქართული სამართლისათვის ცნობილი იყო საჯარო ხასიათის მთელი რიგი ქონებრივი სასჯელები.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ქართული სამართლის ძეგლების პუბლიკაციის დიდი მნაშვნელობა. ტექსტები გამოიცემა ხუთ ტომად. უკვე გამოქვეყნდა ორი ტომი. ტექსტები დადგენილია ძველი ხელნაწერების მისედვით. პუბლიკაციას ერთვის ძველი ქართული იურიდიული ტერმინოლოგია.



ქართული სამართლის ისტორიის საკითხების გამოკვლევასთან ერთად ყურადღება ექცეოდა სამართლის ზოგადი ისტორიის საკითხების შესწავლასაც; გამოქვეყნდა აკად. ი. დოლიძის ნაშრომები, რომლებშიც განხილულია ძველალმოსავლური და დაქსაქსული ფეოდალიზმის ხანის სამართლის საკითხები.

პროფ. ალ. ვაჩიშვილი, რომლის უმთავრესი შრომები მიძღვნილია სისხლის სამართლისადმი, ნაყოფიერ სამეცნიერო მუშაობას ეწეოდა, აგრეთვე, საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიაშიც. პროფ. ალ. ვაჩიშვილმა სამი წიგნი მიუძღვნა სხვადასხვა დროს ქართული სამართლის ისტორიას. პირველ ორ წიგნში ავტორს განხილული აქვს ქართული სისხლის სამართლის პროცესისა და სასამართლო ორგანიზაციის საკითხები. მესამე წიგნში განხილულია საკუთრების ფორმები ფეოდალურ საქართველოში.

საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიისადმი მიძღვნილი პროფ. ს. ჯორბენაძის შრომების ნაწილი. პროფ. ს. ჯორბენაძემ შეისწავლა ი. ჭავჭავაძის სამართლებრივი შეხედულებანი, სპეციალურად გამოიკვლია ი. ჭავჭავაძის დამოკიდებულება სიკვდილით დასჯის მიმართ და ამ საკითხს მიუძღვნა ნაშრომი „ილია ჭავჭავაძე — სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ მებრძოლი“. პროფ. ს. ჯორბენაძემ საგანგებოდ შეისწავლა დეკაბრისტების ერთ-ერთი იდეური წინამორბედის ი. გ. ტილაშვილის მოღვაწეობა და სამართლებრივი შეხედულებანი, განსაკუთრებით კი 1812 წელს მის მიერ გამოქვეყნებული წიგნი «Начертание права природного».

საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიის საკითხებს იკვლევს პროფ. ვ. აბაშმაძე, რომელმაც უკანასკნელ წლებში გამოაქვეყნა სამეცნიერო შრომები შუა საუკუნეების საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან. მის მიერ შესწავლილია დავით აღმაშენებლის და შოთა რუსთაველის პოლიტიკური მოძღვრებანი და აგრეთვე ყუთლუ-არსლანის პოლიტიკური იდეოლოგია. ჩვენამდე მოღწეული XII საუკუნის ქართული ისტორიული წყაროების ანალიზის საფუძველზე პროფ. ვ. აბაშმაძემ შეძლო გამოკვლევა დავით აღმაშენებლის შეხედულებანი სახელმწიფოსა და სამართლის წარმოშობისა და მათი არსის, სახელმწიფო ფორმების, სამართლის სახეებისა და სხვათა შესახებ. საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიისათვის განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს დავით აღმაშენებლის შეხედულებას ბუნებითი სამართლის შესახებ, რომელიც პირველად გამოიკვლია პროფ. ვ. აბაშმაძემ.

ასევე საყურადღებოა პროფ. ვ. აბაშმაძის გამოკვლევა შ. რუსთაველის პოლიტიკურ მოძღვრებათა შესახებ. „ვეფხისტყაოსანთან“ XII საუკუნის ისტორიული ძეგლების შეპირისპირების გზით ავტორმა დაადგინა, რომ შ. რუსთაველის შეხედულებები სახელმწიფოსა და სამართლის შესახებ წარმოადგენს თამარ მეფის მიერ „ერთნებაობით და თანადგომით“ ქვეყნის მართვის ახალი სახელმწიფოებრივი კურსის თეორიულ დასაბუთებას.

დიდი ხნის განმავლობაში შუა საუკუნეების ქართული ისტორიოგრაფიის მეტად საინტერესო საკითხებს წარმოადგენდა ყუთლუ-არსლანის პოლიტიკური დასის გამოსვლა სამეფო ხელისუფლებას წინააღმდეგ. განსაკუთრებით სადავო იყო ყუთლუ-არსლანის დასის სოციალური შემადგენლობა და ამ დასის პოლიტიკური პროგრამის კლასობრივი შინაარსი. ჩვენამდე მოღწეული XII საუკუნის ქართული წყაროების კრიტიკული შესწავლისა და ქართული საბჭოთა ისტორიული ლიტერატურის ანალიზის საფუძველზე ვ. აბაშმაძემ დაადგინა ყუთლუ-არსლანის პოლიტიკური იდეოლოგიის ანტიფეოდალური შინაარსის იურიდიული საფუძველები.

დოც. მ. კეკელიას მეცნიერული კვლევის საგანს წარმოადგენს რუსეთთან შეერ-

თების წინაპერიოდში საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობის, სასამართლო ორგანიზაციისა და პროცესის საკითხები. უკანასკნელ პერიოდში გამოქვეყნდა მისი საკურადღებო გამოკვლევები ამ პრობლემებზე.

საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის საკითხებზე მუშაობენ აგრეთვე სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიისა და ისტორიის კათედრის წევრები ნ. კორძაია-სამადაშვალი და ნ. სუმბაძე.

სამოქალაქო სამართლის კათედრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის ერთ-ერთი უძველესი კათედრაა. მას სხვადასხვა დროს ხელმძღვანელობდნენ ცნობილი ქართველი იურისტები პროფ. ლ. ანდრონიკაშვილი და პროფ. გ. ნანეიშვილი.

ქართველი ცივილისტი დოც. გ. რცხილაძე, რომელიც სამოქალაქო სამართლის კათედრაზე მუშაობდა, ავტორია საინტერესო გამოკვლევებისა სავინდიკაციო სარჩელის, შეძენითი ხანდაზმულობის, აგრეთვე, ზოგადი მოძღვრებისა ხელშეკრულების შესახებ.

სამოქალაქო სამართლის კათედრის გამგის, პროფ. ს. ჯორბენაძის ძირითადი ნაშრომები მიძღვნილია სამოქალაქო სამართლის აქტუალური პრობლემებისადმი. იგი იკვლევს სამართლის ცენტრალურ ინსტიტუტს — საკუთრების სამართალს, პროფ. ს. ჯორბენაძის შრომებში საინტერესო მიხედვრები და დასკვნებია საზოგადოების განვითარების სხვადასხვა ეტაპების მიხედვით წარმოების ფორმებისა და საკუთრების ფორმების თანაფარდობის, საკუთრების წარმოშობის საფუძვლების კლასიფიკაციის შესახებ.

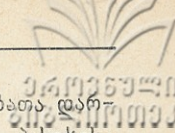
პროფ. ს. ჯორბენაძემ სპეციალურად გამოიკვლია მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრების ჩამოყალიბება და განვითარება სოციალისტური საკუთრების წარმოშობის გზებზე, სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების წარმოშობის როლი და მრავალმხრივი პროცესი სსრ კავშირში, სახელმწიფო კაპიტალიზმის როლი გარდამავალ პერიოდში, სახელმწიფო საკუთრების გაჩენის თავისებურება საბჭოთა საქართველოში, სოციალისტური საკუთრების ფორმები საზღვარგარეთის სოციალისტურ ქვეყნებში, მოქალაქეთა პირადი საკუთრება სოციალიზმის დროს, განსაკუთრებით კი პირადი საკუთრება საცხოვრებელ სახლზე. მის მიერ განვითარებულია ახალი თვალსაზრისი სამოქალაქო სამართალში ანალოგიის გამოყენების პირობების შესახებ.

პროფ. ს. ჯორბენაძემ განავითარა ორიგინალური კონცეპცია უციდურესი აუცილებლობის შედეგების შესახებ სამოქალაქო სამართალში, რამაც ფართო გამოხმაურება ჰპოვა სპეციალისტთა შორის და სამოქალაქო სამართლის კოდექსების შედგენის დროს. აღნიშნულ პრობლემასთან დაკავშირებით პროფ. ს. ჯორბენაძის შრომა „უციდურესი აუცილებლობა საბჭოთა სამოქალაქო სამართალში“ ითარგმნა გერმანულ ენაზე.

პროფ. ს. ჯორბენაძის მიერ განზოგადოებულია სახელმწიფო სოციალისტურ წარმოთა ქონებრივი დამოკიდებულების განვითარების ეტაპები მათ იურიდიულ პირად აღიარებამდე. მან სპეციალურად გამოიკვლია სამოქალაქო სამართლის ახალი ინსტიტუტის — მეცნიერული აღმოჩენის სამართლებრივი ასპექტები. მის მიერ წამოყენებულია წინადადებანი ავტორისა და მისი მემკვიდრეობის პირადი უფლებების ახლებურად მოწესრიგებისათვის.

საოჯახო სამართლის სახელმძღვანელოში, რომელიც 1957 წელს გამოქვეყნდა, პროფ. ს. ჯორბენაძემ შეისწავლა და წარმოგვიდგინა საოჯახო სამართლის წყაროების, დაქორწინების პირობების, მარტოხელა დედის უფლებრივი მდგომარეობის, მეუღლეთა თანაზიარი საკუთრებისა და სხვა პრობლემები.

სამოქალაქო სამართლის აქტუალურ პრობლემებს ეხება აგრეთვე დოც. ნ. წერე-



ოლის შრომები. მათ შორის საყურადღებოა ბრალის პრინციპი ვალდებულებათა დარღვევისათვის სოციალისტურ ორგანიზაციათა სამოქალაქო სამართლებრივ პასუხისმგებლობაში, პროდუქციის მიწოდების სახელშეკრულებო სტრუქტურის დადგენა, ახალ სამეურნეო რეფორმაზე გადავლასთან დაკავშირებით საწარმოების მატერიალური პასუხისმგებლობა ვალდებულებათა შეუსრულებლობისათვის და ა. შ.

შრომის სამართლის პრობლემების გამოკვლევას ისახავს მიზნად დოც. ე. ნეიძის სამეცნიერო შრომები. ისინი ეხება შრომის სამართლის ისეთ საკვანძო საკითხებს, როგორც არის საბჭოთა შრომის სამართლის საგანი და სისტემა, შრომის ხელშეკრულების შეწყვეტის ძირითადი საფუძვლები, მუშაკთა მატერიალური პასუხისმგებლობა საწარმოსათვის მიყენებული ზიანის გამო, სსრ კავშირში მუშა-მოსამსახურეთა შვებულებების სისტემა, მომავალ შრომის კანონთა კოდექსში კოლექტიური ხელშეკრულების ცნების ფორმულირება, შრომის დისციპლინის არსი, მისი მოწესრიგების მეთოდები და ა. შ.

ჩვენს ქვეყანაში საკოლმეურნეო წყობილების შექმნისა და განმტკიცებისადმი მიძღვნილი პროფ. ნ. ლომსაძის სამეცნიერო შრომები. ავტორის მიერ ამ შრომებში, წამოყენებული ზოგიერთი წინადადება და რეკომენდაცია გამოყენებულ იქნა საკოლმეურნეო სამართლის კანონმდებლობაში. 1950 წელს გამოქვეყნდა პროფ. ნ. ლომსაძის წინადადებანი კოლმეურნეობებში მმართველობის ორგანოების არჩევნების ფარული კენჭისყრით ჩატარებისა და კოლმეურნეობებში იურისკონსულტთა თანამდებობების შემოღების შესახებ, 1957 წელს საკოდიფიკაციო მუშაობასთან დაკავშირებით გამოქვეყნდა პროფ. ნ. ლომსაძის შრომა „მიწისა და საკოლმეურნეო კანონმდებლობაში ცვლილება-დამატებათა შესახებ“. 1961 წელს გამოიცა პროფ. ნ. ლომსაძის მიერ შედგენილი კრებული მიწათსარგებლობისა და საკოლმეურნეო ურთიერთობის საკითხებზე. მანვე სრულყოფილად გამოიკვლია ბუნების დაცვის სამართლებრივი საკითხები. პროფ. ს. ჯორბენაძეს და პროფ. ნ. ლომსაძეს წამოყენებული აქვთ წინადადებანი ბუნების დაცვის კანონმდებლობის სრულყოფის თაობაზე.

მნიშვნელოვანი გამოკვლევების ავტორია დოც. ლ. ჯომარჯიძე. მან სპეციალურად შეისწავლა ჩვენი ქვეყნის საჯარო საწარმოთა განვითარების ეტაპები და მათი უფლებრივი მდგომარეობა, კოოპერაციის უფლებრივი მდგომარეობა, დაამუშავა აგრეთვე სამშენებლო ორგანიზაციათა, როგორც იურიდიული პირების საქმიანობის თავისებურებანიც.

ნაყოფიერ მუშაობას ეწეოდა სამოქალაქო სამართლის პროცესში პროფ. დ. პოლუმორდგინოვი. მისმა გამოკვლევებმა სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის, სასამართლო გადაწყვეტილების მოტივების, ადმინისტრაციული იუსტიციის და სხვათა შესახებ ფართო გამოხმაურება და სპეციალისტების აღიარება ჰპოვა.

იურიდიული ფაკულტეტის დაარსებიდანვე ნაყოფიერი მუშაობა დაიწყო სისხლის სამართლის მეცნიერებაში.

მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრების მიხედვით სისხლის სამართლის მეცნიერების ძირითადი პრობლემების შესწავლას ისახავდა მიზნად დოც. ი. ბოჭორიშვილის შრომები „მარქსიზმი და სისხლის სამართალი“ და კრებული „მარქსიზმის კლასიკოსები დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ“.

სისხლის სამართლის განვითარების საქმეში დიდი წვლილი შეიტანა პროფ. ალ. ვაჩიშვილმა, რომელიც ხელმძღვანელობდა სისხლის სამართლის კათედრას. 1955 წელს გამოქვეყნდა ალ. ვაჩიშვილის მონოგრაფია „სისხლის სამართლის პროცესი“. ამ მონოგრაფიაში ავტორი არკვევს სისხლის სამართლის პროცესის არსსა და ცნებას,

განმარტავს სისხლის სამართლის პროცესის ურთიერთდამოკიდებულებას სამართლის სხვა დარგებთან და ზოგადი ხასიათის სხვა საკითხებს. ნაშრომის მეორე კარში ავტორი ფრცლად იკვლევს მონათმფლობელური რომის და საბერძნეთის სისხლის სამართლის პროცესს, ფეოდალური ეპოქის ინკვიზიციურ პროცესს მისი წარმომშობი ეკონომიური და სოციალურ-პოლიტიკური პირობების დახასიათებებით, აგრეთვე მე-18 საუკუნის საფრანგეთის ბურჟუაზიული რევოლუციის კანონმდებლობას სისხლის სამართლის პროცესის დარგში და 1808 წლის საპროცესო კოდექსს, რომელიც ზოგიერთი ცვლილებითა და დამატებით დღესაც მოქმედებს საფრანგეთში.

1957 წელს გამოქვეყნდა პროფ. ალ. ვაჩიშვილის შრომა „დანაშაულის სუბიექტური მხარე საბჭოთა სისხლის სამართალში“. ამ ნაშრომში გადმოცემული და კრიტიკულად განხილულია ყველა ძირითადი ბურჟუაზიული თეორია ბრალის საკითხზე, განხილულია აგრეთვე საბჭოთა კრიმინალისტიკის შეხედულებანი. ავტორი დიდ ყურადღებას უთმობს დანაშაულის სუბიექტურ მხარეს და გვაძლევს ადამიანის ფსიქიკური ცხოვრების ემოციური მომენტის მეცნიერულ განხილვას. ამ პრობლემას არა მარტო თეორიული, არამედ დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობაც აქვს, რადგან სწორედ სუბიექტური მომენტი წარმოადგენს პასუხისმგებლობის საფუძველს, რომლის სწორი გაგებაც უადვილებს მართლმსაჯულების ორგანოებს თავიანთი მოვალეობის წარმატებით შესრულებას.

პროფ. ალ. ვაჩიშვილის მონოგრაფიაში „სასჯელი და სოციალური დაცვის ღონისძიებანი“ დიდი სიფაქიზითა და მეცნიერული კეთილსინდისიერებით გარკვეულია სასჯელის შინაარსი და მიზნები საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვით და მისი განსხვავება სოციალური დაცვის ღონისძიებებისაგან. ავტორი ამასთან ერთად დეტალურად აშუქებს ბურჟუაზიულ თეორიებს სასჯელის შესახებ, აგრეთვე სოციალური დაცვის ღონისძიების ბუნებას ბურჟუაზიულ სამართალში და სასჯელისა და სოციალური დაცვის ღონისძიებების საკითხებს სახალხო დემოკრატიის სახელმწიფოთა სისხლის სამართალში.

სისხლის სამართლის მეცნიერებაში ნაყოფიერად მუშაობს პროფ. ბ. ფურცხვანიძე, რომელიც პროფ. ალ. ვაჩიშვილის შემდეგ განაგებს სისხლის სამართლის კათედრას. პროფ. ბ. ფურცხვანიძე წლების მანძილზე იყო ჩვენი რესპუბლიკის სასამართლო და პროკურატურის ორგანოებში ხელმძღვანელ სამუშაოზე, ამასთან ერთად 1938 წლიდან სამეცნიერო-პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწევა უნივერსიტეტში.

პროფ. ბ. ფურცხვანიძე 1945-1947 წწ. იყო იურიდიული ფაკულტეტის დეკანი, 1947-52 წწ. განაგებდა სამოსამართლო სამართლის კათედრას, ხოლო 1964 წელს არჩეულ იქნა სისხლის სამართლის კათედრის გამგედ.

პროფ. ბ. ბურცხვანიძეს სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის პროცესის დარგში დაწერილი და გამოქვეყნებული აქვს ორმოცამდე დასახელების გამოკვლევა, მონოგრაფია, ბროშურა და მეცნიერული სტატია.

1944 წელს მან გამოაქვეყნა ნაშრომი „ადამიანის პატივისა და ღირსების დაცვა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში“. საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში ამ თემას საკმაო ყურადღება არ ჰქონდა დათმობილი.

ნაშრომში მთელი სისრულით არის მოცემული ამ საკითხზე კლასობრივი საზოგადოების კანონმდებლობის მიმოხილვა სათანადო იურიდიული ანალიზით. მონოგრაფიის მთავარ ნაწილს შეადგენს პიროვნების ღირსების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა (შეურაცხყოფა, ცილისწამება) საფუძვლიანი განხილვა საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვით.

1952 წელს გამოქვეყნდა მისი ნაშრომი „დანაშაულებრივი აბორტი და მასთან ბრძოლა“, რომელშიც მოცემული იყო ამ დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მნიშვნელობა, მისი იურიდიული ანალიზი და ამ კატეგორიის საქმეთა გამოძიების მეთოდიკა.

მონოგრაფიის — „პასუხისმგებლობა დანაშაულის განუცხადებლობისათვის საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვით“ (1956 წ.) გამოქვეყნებას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა არა მარტო იმის გამო, რომ იგი წარმოადგენდა დამხმარე სახელმძღვანელოს სტუდენტებისათვის, არამედ აგრეთვე იმიტომაც, რომ იგი ხელს უწყობდა დანაშაულობასთან ბრძოლის საქმეში მოქალაქეობრივი მოვალეობის ამალვებას.

ვრცელი გამოკვლევა „დანაშაული შრომითი ურთიერთობის სფეროში“ (1958 წ.) მიძღვნილია საბჭოთა სისხლის სამართლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და რთული პრობლემისადმი და წარმოადგენს დამხმარე სახელმძღვანელოს როგორც სტუდენტებისათვის, ისე იუსტიციის დარგის პრაქტიკული მუშაკებისათვისაც.

პროფ. ბ. ფურცხვანიძის ხანგრძლივი მეცნიერული და პრაქტიკული მოღვაწეობის ნაყოფს წარმოადგენს უკანასკნელი წლების მანძილზე მის მიერ შედგენილი და გამოცემული ფუნდამენტური სახელმძღვანელოები: „საბჭოთა სისხლის სამართლის პროცესი“ (1963 წ.) და „საბჭოთა სისხლის სამართალი“ (განსაკუთრებული ნაწილი) 1966 წ. ეს შრომები პირველი ქართული სახელმძღვანელოებია სისხლის სამართლის პროცესისა და სისხლის სამართლის განსაკუთრებულ ნაწილში.

სახელმძღვანელოები აგებულია როგორც საკავშირო კანონმდებლობის ისე საქართველოს სსრ კანონმდებლობის ძირითად დებულებებზე. თეორიული საკითხების გაშუქებასთან ერთად მასში განმარტებულია მრავალი პრაქტიკული საკითხი, ახსნილია აგრეთვე თავისებურებანი, რაც ახასიათებს სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების შესაბამის კანონმდებლობას.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს პროფ. ბ. ფურცხვანიძის დიდი წვლილი საქართველოს სსრ ახალი სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის მომზადებაში.

სისხლის სამართლის დარგში ფართო და ნაყოფიერ მუშაობას ეწევა პროფ. თ. წერეთელი, რომელიც უნივერსიტეტში მუშაობასთან ერთად განაგებს საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკისა და სამართლის ინსტიტუტის სამართლის სექტორს.

პროფ. თ. წერეთლის გამოკვლევები მიძღვნილია სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის თეორიული საკითხებისადმი. მისი რამდენიმე ნაშრომი დანაშაულის ობიექტურ მხარეს შეეხება. მათ შორის აღსანიშნავია მონოგრაფია „დანაშაულებრივი ქმედობა და მისი შედეგი“ (გამომც. „მეცნიერება“, 1966 წ.), რომელშიც ავტორი დანაშაულებრივი ქმედობის არსის დადგენისათვის იყენებს საბჭოთა ფსიქოლოგიის მოძღვრებას ნებლობითი აქტის შესახებ, ამავე დროს განსაზღვრავს დანაშაულებრივი შედეგის ცნებას და მას მნიშვნელობას სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის. დანაშაულის ობიექტურ მხარეს შეეხება აგრეთვე თ. წერეთლის ძირითადი ნაშრომი „Причинная связь в уголовном праве“ (I გამოც. თსუ, 1957, მე-2 გამოც. — „Госюриздат“ 1963). ნაშრომი წარმოადგენს ვრცელ მონოგრაფიას. ნაშრომში დასაბუთებულია, რომ მიზეზობრივი კავშირი პასუხისმგებლობის პირველი (მაგრამ არა ერთადერთი) ობიექტური პირობაა და რომ პასუხისმგებლობის ობიექტურ საფუძველს მხოლოდ საზოგადოებრივად საშიში მიზეზობრიობა წარმოადგენს. ამასთან დაკავშირებით თ. წერეთელი იკვლევს გარემოებებს, რომლებსაც მნიშვნელობა აქვს ქმედობის სა-

ზოგადოებრივი საშიშროების დადგენისათვის. ამავე ნაშრომში დასაბუთებულია დანაშაულებრივი უმოქმედობის კაუზალური ხასიათი. თ. წერეთლის აღნიშნულ ნაშრომზე გამოქვეყნდა შვიდი რეცენზია, მათ შორის მოსკოვისა და ლენინგრადის, აგრეთვე გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკისა და უნგრეთის სოციალისტური რესპუბლიკის ჟურნალებში.

რამდენიმე გამოკვლევა თ. წერეთელმა დანაშაულის შედგენილობისა და საზოგადოებრივი საშიშროების პრობლემას მიუძღვნა. მათ შორის უნდა მოვიხსენიოთ წერილი „დანაშაულის შემადგენლობა როგორც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი“ (ჟურნ. «Советское государство и право» 1954 წ. № 5, თანაავტორი ვ. მაყაშვილი), რომლითაც აღნიშნული ჟურნალის ფურცლებზე დაიწყო ფართო დისკუსია დანაშაულის შემადგენლობის შესახებ და რომელიც რამდენიმე უცხო ენაზეა თარგმნილი (უნგრულ, პოლონურ, იაპონურ ენებზე).

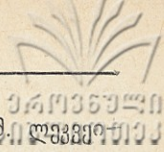
თ. წერეთლის მთელი რიგი გამოკვლევები შეეხება ბრალის საკითხებს. ამ ნაშრომებიდან უნდა აღინიშნოს: „გაუფრთხილებლობა საბჭოთა სისხლის სამართალში“, სადაც დასაბუთებულია გაუფრთხილებლობის ობიექტური მასშტაბის მნიშვნელობა სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის (თანაავტორი ვ. მაყაშვილი). ნაშრომში „პასუხისმგებლობის საფუძვლები საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვით“ (1953 წ.) თ. წერეთელი ადგენს დანაშაულის ობიექტურ და სუბიექტურ მხარეთა ორგანულ კავშირს. მნიშვნელოვანია მისი ნაშრომი „ბრალის ცნების საკითხისათვის“ („მაცნე“, 1960 № 1), სადაც დასაბუთებულია, რომ ბრალის ცნება არ ამოიწურება მისი ფსიქოლოგიური შინაარსით, არამედ მოიცავს სუბიექტური განწყობილების მორალური გასაკიცხაობის მომენტსაც, და, ბოლოს „ბრალი“ როგორც პასუხისმგებლობის საფუძველი“ (უნგრული იურიდიული ჟურნალი „Jogtudományi közlöny“, 1967 წ. № 1).

რამდენიმე ნაშრომი თ. წერეთელმა დანაშაულის განვითარების სტადიებს მიუძღვნა. მათ შორის უფრო მნიშვნელოვანია: „რეალური შესაძლებლობის კატეგორიის გამოყენება დანაშაულის მცდელობის ცნების აგებისათვის“ (თსუ შრომები, 1942 წ. ტ. 24) და მონოგრაფია — „დანაშაულის მომზადება და მცდელობა“ (გამ. „მეცნიერება“ 1961 წ.). ამ შრომებში მცდელობის საზოგადოებრივი საშიშროების დასაბუთებისათვის გამოყენებულია საფრთხის ცნება, ხოლო თვით საფრთხის ცნება გაშუქებულია რეალური შესაძლებლობის კატეგორიის მეშვეობით. ამ დებულებამ ლიტერატურაში მხარდაჭერა ჰპოვა (იხ. მაგალითად А. А. Пионтковский, Учение о преступлении, 1961, стр. 483—491).

პროფ. თ. წერეთლის ყურადღების გარეშე არ დარჩენილა არც თანამონაწილეობის პრობლემები. ამ საკითხისადმი მიძღვნილ ნაშრომთაგან უნდა მოვახსენიოთ მონოგრაფია „თანამონაწილეობა დანაშაულში“ (მეცნიერება, 1965 წ.), რომელშიც ნაჩვენებია, რომ მიზეზობრივი კავშირის ხასიათი საფუძვლად უდევს სხვადასხვა სახის თანამონაწილეთა გამიჯვნას ერთმანეთისაგან და დადგენილია კრიტერიუმები თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ინდავიდუალიზაციისათვის.

პროფ. თ. წერეთლის ხელმძღვანელობით და უშუალო მონაწილეობით მომზადდა და გამოიცა „იურიდიული ტერმინოლოგია“, რუსულ-ქართული ნაწილი (გამომც. „მეცნიერება“, 1963 წ.)

იურიდიულ ფაკულტეტზე სამეცნიერო და პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწევიან აგრეთვე საპროცესო სამართლისა და კრიმინალისტიკის დარგში პროფ. ბ. ხარაზიშვი-



ლი, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი ა. ფალიაშვილი და დოცენტი შ. შვილი.

პროფ. ბ. ხარაზიშვილის მიერ უნივერსიტეტში მუშაობის მანძილზე შედგენილ და გამოცემულ შრომებს შორის აღსანიშნავია: კრიმინალისტიკა (ზოგადი ნაწილი), 1954 წ., კრიმინალისტიკა (განსაკუთრებული ნაწილი), 1956 წ. ეს ნაშრომები წარმოადგენენ პირველ ქართულ დამხმარე სახელმძღვანელოებს კრიმინალისტიკაში. ბ. ხარაზიშვილის მონოგრაფია «Вопросы мотива поведения преступника в Советском праве» (1963 წ.). წარმოადგენს სერიოზულ მეცნიერულ გამოკვლევას სისხლის სამართლის, სისხლის სამართლის პროცესის და კრიმინალისტიკის დარგებში. მასში დეტალურად არის გაშუქებული დამნაშავეს ქცევის მოტივების საკითხები საბჭოთა სამართლის მიხედვით, აგრეთვე გარკვეულია მოტივის ცნება ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით.

იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი ა. ფალიაშვილი მოწვეულ იქნა თბილისის უნივერსიტეტში სამუშაოდ 1959 წელს.

ამ დროიდან დაწყებული იგი ნაყოფიერ სამეცნიერო-პედაგოგიურ მუშაობას ეწევა კრიმინალისტიკისა და სისხლის სამართლის პროცესის დარგებში, კითხულობს ლექციებს „სასამართლოსა და პროკურატურის ორგანიზაციისა“ და „საპროკურორო ზედამხედველობაში“.

ა. ფალიაშვილი ავტორია 40-მდე შრომისა, რომლებიც გამოქვეყნებულია მოსკოვის, ლენინგრადის, თბილისის, ხარკოვის და სსრ კავშირის სხვა ქალაქების, აგრეთვე საზღვარგარეთის (უნგრეთი) სპეციალურ იურიდიულ ჟურნალებში. მის მიერ 1963 წელს დაწერილია (პროფ. ს. ბოროდინთან თანავტორობით) და მოსკოვში გამოცემული სერიოზული გამოკვლევა «Теория и практика судебной экспертизы».

დოც. მ. ლეკვეიშვილი მოწვეულ იქნა უნივერსიტეტში 1964 წელს. მ. ლეკვეიშვილი ავტორია რამდენიმე შრომისა, რომელთაგან აღსანიშნავია „სასამართლო პროცესი XVII—XVIII საუკუნეების აღმოსავლეთ საქართველოში“ (1962 წ.). ამ ნაშრომში განმარტებულია ქართული საპროცესო სამართლის მთელი რიგი მნიშვნელოვანი საკითხები. ეს ნაშრომი წარმოადგენს დამხმარე სახელმძღვანელოს ქართული სამართლის ისტორიის კურსში. დოც. მ. ლეკვეიშვილი ამჟამად მუშაობს არასრულწლოვანთა შორის დამნაშავეობასთან ბრძოლის პრობლემაზე.

სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორიის პრობლემების მეცნიერული დამუშავება თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაკავშირებულია პროფ. ალ. ვაჩეიშვილის სახელთან. 1932 წელს პროფ. ალ. ვაჩეიშვილმა გამოაქვეყნა ლექციების კურსი „სოციოლოგია“ (ნაწ. I). ეს წიგნი, რომელიც სოციოლოგიაში ქართულ ენაზე სახელმძღვანელოს შედგენის პირველ ცდას წარმოადგენდა, აშუქებდა პლატონის, არისტოტელეს და სხვ. შეხედულებებს, აგრეთვე მთელ რიგ ბურჟუაზიულ ავტორთა ფილოსოფიურ და პოლიტიკურ მოძღვრებას.

ალ. ვაჩეიშვილის დასახელებული წიგნი ამჟამადაც გარკვეული ინტერესის შემცველია როგორც მაღალ მეცნიერულ დონეზე შედგენილი საცნობარო მასალა სოციოლოგიაში. 1927 წელს კი პროფ. ალ. ვაჩეიშვილი აქვეყნებს „სამართლის ზოგად თეორიას“. ამ წიგნმა, რომელშიც განხილულია სამართლის ბურჟუაზიული თეორიის ყველა საკითხი და გამოჩენილი ბურჟუაზიული იურისტების ძირითადი შეხედულებანი, დიდი დახმარება გაუწია თავის დროზე სოციალურ-ეკონომიური ფაქტორების სტუდენტებს სამართლის თეორიის არსებითი მნიშვნელობის პრობლემების მშობლიურ ენაზე შესწავლაში.

1930 წელს გამოვიდა პროფ. ალ. ვაჩეიშვილის შრომა „კელზენის მოძღვრება სა-

ხელმწიფოსა და სამართალზე“. ავტორი ამ ნაშრომში გადმოსცემს ცნობილი ავსტრიელი იურისტის ჰ. კელზენის მოძღვრებას სახელმწიფოსა და სამართლის შესახებ.

სამართლის თეორიის პრობლემებზე მუშაობდა აგრეთვე პროფ. გ. ნანვიშილი. სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორიის პრობლემებს დაუკავშირა თავისი სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობა პროფ. გ. ინწკირველმა. ფაკულტეტის სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის წლიური გეგმების შესაბამისად მის მიერ შესრულებული იყო ისეთი თემები, როგორცაა: „მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრება სახელმწიფოს ტიპებისა და ფორმების შესახებ“, „საბჭოთა სახელმწიფოს სამეურნეო-ორგანიზატორული და კულტურულ-აღმშრდელობითი ფუნქციები“, „სამართლის წყაროები“, „სამართლის ნორმები“, „სამართლის სისტემა“ და სხვ. ამის შედეგად შეიქმნა სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის სახელმძღვანელო, რომელიც მესამედ 1967 წელს გამოიცა.

პროფ. ვ. აბაშმაძე წლების განმავლობაში მუშაობდა აგრეთვე საბჭოთა სახელმწიფოს თეორიის აქტუალურ საკითხებზე, რომლებსაც იურიდიულ მეცნიერებაში განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ უკანასკნელ პერიოდში. 1958 წელს გამოქვეყნდა მისი სამეცნიერო სტატია „საბჭოთა სახელმწიფოს საგარეო ფუნქცია მისი განვითარების თანამედროვე ეტაპზე“, რომელშიც კრიტიკულად არის განხილული საბჭოთა სახელმწიფოს საგარეო ფუნქციის შესახებ წინათ არსებული შეხედულებანი და დასაბუთებულია, რომ საბჭოთა სახელმწიფოს საგარეო ფუნქციის არსის განმსაზღვრელ მხარეებს წარმოადგენენ გარედან თავდასხმისაგან ქვეყნის სამხედრო თავდაცვა, სხვადასხვა სოციალურ-ეკონომიური სისტემის ქვეყნების მშვიდობიანი თანაარსებობისათვის ბრძოლა და სოციალისტური სისტემის ქვეყნებს შორის მჭიდრო ეკონომიური თანამშრომლობა. მოგვიანებით გამოქვეყნდა პროფ. ვ. აბაშმაძის მონოგრაფია „საბჭოთა სოციალისტური სახელმწიფოს ძირითადი ფუნქციები“, რომელშიც საბოლოოდ შეჯამებულია ავტორის მოსაზრებანი საბჭოთა სახელმწიფოს თეორიის ცალკეულ საკითხებზე.

საბჭოთა სოციალისტური სახელმწიფოს თეორიის აქტუალური საკითხების დამუშავებას ითვალისწინებდა აგრეთვე პროფ. ვ. აბაშმაძის შრომა „საერთო-სახალხო სოციალისტური სახელმწიფო“, რომელიც გამოქვეყნდა 1965 წელს. შრომაში შესწავლილია პროლეტარიატის დიქტატურის სახელმწიფოს თავისებურებანი, დამოკიდებულება პროლეტარიატის დიქტატურასა და სახელმწიფოს შორის, საერთო-სახალხო სოციალისტური სახელმწიფოს ძირითადი ნიშნები და ფუნქციები, საერთო-სახალხო სოციალისტური სახელმწიფო და დემოკრატია და ა. შ.

საბჭოთა სახელმწიფო სამართლისა და ადმინისტრაციული სამართლის დარგში მრავალრიცხოვანი გამოკვლევები ეკუთვნის პროფ. გრ. ერემოვს. კერძოდ, მან დაამუშავა საბჭოთა საქართველოს კონსტიტუციის განვითარების საკითხები მონოგრაფიაში „საბჭოთა საქართველოს კონსტიტუციის განვითარების ეტაპები“, (1960 წ.) აჭარისა და აფხაზეთის კონსტიტუციების ისტორია, სსრ კავშირის საზოგადოებრივი და სახელმწიფო აპარატის მუშაობის, მოქალაქეთა უფლებების საკითხები. მისივე ავტორობით გამოიცა საბჭოთა ადმინისტრაციული სამართლის დამხმარე სახელმძღვანელო. ადმინისტრაციული სამართლის დარგში ნაყოფიერ მუშაობას ეწევა ახალგაზრდა მეცნიერი დოც. ვ. ლორია, რომელმაც 1967 წელს გამოსცა სერიოზული გამოკვლევა ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის საკითხებზე საბჭოთა კანონმდებლობის მიხედვით.

ქართული იურიდიული მეცნიერებისათვის მეტად მნიშვნელოვან პრობლემას წარ-



მოადგენს ამიერკავკასიის საბჭოთა ფედერაციის ისტორიულ-სამართლებრივი ანალიზი. სწორედ ამ საკითხს მიუძღვნა სადოქტორო დისერტაცია პროფ. ვ. ფარქოსაძემ. თავის გამოკვლევაში იგი ასაბუთებს, რომ ამიერკავკასიის ფედერაცია, რსფსრ-ისა და და სსრ კავშირისაგან განსხვავებით, იყო საბჭოთა ფედერაციის ახალი ფორმა, სუვერენული რესპუბლიკების ერთ კავშირში გაერთიანების პირველი ცდა.

ქართულ იურიდიულ მეცნიერებაში ერთ-ერთ ყველაზე ახალგაზრდა დარგს წარმოადგენს საერთაშორისო სამართალი. უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე საერთაშორისო სამართლის საკითხების დამუშავებას ხელი მოჰკიდეს: პროფ. დ. ენუქიძემ, პროფ. ლ. ალექსიძემ, დოც. გ. ჟვანიამ და დოც. ს. მამულიამ. პროფ. ლ. ალექსიძემ დაამუშავა საერთაშორისო სამართლის ცალკეული აქტუალური პრობლემები, მათ შორის ისეთი საკვანძო თეორიული საკითხი, როგორც არის თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის კლასიზირება არსი (იხ. ჟურნ., «Советское государство и право», № 6, 1967 წ.).

ამავე დროს იგი მუშაობს საქართველოს საერთაშორისო სამართლებრივი პრაქტიკის შესწავლაზე. პროფ. ლ. ალექსიძემ შეადგინა დამხმარე სახელმძღვანელოც საერთაშორისო სამართალში.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის პროფესორ-მასწავლებლები სასწავლო-პედაგოგიურ და სამეცნიერო მუშაობასთან ერთად აქტიურად მონაწილეობენ საბჭოთა კანონმდებლობის სრულყოფასა და განვითარებაში. შრომებში წამოყენებულია მეცნიერულად დასაბუთებული მოსაზრებანი საბჭოთა სამართლის სხვადასხვა დარგში მოქმედი კანონმდებლობის სრულყოფის მიზნით. ამ მოსაზრებათა დიდი ნაწილი, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, საბჭოთა კანონმდებლობაში შეტანილ ცვლილებათა საფუძველი გახდა.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში იურიდიული ფაკულტეტის ჩამოყალიბება მიზნად ისახავდა საქართველოში სახელმწიფოსა და სამართლის მეცნიერების შემდგომ განვითარებას, უმაღლესი იურიდიული განათლების მქონე კადრებით ქართული ეროვნული სახელმწიფოს განმტკიცებას. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიულმა ფაკულტეტმა წარმატებით შეძლო მის წინაშე დასახული ამოცანების შესრულება. თბილისის უნივერსიტეტის ზიერ მომზადებულ იურისტ მეცნიერთა და პრაქტიკოსთა მძლავრი არმია კვლავაც წარმატებით იმუშავებს საბჭოთა იურიდიული მეცნიერების შემდგომი განვითარებისათვის თავისი აღმზრდელის სასახელოდ, ჩვენოხალხის საკეთილდღეოდ.

სახალხო დემოკრატია—გერმანეთის რევოლუციური მოძრაობის

სახალხო დემოკრატიის გამარჯვება ევროპისა და აზიის მთელ რიგ ქვეყნებში წარმოადგენს ისტორიული განვითარების კანონზომიერ შედეგს, დიდი ოქტომბრის იდეათა ახალ ტრიუმფს.

ოქტომბრის რევოლუცია იყო მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციის პირველი ეტაპი, სახალხო-დემოკრატიული რევოლუცია არის მისი გაგრძელება, მეორე ეტაპი.

სახალხო-დემოკრატიული წყობილების წარმოშობა დიდი ოქტომბრის იდეების ზეიმი იმიტომ, რომ იგი შესაძლებელი გახდა მძლავრი სოციალისტური სახელმწიფოს არსებობისა და ფაშისტურ გერმანიისა და იმპერიალისტურ იაპონიაზე საბჭოთა კავშირის მსოფლიო-ისტორიული გამარჯვების პირობებში. სახალხო-დემოკრატიულ რევოლუციებში დიდი ოქტომბრის განმათავისუფლებელმა იდეებმა, მარქსიზმ-ლენინიზმის იდეებმა იზეიმეს ახალი ისტორიული გამარჯვება.

ოქტომბრის რევოლუციამ გაწყვიტა კაპიტალიზმის ერთიანი ჯაჭვი, რითაც დაიწყო ამ ფორმაციის საერთო კრიზისი. სსრ კავშირში სოციალიზმის დამკვიდრებამ და საბჭოთა სახელმწიფოს მსოფლიო-ისტორიულმა გამარჯვებებმა დააჩქარეს კაპიტალიზმის კვდომის პროცესი. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ იმპერიალიზმის ფრონტის ჯაჭვი ბევრ რგოლში შესამჩნევად დასუსტდა. პირველ რიგში მას შეერყა საფუძველი დამოკიდებულ და კოლონიურ ქვეყნებში, კერძოდ ჩინეთში, კორეაში, ვიეტნამსა და სხვა ქვეყნებში, აგრეთვე ცენტრალურ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის მთელ რიგ სახელმწიფოებში. ამ ქვეყნების ხალხები თვით მოვლენათა მსვლელობამ მიიყვანა იმ შეგნებად, რომ იარაღი აედოთ ხელში და მოეპოვებინათ ეროვნული დამოუკიდებლობა, თავისუფლება. კაპიტალიზმმა ამ ქვეყნების ხალხები უმძიმეს პირობებში ჩააყენა, მოუტანა მათ საშინელი გაჭირვება და ხელმოკლეობა, წაართვა ეროვნული დამოუკიდებლობა, დაუმორჩილა ისინი მსოფლიო მონოპოლისტური კაპიტალიზმის ყველაზე მტაცებელ დაჯგუფებებს.

ცენტრალური და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის სახალხო-დემოკრატიის ქვეყნების უმრავლესობის რევოლუციამდელი ისტორია — ეს არის კაპიტალიზმის პირობებში სუსტი სახელმწიფოს ტიპური ტრაგიკული ისტორია. მათ ბედ-იღბალს ერთად ან მონაცვლეობით განაგებდნენ ამერიკის შეერთებული შტატების, ინგლისის, გერმანიის, საფრანგეთის, იტალიის იმპერიალისტები. ესა თუ ის აღმავალი იმპერიალისტური ჯგუფი ან ძლიერი მონოპოლისტური სახელმწიფო უარს არ ამბობდა მათ ხარჯზე გადაეკეთებინა მსოფლიო, გამდიდრებულიყო ამ ქვეყნების ხალხების გაძარცვით.

შედარებით ძლიერი უცხოეთის კაპიტალი ათეული წლების მანძილზე მეთოდურად აქცევდა ამ ქვეყნებს გასაღების ბაზრებად და ნედლეულის წყაროებად, ხელოვნურად ამუხრუჭებდა მათ სამეურნეო განვითარებას. ცენტრალური და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების ეკონომიკაში უცხოეთის

კაპიტალის შეჭრის მასშტაბებზე ერთგვარ წარმოდგენას იძლევა ქვემოთ მოყვანილი ცნობები:

1937 წლის ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემებით უცხოეთის კაპიტალი ფლობდა პოლონეთის ქვანახშირისა და მეტალურგიული მრეწველობის 52 პროცენტს, ქიმიური მრეწველობის 59,9 პროცენტს და ნავთობმაშობების 87,5 პროცენტს. 1938 წელს არსებული 271 კარტელიდან 100 უშუალოდ ეკუთვნოდა უცხოეთის კაპიტალს, ხოლო დანარჩენს კონტროლს უწევდა იგივე უცხოეთის კაპიტალი.

1938 წელს პოლონეთიდან უცხოელმა კაპიტალისტებმა და ბანკირებმა მოგების სახით ამოქაჩეს 172 მილიონი ზლოტი¹.

ასეთივე მდგომარეობა იყო ცენტრალურ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის სხვა ქვეყნებში.

მაგალითად, ბულგარეთის მრეწველობაში 1935 წლის მონაცემების მიხედვით უცხოეთის კაპიტალი ფლობდა მთელი სააქციო კომპანიების 48,7 პროცენტს, ხოლო სხვა დარგებში კიდევ უფრო მეტს; შაქრის მრეწველობაში — 95,4, მშენებლობაში — 78,6, ენერგეტიკაში — 74,4, ქიმიურ მრეწველობაში — 57,5, თამბაქოს მრეწველობაში — 67,6 და ა. შ. რუმინეთში, რომლის სამეურნეო ცხოვრებაში წამყვანი ადგილი ეჭირა ნავთობის მრეწველობას, მთელი კაპიტალის 76 პროცენტი ეკუთვნოდა უცხოელებს, ხოლო დანარჩენი რუმინელ კაპიტალისტებს, მეორე ომის დაწყების წინ ნავთობის მრეწველობა მთლიანად პიტლერული გერმანიის ხელში გადავიდა.

უცხოეთის მსხვილ კაპიტალზე დამოკიდებულება დამლუბველად მოქმედებდა ამ ქვეყნების ეკონომიკაზე, განსაკუთრებით მშრომელი მასების მდგომარეობაზე.

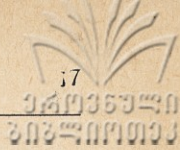
ადგილობრივი კაპიტალისტების და მემამულეთა ჩაგვრას თან ერთოდა უცხოეთის კაპიტალის ბატონობაც, რასაც შედეგად მოსდევდა მშრომელთა ექსპლუატაციის გაძლიერება. კაპიტალიზმის წინააღმდეგობანი სულ უფრო ღრმავდებოდა.

ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციისა და რუსეთში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების შემდეგ საერთაშორისო კაპიტალიზმმა ცენტრალურ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს დააკისრა სანიტარული სარტყელის როლი.

იმპერიალიზმი მიზნად ისახავდა გადაექცია ეს ქვეყნები სსრ კავშირის წინააღმდეგ ბრძოლისა და ინტრიგების სამხედრო-პოლიტიკურ პლაცდარმად. ამას ქვეყნის შიგნით თან სდევდა გადასვლა პოლიტიკურ რეაქციაზე, სახელმწიფოებრივი წყობილების ფაშიზაციაზე, იდეოლოგიურ სფეროში კი — სისტემატური, აღვირახსნილი ანტისაბჭოთა პროპაგანდა.

კაპიტალიზმის წინააღმდეგობათა გამწვავების პირობებში, ამ ფორმაციის მზარდი საერთო კრიზისის ვითარებაში ცენტრალური და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები აღმოჩნდნენ შედარებით სუსტი რგოლები დიდი ოქტომბრის რევოლუციის მიერ გაწყვეტილ კაპიტალიზმის ჯაჭვში.

¹ «Профсоюзы в народной Польше», Варшава, 1954, გვ. 7 — 8.



ცენტრალური და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების მაშინდელი მდგომარეობა ნათლად გვიჩვენებს, თუ რა გაჭირვება მოაქვს კაპიტალიზმს მშრომელი მასებისათვის.

ხელმოკლეობა, სიღარიბე და შიმშილი იყო მშრომელთა ხვედრი. ხალხის მასების სიღატაკე ისეთ მასშტაბებს იღებდა, რომ მათი დაფარვა არ შეეძლო თვით ბურჟუაზიულ სტატისტიკასაც.

ოფიციალური მონაცემების მიხედვით, ბულგარელი გლეხი წელიწადში ხარჯავდა საშუალოდ 2,051 კგ შაქარსა და 1,1 კგ ცხოველურ ცხიმს.

1939 წელს ჩატარებულმა გამოკვლევამ დაადასტურა, რომ ცხოველური ცხიმის მოხმარება ბულგარელი მუშის ოჯახში თითოეულ სულზე შეადგენდა საშუალოდ 790 გრამს წელიწადში.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ ასეთი ცნობების გამოქვეყნების დროს ბურჟუაზიული სტატისტიკა ჩვეულებრივ ალამაზებს საქმის ვითარებას, ადვილი წარმოსადგენია, თუ რამდენად საშინელი იყო სურათი სინამდვილეში.

სისტემატურ პაუპერიზაციას განიცდიდნენ მოსახლეობის სხვა ფენებიც. წვრილი მეწარმენი და ხელოსნები კოტრდებოდნენ და ავსებდნენ პროლეტარიატის რიგებს. ხელმოკლეობას განიცდიდა დემოკრატიული ინტელიგენციაც.

იმ დროს, როდესაც ერთ პოლუსზე ბურჟუაზია ეროვნული ინტერესების ღალატისა და სხვა ქვეყნების მონოპოლიების წინაშე მლიქვნელობის საფასურად, უცხოელი იმპერიალისტების ნასუფრალით მდიდრდებოდა, ფუფუნებაში ცხოვრობდა, მეორე პოლუსზე მშრომელთა მასებში შიმშილი და სიღატაკე სუფევდა.

ხალხისათვის ნამდვილ უბედურებას წარმოადგენდა უმუშევრობა. ომამდელ ჩეხოსლოვაკიაში 900 ათასი უმუშევარი დახეტიალობდა, ასი ათასობით კაცი ნახევრად უმუშევარი იყო.

„თუ 1929 წლის მსოფლიო უმუშევრობის ინდექსად მივიღებთ 100-ს, მაშინ 1936 წელს პოლონეთში, ოფიციალური მონაცემებით, უმუშევრობის ინდექსი შეადგენდა 466, ხოლო 1938 წლის მეორე კვარტალში — 490-ს. 1938 წელს პოლონეთის მრეწველობაში დაკავებულ 808 ათას მუშა-მოსამსახურეზე, ოფიციალური მონაცემებით მოდიოდა 457 ათასი უმუშევარი?.

1929 წელს პოლონეთში უმუშევრობამ მოიცვა მუშების ნახევარი. იმავე პერიოდში ჩეხოსლოვაკიაში არ მუშაობდა მილიონზე მეტი მუშა, რუმინეთში — მუშების ერთი მესამედი.

როგორც ცნობილია, კაპიტალისტურმა ეკონომიკამ ამ ქვეყნებში არა ერთხელ განიცადა დამანგრეველი კრიზისები. 1929 წლის კრახის შემდეგ მან ვეღარ შესძლო წელში გასწორება. კრიზისულმა მოვლენებმა ქრონიკული ხასიათი მიიღო. კრიზისებს თან მოჰქონდა უმუშევრობის გიგანტური ზრდა, შიმშილი და სიკვდილი.

² «Профсоюзы в народной Польше», Варшава, 1954, გვ. 9.
2. საბჭოთა სამართალი № 6.

5557.01

1933 წელს პოლონეთში გამოვიდა კრებული სათაურით „უმუშევრის ჩანაწერები“. აი რაზე ოცნებობს „ჩანაწერებში“ 25 წლის ვარშაველი მუშა:

„რა ბედნიერი ვიქნებოდი, რომ რაიმე სამუშაო მეშოვნა. ეს იქნებოდა საუკეთესო ჯილდო — ჩემი ყველა სურვილისა და განზრახვის განხორციელება. შევძლებდი სწავლას, კვლავ ძველებურად ვიოცნებებდი, დავინახავდი ღიმილს მშობლების სახეზე, შევიცნობდი ცხოვრების სიხარულს... ვიცხოვრებდი, მაგრამ ეს ყველაფერი ილუზიაა, დაღუპული ადამიანის ოცნებაა“.

უმუშევრობას განუყრელად თან სდევდა შიმშილი.

„...მშია,“ — ჩივის სტუდენტი, რომელიც ეძებს სამუშაოს და ვასამრჯელოს. — „ეს ერთადერთი სურვილი — ამოვივსო კუჭი — კლავს ჩემში ყველა სხვა აზრს და ამის გამო კიდევ უფრო ვიტანჯები“.

„...მიუხედავად იმისა, რომ შიმშილისაგან თითქმის მკვდარი ვიყავი, რწმენა არ შემრყევია“, — წერს 22 წლის ვარშაველი კალატოზი, — „ველოდებოდი რაღაც გარდაქმნებს. რა გამოვა იქიდან, თუ მე დღეს თავს მოვიკლავ? ვეკამათებოდი ჩემს თავს. იქნებ ხვალ საჭირო ადამიანი ვავხდე? და განვაგრძობდი ცხოვრებას“.

მაგრამ ყველა როდი უძლებდა გაჭირვებას. პოლონეთის გაზეთებში გამოქვეყნებული ოფიციალური მონაცემების მიხედვით 1932 წლის მხოლოდ ერთ ღამეს — 8 იანვარს, ვარშავაში უმუშევრობასთან დაკავშირებით აღრიცხული იქნა თვითმკვლელობის 13 შემთხვევა.

ადვილი წარმოსადგენია, რა მიმღე პირობებში უხდებოდათ მუშაობა იმ „ბედნიერებს“, რომლებიც რაღაცა სასწაულით ახერხებდნენ სამუშაო ადგილის შენარჩუნებას. ისინი იძულებული იყვნენ შეგუებოდნენ შრომის არაადამიანურ პირობებს, ექსპლოატაციის ყველაზე უსინდისო ფორმებს, მათხოვრულ ხელფასს.

მაგრამ ყოველივე ზემოთქმული არ შეიძლება შეედაროს იმ საშინელებებს, რაც ამ ქვეყნების ხალხებს ჰიტლერიზმმა მოუტანა.

ხელისუფალნი, რომლებიც გერმანული იმპერიალიზმის სამხედრო ავანტიურისაგან მოგებას ელოდნენ, ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ ჰიტლერთან კავშირის დამყარებაში. გერმანიის იმპერიალიზმი გამოდიოდა, როგორც საერთაშორისო იმპერიალიზმის დამკვრელი ძალა და ამ ქვეყნების მოფაშისტო მთავრობები სიამოვნებით კმაყოფილდებოდნენ ჰიტლერელების ლაქიების როლით.

საერთაშორისო იმპერიალიზმის მიერ ამ ქვეყნების სამხედრო-სტრატეგიულ პლაცდარმად გადაქცევას შედეგად მოჰყვა კლასობრივ წინააღმდეგობათა შემდგომი გამწვავება, ბურჟუაზიის აშკარა პროფაშისტური დიქტატურის დამყარება. რუმინეთს განაგებდა ჰიტლერის დამქაში ანტონესკუ, ამავე როლს ასრულებდნენ პოლონეთში — პილსუდსკი, უნგრეთში — ადმირალი ხორტი, ალბანეთში — ახმედ ზოგუ, ბულგარეთში — მეფე ბორის კობურგსკი, ფილოვი და კომპანია და ა. შ.

ამ ქვეყნების მმართველი წრეები იმედოვნებდნენ, რომ ჰიტლერთან ვაკვირით ერთი მხრივ განამტკიცებდნენ ქვეყნის შიგნით თავის მდგომარეობას, ხოლო მეორე მხრივ მონაწილეობას მიიღებდნენ სსრ კავშირის ტერიტორიის დანაწილებაში.

ამერიკის შეერთებული შტატების, ინგლისისა და საფრანგეთის მმართველი წრეების სამარცხვინო „მიუნხენის პოლიტიკა“, ფაშისტებთან პირის შეკვრისა და დათმობების, მშვიდობისმოყვარე ხალხების ინტერესების გაუგონარი დალატის პოლიტიკა კაცობრიობას უდიდეს მსხვერპლად დაუჯდა. დასავლეთის სახელმწიფოების მმართველებს თავი მოჰქონდათ მშვიდობისმოყვარე ანგელოზებად. სინამდვილეში კი ისინი ცდილობდნენ ჰიტლერული გერმანიის მახვილი საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ მიემართათ.

მათი ვარაუდით სოციალიზმის ქვეყანა განადგურდებოდა, ერთდროულად დასუსტდებოდა გერმანია — კონკურენტი და მოწინააღმდეგე. მიუნხენელთა ლაქუცი სხვა არაფერი იყო, თუ არა იმპერიალისტების გარიგება, ვაჭრობა, რომლის წყალობითაც მთელი ხალხები და სახელმწიფოები ჰიტლერს ეწირებოდნენ იმ იმედით, რომ იგი სსრ კავშირის წინააღმდეგ გაილაშქრებდა.

გერმანიის იმპერიალიზმი უცერემონიოდ ეკიდებოდა თავის გულმოდგინე პარტნიორებს. ჰიტლერმა, რომლისთვისაც საბჭოთა კავშირთან ომი მხოლოდ დროსა და მომზადების საკითხი იყო, მთელი სისრულით გამოიყენა მიუნხენელთა ლაქუცი და შეთანხმებანი, ხოლო შემდეგ პირდაპირ დაპყრობაზე გადავიდა.

1939 წელს ჰიტლერის ჯარები შევიდნენ პრაღაში და მოკლე დროში მთელი ჩეხოსლოვაკია დაიპყრეს. მალე ოკუპირებულ იქნა პოლონეთი, ხოლო 1939 წლის აპრილში მუსოლინიმ დაიწყო ალბანეთის დამონება. 1940 წლის აპრილში ჰიტლერის ჯარები შეიჭრნენ დანიაში, შემდეგ ნორვეგიაში, ხოლო ერთი თვის შემდეგ მათ ჩექმებქვეშ გმინავდა ბელგია და ჰოლანდია.

1940 წლის დასაწყისში რუმინეთის არმიის „წვრთნის“ საბაბით ჰიტლერელები შევიდნენ რუმინეთში, ხოლო 1941 წლის დასაწყისში ბულგარეთის პრემიერ-მინისტრმა ფილოვმა ვენაში გააფორმა ოფიციალური ოქმი ფაშისტური ქვეყნების ლერძთან შეერთების შესახებ. გერმანელების ჯარები ბულგარეთში შევიდნენ.

ცენტრალურ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებმა პირველებმა განიცადეს გერმანელი იმპერიალისტების ექსპანსია. მათი დამონება ხორციელდებოდა ან პირდაპირ ოკუპაციის ფორმით (პოლონეთი, ჩეხოსლოვაკია, ალბანეთი) ან შენიღბული ოკუპაციის ფორმით, როცა გერმანელთა ჯარები შედიოდნენ „მოკავშირე“ ბულგარეთის, რუმინეთის, უნგრეთის ტერიტორიებზე.

ისტორიას არ ახსოვს ისეთი საშინელებანი, რაც ფაშისტურ ოკუპაციას მოჰყვა. მანამდე ცნობილი ყველა ფაქტი ადამიანთა მასობრივი უღეტისა, წამებისა და სისასტიკისა გაუფერულდა ლიდიცესა და მაიდენეკთან შედარებით. ფაშისტთა თარეშს არაფერი ზღუდავდა. ყოველ ჰიტლერელს დაუსჯელად შეეძლო



მოეკლა ადგილობრივი მცხოვრები. მათ ბატონობას თან სდევდა ათასობით უდანაშაულო ბავშვისა და მოხუცის ყლექა, ქალების ტანჯვა-წამება; ადგილობრივი მოსახლეობის ფიზიკური ლიკვიდაცია, სოფლების დაწვა, მთელი ერების მეთოდური, წინასწარგანზრახული მოსპობა, უზარმაზარ მატერიალურ ფასეულობათა განადგურება.

დიდ მსხვერპლად დაუჯდა ბულგარეთს „მოკავშირე“ პიტლერული ყრმიების ყოფნა თავის ტერიტორიაზე. ორმოცდაათი ათასი ლევი — გასამრჯელო ერთი პარტიზანისათვის, საბჭოთა საკონსულოზე პროვოკაციული თავდასხმა, სამარცხვინო ექვსქიმიანი ვარსკვლავები ბულგარეთის მოქალაქე ებრაელთა გულმკერდზე, დოლნოგორეს, ბუგეს, სტეპანოვიცეს — ამ „ბულგარულ ლიდიცეთა“ — ფერფლად ქცევა, სახრჩობელები და პიტლერული საკონცენტრაციო ბანაკები გონდა-ვოდამი, სიბრიცეში, გალატასა და სვეტი ნიკოლაში — ეს ყოველივე მხოლოდ მცირეოდენი ფაქტია იმ საშინელებათაგან, რაც განიცადა შრომისმოყვარე ბულგარელმა ხალხმა თავისი მმართველი ბურჟუაზიულ-მემამულური წრეების პოლიტიკის შედეგად.

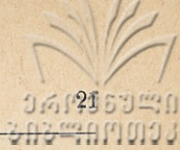
„...დაიწყო ჩვენი უახლესი ისტორიის ყველაზე უფრო საშინელი და სამარცხვინო თავი, — ნათქვამია მთავარი ბულგარელი სამხედრო დამნაშავეების საბრალდებო დასკვნაში, — ათასობით ადამიანი დახოცილი იქნა გაუსამართლებლად, მათ შორის უმწეო ქალები და ბავშვები.

სარზე წამოცმული თავები, ძვლებგადამტვრეული სხეულები... — ათასობით დამწვარი სახლი, ათათასობით ქალი და ბავშვი, რომლებიც ინტერნირებულ იქნენ ქვეყნის სხვადასხვა მხარეში, — აი გამხეცებულ ფაშისტ ბოროტ-მოქმედთა საქმეები.

აი, გესტაპოელების ცნობა სოფელ ლიდიცეში პიტლერელთა გაუგონარი ბოროტმოქმედების შესახებ: „95 სახლისაგან შემდგარი სოფელი ფერფლად იქცა; 199 მამაკაცი 15 წლის ასაკის ზევით დახვრეტილია ადგილზე; 184 ქალი გაიგზავნა რავენსბრუკის საკონცენტრაციო ბანაკში, 7 ქალი — ტერეზინის ციხეში; 88 ბავშვი გაიგზავნა ლოძში...“

თუ რას ნიშნავდა გერმანელი იმპერიალიზმის მიერ სხვა ქვეყნების დაპყრობა, ნათლად მოწმობს პოლონეთის მაგალითი. ფაშისტებმა თავისი ბატონობის დროს ქვეყნიდან გაზიდეს 100.000 მანქანა, 9 მილიარდი ზლოტის პროდუქცია. დაანგრეს 14.000 საწარმო, 84.000 სახელოსნო, 20.000 მაღაზია, 390.000 ნაგებობა, გლეხური მეურნეობის 90 პროცენტი. მოსავლიანობა დაეცა 40 პროცენტით და უფრო მეტად. რკინიგზის ტრანსპორტის ზარალი შეადგენდა 84 პროცენტს, კავშირგაბმულობისა — 62-ს, სატყეო მეურნეობისა — 28 პროცენტს. პიტლერელთა ბატონობის შედეგად პოლონეთის ეროვნული სიმდიდრე შემცირდა 38 პროცენტით.

მაგრამ ეს არ შეიძლება შეედაროს იმ გამოუსწორებელ დანაკარგს, რაც განიცადა პოლონეთმა ადამიანთა მსხვერპლის სახით: 6.028.000 მოკლულ იქნა,



590.000 ხეიბარი გახდა, 1.140.000 კაცი დაავადდა ტუბერკულოზით. პოლონელ ხალხს ძვირად დაუჯდა ბუტრუხაშის ღალატი, ყოველი მეხუთე პოლონელის ღიკოცხლე შეეწირა ამ ღალატს.

ასეთი იყო პირველი რეალური ნაყოფი ისტორიაში ყველაზე უფრო სამარცხვინო „მიუნხენის პოლიტიკისა“.

კაპიტალისტური მთავრობების ამ სამარცხვინო ღალატის პირობებში მთელი პროგრესული კაცობრიობა დიდი სიმპათიით აღევნებდა თვალს სსრ კავშირის მშვიდობისმოყვარულ პოლიტიკას. საბჭოთა მთავრობა დაბეჯითებით მოითხოვდა აღვირახსნილი აგრესორების ალაგმვას გადამწყვეტი კოლექტიური ზომების მეშვეობით. საყოველთაოდ ცნობილია თუ როგორ ორპირობდნენ სსრ კავშირის ამ გულწრფელი წინადადებების მიმართ ინგლის-საფრანგეთისა და ამერიკის პოლიტიკოსები.

საბჭოთა კავშირი იყო ერთადერთი ერთგული საიმედო და დასაყრდენი ძალა დაპყრობილი ქვეყნების მშრომელებისა და პატრიოტებისათვის მათ თავდადებულ ბრძოლაში თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის, პიტლერიზმის განადგურებისათვის.

სახალხო-დემოკრატიული რევოლუციების დაწყებამდე უკვე დიდი ხნით ადრე ამ ქვეყნების საწარმოო ძალები მწვავე კონფლიქტში აღმოჩნდა არსებულ კაპიტალისტურ საწარმოო ურთიერთობებთან, დღის წესრიგში დადგა წარმოების კაპიტალისტური წესის ლიკვიდაციის საკითხი.

ამრიგად, ამ ქვეყნების ხალხები რევოლუციურ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლამდე, სოციალისტურ რევოლუციამდე მიიყვანა ობიექტური ისტორიული განვითარების მსვლელობამ. პირველი გარდუვალად უნდა გამხდარიყო მეორის დასაწყისი და წანამძღვარი. ვ. ი. ლენინის სიტყვებით რომ ვთქვათ შეიქმნა მდგომარეობა, როდესაც „დაბალ ფენებს“ აღარ სურთ ძველი ცხოვრება, ხოლო „ზედა ფენებს“ აღარ ძალუძთ ძველებურად მართონ, და ხალხი იარაღს მიმართავს.

უმკაცრესი ტერორის მიუხედავად, ხალხის მასებში იწყება რევოლუციური, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა.

გათავისუფლებისათვის ბრძოლის ორგანიზატორებად გამოვიდნენ ხალხის ინტერესებისათვის ყველაზე უფრო უშიშარი და თანმიმდევრული მებრძოლები—კომუნისტური და მუშათა პარტიები. პროლეტარიატის საუკეთესო შვილები, კომუნისტური პარტიის წევრები ასრულებდნენ ყველაზე სახიფათო, ყველაზე პასუხსაგებ დავალებებს. ათასობით მათგანი გმირთა სიკვდილით დაეცა მშრომელთა თავისუფლებისა და ბედნიერებისათვის ბრძოლაში.

წარმოუდგენლად ძნელ პირობებში, კანონგარეშე გამოცხადების ვითარებაში, მიუხედავად მასობრივი რეპრესიებისა, დახვრეტებისა, კომუნისტები ეწეოდნენ გმირულ ბრძოლას. ხალხის მასების ყველაზე მოწინავე და ჯანსაღი ნაწილი მტკიცედ ერთიანდებოდა კომუნისტების გარშემო.



ფაშისტ ხელისუფალთა ოფიციალური მონაცემების მიხედვით ბულგარეთში 1942 წლის 19 იანვრიდან 1944 წლის 4 იანვრამდე დააპატიმრეს 64.345 კაცი, რომელთაგან ბევრი გაიგზავნა საკონცენტრაციო ბანაკებსა და ციხეებში, ან დახოცილ იქნა. პარტიზანული ბრძოლების პერიოდში მოკლეს 9 ათასი პარტიზანი, მათ შორის ანტიფაშისტური მოძრაობის გამოჩენილი ხელმძღვანელები ქრისტო მიხაილოვი, იორდანკა ჩანკოვა, პეტრე ჩენგელოვი, ემილ მარკოვი, ვლადო გეორგიევი და მრავალი სხვ. ფაშისტმა ჯალათებმა დახვრიტეს 20.200 კაცი, რომლებიც ხელს უწყობდნენ ან თანაუგრძნობდნენ პარტიზანებს³.

მაგრამ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლა ყოველდღე ფართოვდებოდა. 1941 წელს ჩეხოსლოვაკიაში უკვე არსებობდა პარტიზანული რაზმები, რომლებსაც კომუნისტები ხელმძღვანელობდნენ.

1942 წელს ბულგარეთში გიორგი დიმიტროვის წინადადებით, შეიქმნა ანტიფაშისტური ბრძოლის სამამულო ფრონტი, მთელ ქვეყანაში გაიშალა პარტიზანული ბრძოლა. 1942 წლის 17 ივნისს იატაკქვეშა რადიოსადგურმა „ქრისტო ბოტევემა“ მთელ ბულგარულ ხალხს აუწყა პატრიოტული ძალების ერთიანი ფრონტის შექმნა, მოუწოდა მას ოკუპანტების წინააღმდეგ თავდადებული ბრძოლისაკენ. მარტო ერთ — 1943 წელს ჰიტლერელები იძულებული გახდნენ ბულგარელი პარტიზანების წინააღმდეგ გამოეყვანათ 100 ათასიანი არმია. ხოლო 1944 წელს კომუნისტების ინიციატივით ბულგარულ პარტიზანთა რაზმებისაგან შეიქმნა სახელოვანი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი არმია.

1943 წლის ბოლოს და 1944 წლის დასაწყისში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა ძლიერდება რუმინეთში. 1944 წლის 23 აგვისტოს მშრომელთა შეიარაღებულმა ძალებმა დაამხეს მოღალატე ანტონესკუს რეჟიმი.

არასრული ცნობებით, პოლონეთის მშრომელების მიერ შექმნილმა გვარდია ლიუდოვამ 1943 წელს განახორციელა 1208 საბრძოლო ოპერაცია, დაანგრია 21 რკინიგზის სადგური, გაანადგურა ოკუპანტების 112 სარკინიგზო შემადგენლობა. უკვე 1942 წლის ბოლოს ალბანეთის პარტიზანული რაზმები აერთიანებდნენ 10.000 პატრულს. დიდი ახსნა-განმარტებითი მუშაობა ჩატარეს კომუნისტებმა წარმოება-დაწესებულებებში, არმიაში, სამხედრო ნაწილებში, ოფიცარებსა და ჯარისკაცებში. ფართოდ მზადდებოდა ნიადაგი, რომ ჯარის ნაწილები გადასულიყვნენ ხალხის მხარეზე.

„წინააღმდეგობის მოძრაობის პერიოდი, — ამბობდა გ. დიმიტროვი, — ოქროს ასოებით ჩაიწერა ჩვენი პარტიისა და ხალხის ისტორიაში, ხალხისა, რომელსაც შეუძლია დამსახურებულად იამაყოს ათეული ათასობით გმირი პარტიზანითა და მათი ხელშემწყობი პატრიოტებით⁴.

³ Д. Бочаров, «Болгарский народ строит социализм», М., 1954, гл. 16 — 17.

⁴ «Пети конгрес на Българската комунистическа партия. 18—25. XII-1948 г. Стенографически протоколи», ч. I, стр. 133.

საბჭოთა კავშირზე ჰიტლერელების ვერაგული თავდასხმის შემდეგ ხალხთა განმათავისუფლებელი მოძრაობა ოკუპანტების წინააღმდეგ განსაკუთრებული სიძლიერით გაიშალა. „არც ერთი ჯარისკაცი აღმოსავლეთის ფრონტზე!“ „მთელი ძალები ფაშიზმის განადგურებას!“ — ასეთი იყო პატრიოტების ლოზუნგები.

საფრთხე, რომელიც ემუქრებოდა საბჭოთა კავშირს, ამავე დროს წარმოდგენდა უდიდეს საშიშროებას მთელი საერთაშორისო რევოლუციური მოძრაობისა და პროგრესული კაცობრიობის ბედისათვის. მსოფლიო დაძაბული, სუნთქვაშეკრული ადევნებდა თვალს საბჭოთა კავშირის გმირულ ბრძოლას. დიდი სამამულო ომის წლებში ახალი ძალით იჩინა თავი მშრომელთა საერთაშორისო სოლიდარობამ, კაპიტალისტური ქვეყნების მშრომელების სიყვარულმა და რწმენამ საბჭოთა კავშირისადმი.

ბულგარელი, ჩეხი, პოლონელი, რუმინელი და სხვა ანტიფაშისტები მძიმართავდნენ საბოტაჟს ჰიტლერელების ღონისძიებათა წინააღმდეგ, ცეცხლს უკიდებდნენ და აფეთქებდნენ ოკუპანტების სამხედრო საწყობებს, ანადგურებდნენ ჰიტლერული არმიის ცოცხალ და მატერიალურ ძალას, ფუშავდნენ ფაშისტების მრავალ ღონისძიებას.

ამ ქვეყნების ხალხთა განმათავისუფლებელი ბრძოლა განსაკუთრებით გაჩაღდა სტალინგრადთან ჰიტლერელების დამარცხებისა და საბჭოთა არმიის ძლევამოსილი შეტევის დაწყების შემდეგ.

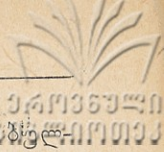
საბჭოთა არმიის შეტევას, ფრონტზე დიდ წარმატებებს თან მოჰყვა ცენტრალური და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში კლასობრივი ძალების სერიოზული გადაჯგუფება, რამაც გამოიწვია განმათავისუფლებელი ენერჯის მძლავრი მოზღვავება და რევოლუციური აღმავლობა.

ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა ბრძოლამ უმაღლეს წერტილს მიაღწია, როცა საბჭოთა არმია მიაღწა ცენტრალური და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების საზღვრებს და შევიდა მათ ტერიტორიაზე.

არც ერთი ერი, რომელმაც განიცადა ჰიტლერელების საშინელებანი, ყოფილი მმართველი წრეების მოღალატური პოლიტიკის დამღუპველი შედეგები, თავისი მხრებით ზიდა ომის სიმძიმე, გაიღო უდიდესი მსხვერპლი ადამინებისა და მატერიალური ზარალის სახით, არ დათანხმდებოდა კვლავ აღედგინათ ძველი წესწყობილება. მხოლოდ ძალაუფლების თავის ხელში ადებით შეეძლო ხალხს მიეღწია დიდი ხნის ნანატრი თავისუფლებისათვის და განეხორციელებინა თავისი ოცნებანი.

ხალხის მასების მძლავრმა რევოლუციურმა აღმავლობამ გაანადგურა მოღალატე ბურჟუაზიულ-მემამულური ხროვა და დაამყარა ხალხის სასურველი რეჟიმი. რევოლუციურმა, ანტიფაშისტურმა, ანტიიმპერიალისტური მოძრაობის ტალღამ დაასამარა ანტიხალხური რეჟიმი და უზრუნველყო სახალხო დემოკრატიის გამარჯვება.

მაგალითად, ბულგარეთში ანტისახალხო რეჟიმის დამხობა და სახალხო დემოკრატიის გამარჯვება შემდეგნაირად განხორციელდა: საბჭოთა არმიის



შეტევასთან უშუალო კავშირში, როცა 6 სექტემბერს საბჭოთა არმია გარეთის ტერიტორიაზე ქალაქ პერნიკში შევიდა, დაიწყო მემახტეების გაფიცვა; რომელიც მალე გადაიზარდა მუშების საყოველთაო მასობრივ პოლიტიკურ გაფიცვაში. ხალხთა მასები ქალაქებსა და სოფლებში აწყობდნენ მანიფესტაციებს, მიტინგებს, დემონსტრაციებს, ცხებებიდან ათავისუფლებდნენ პოლიტიკურ პატიმრებს, ანადგურებდნენ ფაშისტურ ორგანიზაციებს, გერმანელ ფაშისტ-ოკუპანტთა ნაწილებს, ხალხის მოღალატეებს. 8 სექტემბერს აჯანყებულებმა ხელთ იგდეს ძალაუფლება პლოვდივში, პლევენსა და გაბროვოში, ხოლო 9 სექტემბერს, ღამით, რევოლუციური მასების დაწოლის შედეგად ანტი-სახალხო, პროფაშისტური მთავრობა დაემხო. ხელისუფლებას სათავეში ჩაუდგა სამამულო ფრონტი.

სახალხო-დემოკრატიული რეჟიმის არსებობის პირველსავე დღეებში რევოლუციის მონაპოვართა განსამტკიცებლად, რეაქციის საბოლოო განადგურებისათვის დაშლილ იქნა ფაშისტური ტიპის ყველა ორგანიზაცია. მოხდა მათი ქონების კონფისკაცია. იგი სახალხო-დემოკრატიული მთავრობის განკარგულებაში გადავიდა. აიკრძალა პროფაშისტური პრესა, ტიპოგრაფიები გადაეცა დემოკრატიულ ორგანიზაციებს. დასაჯეს პირები, რომლებმაც სახელი გაიტხეს, როგორც ნაცისტების აქტიურმა მომხრეებმა, სიკვდილით დასაჯეს მოღალატეები. რეაქციის ყოველმა ცდამ — დაემხო სახალხო რეჟიმი, კრახი განიცადა.

ბულგარეთში სახალხო-დემოკრატიული რევოლუციის პირველსავე დღეს, 1944 წლის 9 სექტემბერს რეაქციულმა ოფიცრობამ შეიარაღებული ბრძოლა დაიწყო სამამულო ფრონტის წინააღმდეგ. 11 სექტემბერს ოფიცრობა კვლავ შეეცადა დაემხო სახალხო ხელისუფლება. დარწმუნდნენ რა, რომ აშკარა გამოსვლებით წარმატებას ვერ მიაღწევდნენ, რეაქციის ძალები იატაკქვეშეთში გადავიდნენ. 1944 წლის დეკემბერს, ქალაქ რუსეში სახალხო-დემოკრატიულმა ხელისუფლებამ გამოამყდუნა დივერსიული ორგანიზაცია, რომლისთვისაც თავი შეეფარებინა ფაშისტური ჯგუფის ნაშთებს.

1945 წლის ზაფხულში პლოვდივში აღმოაჩინეს კონსპირაციული ორგანიზაცია. 1944 წელს ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკის სახელმწიფო უშიშროების ორგანოებმა გააუფნებლეს მაკედონიის საიდუმლო ტერორისტული ორგანიზაცია. ერთდროულად გამოამყდუნებულ იქნა მეორე ტერორისტული ორგანიზაცია.

რეაქციის ცდებს განხორციელება არ ეწერა. ხალხმა სახელმწიფოს მართვას მტკიცედ მოჰკიდა ხელი იმ განზრახვით, რომ საბოლოოდ გაათავისუფლებულიყო უფლებობისა და ექსპლოატაციისაგან.

ამრიგად, სახალხო დემოკრატიის გამარჯვება მოამზადა საზღვარგარეთის სოციალისტური ქვეყნების ისტორიული განვითარების მთელმა მსვლელობამ.

1917 წლის ნოემბერში პოლონურ გაზეთებში გამოჩნდა მოკლე შეტყობინება — საგაზეთო ტექსტის სამი სტრიქონი, სადაც ნათქვამი იყო: პეტროგრადში მოხდა აჯანყება, რომელიც, უეჭველია, რამდენიმე დღეში იქნება ჩახშობილი.

მას შემდეგ 50 წელზე მეტი გავიდა, სოციალიზმი გადაიქცა უძლეველ ძალად. ასობით მილიონი ადამიანი მთელ მსოფლიოში იმედის თვალით შეჰყურებს საბჭოთა ხალხს — ოქტომბრის რევოლუციის შემოქმედს, რომელიც უშიშრად იგერიებს იმპერიალიზმის შემოტევებს. სულ ახალ-ახალი თაობები სწავლობენ მარქსიზმ-ლენინიზმს, კაპიტალისტური მონობისაგან კაცობრიობის გათავისუფლების გზას, იღებენ გამოცდილებას საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის უმდიდრესი თეორიული საგანძურიდან.

ოქტომბრის იდეები არის შუქურა, რომელიც გზას უნათებს თავისუფლებისათვის მებრძოლ ხალხებს, სოციალიზმის მშენებელ ხალხებს.

კანონი საბჭოთა მოქალაქეობის შესახებ

პროფ. ბრ. ერემოვი

მოქალაქე სახელმწიფოში უფლება-მოვალეობათა მატარებელი სუბიექტია. თავის მხრივ სახელმწიფო სამართლის სუბიექტია, მას აქვს უფლებები და ვალდებულებანი. სახელმწიფოს უფლებები წარმოშობენ ინდივიდის ვალდებულებებს, ხოლო სახელმწიფოს ვალდებულებანი კი — ინდივიდის უფლებებს. აქედან გამომდინარე, ურთიერთობა სახელმწიფოსა და ინდივიდს შორის სამართლებრივი ურთიერთობაა.

მოქალაქეობის ცნებაში იგულისხმება ფიზიკური პირის მყარი იურიდიული კავშირი ამა თუ იმ სახელმწიფოსთან. სწორედ ეს განსაზღვრავს პირის უფლებრივ მდგომარეობას, როგორც ამ ქვეყნის შიგნით, ისე მის გარეთ, აგრეთვე ვალდებულებებს სახელმწიფოს წინაშე. პირის ეს იურიდიული კავშირი არ არის შემოფარგლული სახელმწიფოს სივრცით. სახელმწიფოს იურისდიქცია მოქალაქეთა მიმართ ვრცელდება ამ სახელმწიფოს საზღვრებს გარეთაც. ამ მხრივ მოქალაქე გამოდის როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი.

მოქალაქეობა პოლიტიკურ-იურიდიული, მეცნიერული მნიშვნელობის პრობლემაა. მოქალაქეობა აღმოცენდება, ვითარდება და ქრება. ამა თუ იმ სახელმწიფოს მოქალაქეობა პირს რჩება მთელი სიცოცხლის მანძილზე, თუ მან არ შეიცვალა ან არ დაკარგა იგი. მოქალაქეობა მას თან მიჰყვება სხვა სახელმწიფოში წასვლის შემდეგაც. გამონაკლის შემთხვევაში, სახელმწიფოს კანონმდებლობით ქალი უცხო სახელმწიფოს მოქალაქეზე გათხოვების შემთხვევაში კარგავს მოცემული სახელმწიფოს მოქალაქეობას¹.

ვინაიდან მოქალაქეობა სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საკითხია, ამიტომ ყოველი სახელმწიფო აუცილებლად კანონით, უმთავრეს შემთხვევაში კონსტიტუციით განსაზღვრავს მოქალაქედ ყოფნის წესს.

მოქალაქეობაში კონცენტრირებულია ქვეყნის პოლიტიკური და სოციალური საკითხები. მასში იგულისხმება მოქალაქის უფლებრივი მდგომარეობა, მისი მოვალეობანი, ქვეყნის მართვაში მონაწილეობის ფარგლები და ა. შ.

საბჭოთა მოქალაქეებს დაკისრებული აქვთ არა მარტო სახელმწიფოებრივი ვალდებულებანი, არამედ აგრეთვე ვალდებულებანი საზოგადოების მიმართაც; შესაბამისად მოქალაქის ინტერესს იცავს არა მარტო სახელმწიფო, არამედ საზოგადოებაც.

მოქმედი კანონი სსრ კავშირის მოქალაქეობის შესახებ მიღებულ იქნა სსრ კავშირის პირველი მოწვევის უმაღლესი საბჭოს II სესიაზე 1938 წლის 19 აგვისტოს.

¹ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურმა ასამბლეამ 1957 წელს მიიღო კონვენცია „გათხოვილი ქალის მოქალაქეობის შესახებ“. კონვენცია ღიაა ხელმოსაწერად ყოველ სახელმწიფოსათვის ვისაც სურვილი აქვს. ამ კონვენციით გათხოვება ან გაყრა ქალისა ან ქმრის მიერ მოქალაქეობის შეცვლა ქალის მოქალაქეობის ავტომატურ შეცვლას არ იწვევს (იხ. *Международное право*, редактор **Ф. И. Кожевников**, 1957 წ., გვ. 143). აღნიშნული კონვენცია სსრ კავშირის მიერ ხელმოწერილია 1957 წლის 6 სექტემბერს; რატიფიცირებულია იგი სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს მიერ 1958 წლის 28 აგვისტოს.

ოქტომბრის სოციალისტურმა რევოლუციამ ძველი სახელმწიფოს ყველა ატრიბუტთან ერთად „ქვეშევრდომობაც“ გააუქმა, ისტორიას ჩაბარდა მეფის იმპერიის ქვეშევრდომობაც და ბურჟუაზიული დროებითი მთავრობის რესპუბლიკის მოქალაქეობაც.

1917 წლის 15 ნოემბერს დამტკიცდა „რუსეთის ხალხთა უფლებათა დეკლარაცია“, რომლითაც პირველად დაკანონდა ყველა ეროვნების თანასწორობა და სუვერენიტეტი, მოისპო ყოველგვარი ეროვნული და რელიგიური უპირატესობანი და ყველა ადამიანი აღიჭურვა ერთნაირი უფლებებით.

1917 წლის 23 ნოემბერს სრულიად რუსეთის ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა და სახალხო კომისართა საბჭომ მიიღო დეკრეტი წოდებებისა და სამოქალაქო ხარისხების გაუქმების შესახებ. გაუქმდა ყოველგვარი წოდება, ტიტული, წოდებრივი დაყოფა, წოდებრივი პრივილეგიები და შეზღუდვები, წოდებრივი დაწესებულებანი და წოდებრივი ორგანიზაციები. მასთან ერთად გაუქმდა ყველა სამოქალაქო ხარისხი. მთელი მოსახლეობისათვის დაწესდა ერთი სახელწოდება — რუსეთის რესპუბლიკის მოქალაქე.

ფაქტიურად აქედან იწყება საბჭოთა მოქალაქეობის შესახებ კანონმდებლობის შემუშავება.

პირველი დეკრეტი («О приобретении прав российского гражданства») მოქალაქეობის შესახებ დაამტკიცა სრულიად რუსეთის ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა 1918 წლის 1 აპრილს. დეკრეტი გამოქვეყნდა 5 აპრილს (23 მარტს).

აღნიშნული დეკრეტით, რუსეთის მოქალაქედ მიიღებოდა ყველა პიროვნება, ვინც ცნობდა და მხარს უჭერდა საბჭოთა სოციალისტურ წყობილებას. მოქალაქეობის მინიჭება მაშინ შეეძლოთ ხელისუფლებისა და მმართველობის ადგილობრივ ორგანოებს².

ამავე პრინციპს იცავდა რსფსრ 1918 წლის კონსტიტუციაც.

1918 წლის 22 ოქტომბერს გამოქვეყნდა კოდექსი რსფსრ-ს მოქალაქეობის შესახებ. კოდექსის 103-ე მუხლი აწესებდა საბჭოთა მოქალაქეობიდან გასვლის წესსაც. მანამდე ჩვენს ქვეყანაში ეს საკითხი არ იყო რეგულირებული. ცოტა მოგვიანებით, კერძოდ, 1921 წლის 21 ივლისს, რსფსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის სპეციალური ცირკულიარით განისაზღვრა საბჭოთა მოქალაქეობიდან გასული პიროვნების მის ძველ (ე. ი. საბჭოთა) მოქალაქეობაში აღდგენის (რეინტეგრაციის) წესი.

1921 წლის 22 აგვისტოს რსფსრ სახალხო კომისართა საბჭომ ვ. ი. ლენინის ხელმოწერით მიიღო დეკრეტი „უცხოელების რუსეთის მოქალაქეობაში მიღების შესახებ“, მან განავითარა მოქალაქეობის მიღების შესახებ 1918 წლის აპრილის დეკრეტი.

1924 წლის 29 ოქტომბერს სსრ კავშირის მეორე მოწვევის ცაკ-ის მეორე სესიამ დაამტკიცა „დებულება კავშირის მოქალაქეობის შესახებ“. მის შემდეგ საკავშირო მასშტაბით მოქალაქეობის შესახებ დებულება მიღებულ იქნა სსრ კავშირის ცაკ-ისა და სახკომსაბჭოს მიერ 1930 წლის 13 ივნისს, ხოლო შემდეგ 1931 წლის 22 აპრილს.

1930 წლის დებულებამ შეავსო ის ხარვეზი, რაც გააჩნდა 1924 წლის დებულებას მოქალაქეობის შესახებ. მან განსაზღვრა საბჭოთა მოქალაქეობის ჩა-

² Декреты Советской власти, 1959 წ., ტ. II, გვ. 40—41.



მორთმევის წესი, განსაზღვრა ის უფლებები, რაც მოქალაქეობის შესახებ მხოლოდ სსრ კავშირის ცაკ-ს მიეკუთვნებოდა (იმ უცხო მოქალაქის მიღება სსრ კავშირის მოქალაქედ, რომელიც საზღვარგარეთ ცხოვრობს, სსრ კავშირის მოქალაქეობაში აღდგენა, საბჭოთა მოქალაქეობიდან გასვლის საკითხი და ა. შ.). წარსულში ამ უფლებებით სარგებლობდნენ როგორც სსრ კავშირის, ისე მოკავშირე რესპუბლიკების ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტების პრეზიდიუმები.

1930 წლის ივნისის დებულება შეავსო სსრ კავშირის ცაკისა და სახალხო კომისართა საბჭოს 1930 წლის 23 ნოემბრის დადგენილებამ — სსრ კავშირის მოქალაქედ მიღებისა და მოქალაქეობიდან გასვლის გამარტივებული წესის შესახებ. ამ დადგენილების შინაარსი აისახა 1931 წლის 22 აპრილის დებულების მე-16 მუხლში.

1931 წლის 22 აპრილის დებულებამ ერთგვარი შესწორება შეიტანა მოქალაქეობის მინიჭების შესახებ მოკავშირე რესპუბლიკების უფლებრივი მდგომარეობის დადგენის საქმეში. განისაზღვრა, რომ უცხო სახელმწიფოს მოქალაქემ სსრ კავშირის მოქალაქედ მიღების თაობაზე სსრ კავშირის ცაკ-ის პრეზიდიუმში შეტანილ განცხადებაში უნდა მიუთითოს, თუ რომელ სოციალისტური რესპუბლიკიდან თხოულობს იგი მოქალაქეობას. 1931 წლის დებულებით, ამ პირის საბჭოთა მოქალაქეობაში მიღების საკითხს წყვეტდა არა მარტო სსრ კავშირის ცაკ-ის პრეზიდიუმი, არამედ შესაბამისი მოკავშირე რესპუბლიკის ცაკ-ის პრეზიდიუმიც.

მოქალაქეობის ჩამორთმევის უფლებაც ამ დებულებით ჰქონდა როგორც სსრ კავშირის ცაკ-ის პრეზიდიუმს, ისე შესაბამისი მოკავშირე რესპუბლიკის ცაკ-ის პრეზიდიუმს. დასახელებული დებულება შედგებოდა 18 მუხლისაგან³.

1931 წლის 22 აპრილის დებულება საკავშირო მოქალაქეობის შესახებ შესცვალა 1938 წლის 19 აგვისტოს კანონმა სსრ კავშირის მოქალაქეობის შესახებ, რომელიც შემუშავებული იქნა სსრ კავშირის 1936 წლის კონსტიტუციის საფუძველზე. კონსტიტუციის 21-ე მუხლით სსრ კავშირის მოქალაქეთათვის დაწესდა ერთიანი საკავშირო მოქალაქეობა. მოკავშირე რესპუბლიკის თვითეული მოქალაქე არის სსრ კავშირის მოქალაქე.

1936 წლის კონსტიტუციამ (მუხლი 14) მოქალაქეობის შესახებ კანონის შემუშავება მხოლოდ საკავშირო სახელმწიფოს მიანდო.

1938 წლის კანონი „სსრ კავშირის მოქალაქეობის შესახებ“ მიიღო სსრ კავშირის პირველი მოწვევის უმაღლესი საბჭოს მეორე სესიამ. იგი შედგება 8 მუხლისაგან.

საბჭოთა კონსტიტუცია და კანონი სსრ კავშირის მოქალაქეობის შესახებ იცავს მოკავშირე რესპუბლიკის მოქალაქეობის პირველადობის პრინციპს — „მოკავშირე რესპუბლიკის თვითეული მოქალაქე არის სსრ კავშირის მოქალაქე“. ამერიკის შეერთებულ შტატებში კი, პირიქით, პირველადს წარმოადგენს ფედერალური მოქალაქეობა და მეორადს — შტატის მოქალაქეობა. 1868 წელს ამერიკის შეერთებული შტატების 1787 წლის კონსტიტუციაში შეტანილი მე-14 შესწორებით, ყოველი პიროვნება, რომელიც ექვემდებარება ამერიკის შეერთ-

³ 1931 წლის 22 აპრილის დებულების სრული ტექსტი იხ. Конституционные акты Союза ССР (1922—1936). Сборник документов под редакцией академика И. П. Трайнича, 1940 წ., გვ. 136—137.

ბული შტატების იურისდიქციას, წარმოადგენს შეერთებული შტატების და იმ შტატის მოქალაქეს, რომელშიც იგი ცხოვრობს⁴.

1938 წლის კანონის მეორე მუხლით დადგენილია, თუ ვინ ითვლება სსრ კავშირის მოქალაქედ. სსრ კავშირის მოქალაქეებს წარმოადგენენ ის პირნი, რომელნიც 1917 წლის 7 ნოემბრისათვის ითვლებოდნენ ყოფილი მეფის იმპერიის ქვეშევრდომებად და არ დაუკარგავთ საბჭოთა მოქალაქეობა, აგრეთვე ის პირნი; რომლებმაც საბჭოთა მოქალაქეობა მოიპოვეს კანონით დადგენილი წესით.

ვინაიდან სსრ კავშირის კონსტიტუციის 21-ე მუხლით მოკავშირე რესპუბლიკის მოქალაქე აღიარებულ იქნა სსრ კავშირის მოქალაქედ, მოქალაქეობის მინიჭების უფლების მხრივ გათანაბრებულ იქნენ სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმები. სსრ კავშირის მოქალაქეობის შესახებ კანონის მესამე მუხლში აღნიშნულია, რომ „უცხოელები, მიუხედავად მათი ეროვნებისა და რასისა, სსრ კავშირის მოქალაქეებად მიიღებიან მათი შუამდგომლობით სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის მიერ ან იმ მოკავშირე რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის მიერ, რომლის ფარგლებშიც ისინი ცხოვრობენ“.

აქედან ჩანს, რომ სსრ კავშირში მანამდე არსებული ეგრეთწოდებული გამარტივებული ანუ საბჭოთა მოქალაქედ მიღების გაადვილებული წესი გაუქმდა და ყველასათვის დადგინდა საერთო წესი. ამავე მუხლით გაუქმებულად ითვლება 1924 წლის 29 ოქტომბრის „დებულება კავშირის მოქალაქეობის შესახებ“ და 1931 წლის 22 აპრილის დებულება იმ ნაწილში, რომლითაც ჩვენი ქვეყნის ხელისუფლებისა და მმართველობის ადგილობრივ ორგანოებს უფლება ჰქონდათ მიენიჭებინათ საბჭოთა მოქალაქეობა. საბჭოთა სახელმწიფომ მოქალაქეობის მინიჭების ეს წესი მიზანშეწონილად არ სცნო და ეს უფლება გადასცა სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების უმაღლესი საბჭოების პრეზიდიუმებს.

საბჭოთა მოქალაქედ მიღებისას მნიშვნელობა არა აქვს თუ რამდენ წელს ცხოვრობს უცხოელი სსრ კავშირის ტერიტორიაზე.

ჩვენი კანონმდებლობით პიროვნება მოქალაქედ მიიღება სქესის მიუხედავად. საბჭოთა კანონმდებლობა არ იცნობს აგრეთვე ეროვნულ დისკრიმინაციას მოქალაქეობის მინიჭების ან ჩამორთმევის დროს.

კანონი „სსრ კავშირის მოქალაქეობის შესახებ“ ცალ-ცალკე იხილავს საკითხს მოქალაქეობიდან გასვლისა და მოქალაქეობის ჩამორთმევის შესახებ. მოქალაქეობიდან გასვლის უფლებას კანონის მეოთხე მუხლით იძლევა მხოლოდ სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი, ხოლო მოქალაქეობის ჩამორთმევა კანონის მე-7 მუხლით შეიძლება სასამართლოს განაჩენით⁵ — კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევაში და სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდი-

⁴ ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუციის ტექსტი იხ. **Г. Г. Бойченко, Конституция США, 1959 წ.**, გვ. 226 (მე-14 შესწორების პირველი პუნქტი).

⁵ ამ კანონის მე-7 მუხლის „ა“ პუნქტი (სასამართლოს განაჩენით საბჭოთა მოქალაქეობის ჩამორთმევის შესახებ) 1958 წლის 25 დეკემბრის კანონით ძალადაკარგულია. „სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლებში“ აღარ ითვალისწინებს სასამართლოს მეშვეობით საბჭოთა მოქალაქეობის ჩამორთმევას (იხ. მუხლი 21).



უმის განსაკუთრებული ბრძანებულებით. მოქალაქეობის ჩამორთმევა ხდება ამ მაღალი წოდების უღირსად შელახვის შემთხვევაში.

მოქალაქეობიდან გასვლისას სახელმწიფოსთან სამართლებრივი ურთიერთობის გაწყვეტაში როლს ასრულებს პირის ნება-სურვილი, ხოლო მოქალაქეობის ჩამორთმევის დროს ეს ურთიერთობა პირის ნება-სურვილის დამოუკიდებლად იჭრება.

როგორც ვხედავთ, მოქალაქედ მიღება სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმთან ერთად, თანასწორი უფლებით, შეუძლია მოკავშირე რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმსაც⁶, ხოლო საკითხს მოქალაქეობიდან გასვლის ან მოქალაქეობის ჩამორთმევის შესახებ წყვეტს მხოლოდ სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი.

ამჟამად სსრ კავშირში წარმომადგენლობითი ორგანოები წყვეტენ მოქალაქეობის მინიჭებისა და ჩამორთმევის საკითხს. საბჭოთა მოქალაქეობის შესახებ კანონმდებლობა ყოველთვის შეადგენდა სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლეს ორგანოთა პრეროგატივას.

„სსრ კავშირის მოქალაქეობის შესახებ“ კანონის მე-5 მუხლით „სსრ კავშირის მოქალაქე მამაკაცის თუ ქალის დაქორწინება ისეთ პირზე, რომელიც სსრ კავშირის მოქალაქე არ არის, მოქალაქეობის შეცვლას არ იწვევს“.

კანონი ითვალისწინებს აგრეთვე მოქალაქეობის არმქონე პირის (აპოლიდი) არსებობას (მუხლი 8). მანამდე სსრ კავშირის კანონმდებლობა არ ცნობდა ამ ინსტიტუტს. პირველად ამ კანონით დადგინდა სამართლებრივი ცნება „მოქალაქეობის არმქონე“, „მოქალაქეობის გარეშე“ პირი.

ასეთია ზოგადად „სსრ კავშირის მოქალაქეობის შესახებ“ 1938 წლის 19 აგვისტოს კანონის შინაარსი.

1938 წლის კანონს აქვს ზოგიერთი ხარვეზი. მაგალითად, განსაზღვრული არ არის საბჭოთა მოქალაქეობაში აღდგენის წესი, ვარკვეული არ არის უცხო მოქალაქის მიერ საბჭოთა ბავშვის მიშვილების შემთხვევაში ბავშვის მოქალაქეობის საკითხი და ა. შ.⁷

ამიტომ საჭირო გახდა მომდევნო წლებში შემუშავებულიყო ნორმები საბჭოთა მოქალაქეობის მიღებისა და საბჭოთა მოქალაქეობაში აღდგენის წესების შესახებ. ამის თაობაზე სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა გამოაქვეყნა თავისი ბრძანებულებანი 1940, 1941, 1946, 1947 და 1948 წლებში.

საბჭოთა მოქალაქედ მიღება შესაძლებელია პიროვნების ინდივიდუალური მოთხოვნით. მაგრამ განსაკუთრებულ შემთხვევაში საბჭოთა მოქალაქედ მიღებიან ინდივიდუალური თხოვნის გარეშეც. იგი შეიძლება მექანიკურად მივცეთ ამა თუ იმ ტერიტორიის შემოერთებისას (მოქალაქეობის მიღება ტრანს-

⁶ ყოველი მოკავშირე რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი, სსრ კავშირის მოქალაქეობის შესახებ მოქმედი კანონის შესაბამისად ამტკიცებს წესებს მოქალაქედ მიღების შესახებ.

⁷ იხ. В. С. Шевцов, Советское гражданство, 1965 წ., გვ. 40.

ფერტის წესით), როგორც ეს მოხდა, მაგალითად, დასავლეთ უკრაინის, დასავლეთ ბელორუსიისა და ბესარაბიის მცხოვრებთათვის⁸, ან სხვა სახელმწიფოებთან შეთანხმების საფუძველზე სსრ კავშირის ტერიტორიაზე მცხოვრები რომელიმე ერის წარმომადგენელთა თავიანთ სამშობლოში დაბრუნების შემთხვევაში.

სსრ კავშირში ახალი მოკავშირე რესპუბლიკის მიღებისას, საკავშირო მოქალაქეობის პრინციპიდან გამომდინარე, ამ რესპუბლიკის მოქალაქენი მექანიკურად სსრ კავშირის მოქალაქენი ხდებიან⁹.

⁸ ასეთ შემთხვევაში საბჭოთა მოქალაქეობის მინიჭება ხდება განსაზღვრულ ვადებში პირთა რეგისტრაციაში გატარების საფუძველზე (იხ. Сборник законов СССР, 1945 წ., გვ. 39-40).

⁹ იხ. სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1940 წ. 7 სექტემბრის ბრძანებულება ლატვიის, ლიტვისა და ესტონეთის სს რესპუბლიკების მოქალაქეთათვის სსრ კავშირის მოქალაქეობის მინიჭების წესის შესახებ — Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР (1938-1956), 1956 წ., გვ. 65-66. ამ ბრძანებულების შინაარსი ლატვიის, ლიტვისა და ესტონეთის მოქალაქეთა მიერ საბჭოთა მოქალაქეობის მიღების შესახებ ეხებათ იმ პირთაც, რომელნიც სსრ კავშირის ტერიტორიის გარეთ ცხოვრობენ და არ დაუკარგავთ ლატვიის, ლიტვის ან ესტონეთის მოქალაქეობა.

სოციალისტური ქონების გაზაცემა სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით

ზ. წულავა,

სისხლის სამართლის კათედრის ასპირანტი

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 94-ე მუხლი ითვალისწინებს სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების გატაცებას მითვისებით, გაფლანგვით და სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით¹.

კანონმდებელი სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების გატაცებას ასეთ შემთხვევაში საზოგადოებრივი საწარმოების მხრივ ერთმანეთთან ათანაბრებს და ერთნაირ პასუხისმგებლობასაც აწესებს. სოციალისტური ქონების გატაცების თითოეულ ზემოთ დასახელებულ ფორმას აქვს თავისი სპეციფიკა, რაც, უპირველეს ყოვლისა, მდგომარეობს დამნაშავეის მიერ სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციის ფონდებიდან სოციალისტური ქონების ამოღების ხერხებში.

კანონმდებელი არ განსაზღვრავს მითვისების, გაფლანგვისა და სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების გზით სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების გატაცების ცნებებს. ამ სტატიის მიზანია გატაცების ზოგადი ცნების საფუძველზე, განვსაზღვროთ ის ფორმა, რომელსაც ეწოდება სოციალისტური ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით.

სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში სოციალისტური ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით განმარტებულია სხვადასხვაგვარად. მაგალითად: ა. ნ. ვასილენი თვლის, რომ ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით ხასიათდება იმით, რომ მოცემულ შემთხვევაში დანაშაულებრივი გზით ხდება მითვისება იმ სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონებისა, რომელიც არ იმყოფება მოცემული თანამდებობის პირის უშუალო განმგებლობაში².

ა. ნ. სანთალოვი თვლის, რომ ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით არის მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა თანამდებობის პირი იყენებს თავის სამსახურებრივ მდგომარეობას სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების უკანონო მითვისებისათვის ან სხვა პირებზე ანგარების მიზნით გადაცემისათვის. მოგვიანებით გამოცემულ შრომაში ა. ნ. სანთალოვი აღნიშნავს, რომ სოციალისტური ქონების ასეთი გატაცება გამოიხატება სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციების გამგებლობაში მყოფი ქონების ამოღებაში და მის, როგორც თავისი საკუთარის განკარგვაში³.

1 მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსები ერთ მუხლში აერთიანებენ გატაცების აღნიშნულ ფორმებს. გამოიკლის წარმოადგენს უზბეკეთის სსრ სსკ, რომელიც სოციალისტური ქონების გატაცებას სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით ცალკე გამოყოფს (118 მუხლი) იმ მუხლის გვერდით, რომელიც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას მითვისებისა და გაფლანგვისათვის.

² **А. Н. Васильев**, «Советское уголовное право», часть Особенная, М., 1957, стр. 140.

³ **А. Н. Санталов**, «Советское уголовное право», часть Особенная, Л.—М., 1959, стр. 117 и «Советское уголовное право», часть Особенная, М., 1962, стр. 100.

მ. ი. იაკუბოვიჩის მიერ სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების გზით განმარტებულია, როგორც სოციალისტური ქონების დაუფლება ანგარების მიზნით, ჩადენილი თანამდებობის პირის მიერ თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით, სამსახურებრივი ინტერესების საწინააღმდეგოდ⁴.

გ. ა. კრიგერის აზრით, სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით სოციალისტური ქონების გატაცებისას, ადგილი აქვს თანამდებობის პირის მიერ ქონების დანაშაულებრივ დაუფლებას თავისად გადაქცევის მიზნით ან ამ ქონების დანაშაულებრივ გადაცემას მესამე პირისათვის ანგარების მიზნით⁵.

სხვაგვარად განმარტავს ამავე ცნებას სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმი, რომლის 1962 წლის 31 მარტის დადგენილება თვლის, რომ სოციალისტური ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით გამოიხატება ანგარების მიზნით სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების თავის საკუთრებად უკანონო გადაქცევაში უნაცვალგებოდ, ან იმავე მიზნით სხვის საკუთრებად გადაქცევაში⁶.

სისხლის სამართლის კომენტარებში სოციალისტური ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით განმარტებულია, როგორც ისეთი ქმედობა, როცა თანამდებობის პირი იყენებს რა თავისი სამსახურებრივ მდგომარეობას, ანგარების მიზნით ახდენს სოციალისტური ქონების უკანონო, უსასყიდლო ამოღებას სოციალისტური ფონდებიდან, მისი როგორც პირად, ასევე სხვა პირთა სარგებლობაში გადაქცევის მიზნით⁷.

როგორც ვხედავთ არც ერთი განმარტება ამომწურავი არ არის, ისინი არ განსაზღვრავენ სოციალისტური ქონების გატაცებას ზოგადი ცნების საფუძველზე, უფრო მეტიც, მათში არ არის მითითება ისეთ არსებით ნიშანზე, რაც ახასიათებს სოციალისტური ქონების გატაცებას სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებისას, კერძოდ, ის რომ ქონება, რომლის გატაცება ხდება თანამდებობის პირის მიერ, არ იმყოფება მის უშუალო მფლობელობაში, რაც თავის მხრივ აუცილებელია იმისათვის, რომ მოვხდინოთ სოციალისტური ქონების გატაცების აღნიშნული ფორმის განსხვავება საქართველოს სსრ სსკ 94-ე მუხლში მოცემული გატაცების სხვა ფორმებისაგან, კერძოდ მითვისებისა და გაფლანგვისაგან.

იურიდიულ ლიტერატურაში მიღებული გატაცების ზოგადი ცნების საფუძველზე სოციალისტური ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით ასე შეიძლება განვსაზღვროთ: სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით არის სოციალისტური ქონების გატაცების ერთ-ერთი ფორმა, რაც გამოიხატება თანამდებობის პირის მიერ სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციის ფონდებიდან ანგარების მიზნით მის უშუალო მფლობელობაში არმყოფი ქონების უკანონო, უსასყიდლო ამო-

⁴ М. И. Якубович, «Советское уголовное право», часть Особенная, М., 1965, стр. 124.

⁵ Г. А. Кригер, Ответственность за хищение государственного и общественного имущества по советскому уголовному праву, М., 1957, стр. 86.

⁶ ურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 1962, № 4, გვ. 62.

⁷ Комментарий УК РСФСР, М., 1963, стр. 225.

დებამი, იმ სურვილით, რომ გადააქციოს ეს ქონება თავის ან სხვის საკუთრებად უნაცვალგებოდ.

ამრიგად, სოციალისტური ქონების ასეთი გზით გატაცებისას, თანამდებობის პირი აღჭურვილია უფლებით, რომ განკარგოს მატერიალური ფასეულობა სხვა პირების მემუეობით. სწორედ ამ უფლებას იყენებს თანამდებობის პირი ბოროტად და ჩადის ისეთ მოქმედებას, რის შედეგადაც სოციალისტური ქონება უკანონოდ გადადის უშუალოდ დამნაშავეს ხელში ან გადაეცემა მესამე პირს.

სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების ელემენტები გვაქვს აგრეთვე სოციალისტური ქონების მითვისებისა და გაფლანგვის დროსაც, მაგრამ პირველ შემთხვევაში აუცილებელია, რომ დამნაშავე, რომელსაც მინდობილი აქვს სოციალისტური ქონება და რომელიც აწარმოებს ამ ქონების გატაცებას, იყოს თანამდებობის პირი. სწორედ, მინდობილი სოციალისტური ქონების განკარგვა არადანიშნულებისამებრ და ქონების გადაქცევა თავის საკუთრებად წარმოადგენს სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების ერთ-ერთ სახეს.

მაგალითად, თუ დაწესებულების მოლარე ხარჯავს მინდობილ ქონებას პირადი საჭიროებისათვის, ამ დროს ჩადის სოციალისტური ქონების გატაცებას გაფლანგვის ფორმით, ხოლო თუ ამავე დაწესებულების ბუღალტერი იძლევა უკანონო ბრძანებას რაიმე სახსრის, როგორც თავისთვის, ასევე მესამე პირზე გაცემის მიზნით, რომლის მიღების უფლება მათ არა აქვთ, ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს სოციალისტური ქონების გატაცებასთან სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების ფორმით.

სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების გზით სოციალისტური ქონების გატაცებისას თანამდებობის პირი, დანაშაულის ჩადენის ხერხად იყენებს სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციის ან მათი წარმომადგენლების მოტყუებას, ან ბოროტად იყენებს მათ ნდობას. სხვანაირად რომ ვთქვათ, სოციალისტური ქონების დაუფლება წარმოებს სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების გზით. სწორედ პირის თანამდებობრივი მდგომარეობა და მის მიერ გატაცების ჩადენა სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით, განასხვავებს მოცემულ ქმედობას თაღლითობისაგან.

აღნიშნული დანაშაულის შემადგენლობა გვექნება მაშინაც, როცა თანამდებობის პირმა სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი თანხები წინასწარი შეცნობით უკანონოდ დანიშნა ან გასცა ანგარების მიზნით, იმ პირებზე რომლებსაც არა აქვთ მისი მიღების უფლება.

რსფსრ უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ 1962 წლის 8 იანვრის განჩინებაში კ-სა და სხვათა საქმეზე სწორად მიუთითა, რომ საამშენებლო სამუშაოებზე მოცულობის წამატება, პრემიის მიღების მიზნით, საჭიროა შეფასებულ იქნას როგორც გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების გზით⁸.

ამრიგად, თუ წინასწარი შეცნობით დადებულია ფიქტიური შრომითი შეთანხმება ან სხვა ხელშეკრულება, რათა თანამდებობის პირმა თავის საკუთრებად აქციოს სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი სახსრები ვითომდა შესრულებული სამუშაოსათვის, თანამდებობის პირმა და იმ პირებმა, რომლებმაც ეს ხელ-

⁸ «Бюллетень Верховного Суда РСФСР», 1961, № 5, стр. 10, «Бюллетень Верховного Суда РСФСР», 1962, № 4, стр. 10.

შეკრულება დადეს, უნდა დაკვალიფიცირდეს როგორც სოციალისტური ქონების გატაცება, რისთვისაც პასუხს აგებს, როგორც თანამდებობის, ისე კერძო პირები, რომლებმაც მონაწილეობა მიიღეს წინასწარ შეთანხმებაში და მიიღეს ეს სახსრები. დამნაშავე პირთა ეს მოქმედება დაკვალიფიცირდება საქართველოს სსრ სსკ 94-ე მუხლის მეორე ნაწილით, ხოლო თუ გატაცებული თანხა დიდი ოდენობისაა ამ მუხლის მესამე ნაწილით.

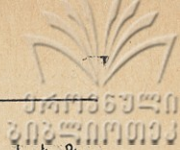
„სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება, რომლის მიზანს არ შეადგენდა სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი სახსრების უნაცვალგებოდ მიღება ან გაცემა, მაგრამ რომელსაც შემდგომში შედეგად მოჰყვა პრემიის, ხელფასის წანამატისა და სხვა ფულადი თანხის მიღება ან გაცემა (მაგალითად, სახელმწიფო ანგარიშგებაში, წამატების, გეგმის შესრულების შესახებ ყალბი ჩაანგარიშო მონაცემების წარდგენის და სხვა გზით), საქმის კონკრეტულ გარემოებათა მიხედვით დაკვალიფიცირებულ უნდა იქნას იმ კანონით, რომელიც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას თანამდებობრივი ან სამეურნეო დანაშაულისათვის“⁹.

სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურასა და სასამართლო პრაქტიკაში ხშირად ისმება საკითხი, რომ გაიმიჯნოს ხელისუფლების ან სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება (საქართველოს სსრ სსკ 186-ე მუხლი) დანაშაულის იმ შემადგენლობისაგან, რასაც ითვალისწინებს სსკ 94-ე მუხლი, კერძოდ სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით სოციალისტური ქონების გატაცებისაგან.¹⁰ ამასთან დაკავშირებით უნდა შევნიშნოთ, რომ ორივე შემთხვევაში ქმედობის ჩადენა ხდება ანგარების მოტივით, რაც მატერიალურ ზიანს აყენებს სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ ორგანიზაციას, მაგრამ მათ შორის არის განსხვავებაც, რაც იმაში გამოიხატება, რომ ხელისუფლების ან სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება, მართალია ქონებრივ ზიანს აყენებს სახელმწიფო დაწესებულებას ან საწარმოს, მაგრამ არაა დაკავშირებული თანამდებობის პირის მხრივ სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების დაუფლებასთან, მაშინ როდესაც სსკ 94-ე მუხლით აუცილებლად იგულისხმება თანამდებობის პირის მიერ სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების უკანონოდ დაუფლება.

საქართველოს სსრ სსკ 186-ე მუხლის შემადგენლობა გვეჩვენება, მაგალითად, როცა სამკერვალო სახელოსნოს გამგე, სახელოსნოში მომუშავეთა ძალებით უფასოდ ასრულებს კოსტუმებისა და პალტოების მრავალრიცხოვან შეკვეთას

⁹ სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1962 წლის 31 მარტის დადგენილება № 5, „სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ქონების გატაცების საქმეებზე სასამართლო პრაქტიკის შესახებ“, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 1962, № 4, გვ. 62.

¹⁰ **Б. А. Куринов**, Уголовная ответственность за хищение государственного и общественного имущества, М., 1954, стр. 64—66; **А. Б. Сахаров**, Ответственность за должностные злоупотребления по советскому уголовному праву, М., 1956, стр. 197—207; **Г. А. Кригер**, Борьба с хищениями социалистического имущества, М., 1965, стр. 184—185; **Г. А. Кригер**, Ответственность за хищение государственного и общественного имущества по советскому уголовному праву, М., 1957, стр. 89; **С. А. Тарарухин**, Социалистическая собственность — неприкосновенна, Киев, 1963, стр. 61; **В. Максимов**, Ответственность за злоупотребление властью или служебным положением, «Советская юстиция», 1963, № 15, стр. 20; **ვ. მაისურაძე**, სოციალისტური საკუთრების დაცვა დატაცებისაგან საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვით, თბილისი, 1964, გვ. 117—118; **ბ. ფურცხვანიძე**, საბჭოთა სისხლის სამართალი, თბილისი, 1966, გვ. 120; სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1962 წ. 31 მარტის დადგენილება № 5, „სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ქონების გატაცების საქმეებზე სასამართლო პრაქტიკის შესახებ“, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 1962, № 4, გვ. 62.



ნათესავის ან ნაცნობისათვის, ხოლო სსკ 94-ე მუხლის შემადგენლობა სახეზეა მაშინ, როცა იგივე პირი მიიღებს რა შეკვეთებს კოსტუმებისა და პალტოების შესაკერავად, ამავე დროს შემკვეთებისაგან იღებს შეკერვისათვის დაწესებულ ფულად თანხას და ითვისებს მას.

ამრიგად, სსკ 94-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის შედგენილობისას სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება არის გატაცების ჩადენის მხოლოდ საშუალება, რომლის შესახებაც პირდაპირაა მითითებული, ამიტომ დამატებით დაკვალიფიცირება კოდექსის 186-ე მუხლით, საჭირო არ არის. საილუსტრაციოდ სასამართლო პრაქტიკიდან შეიძლება მოვიტანოთ მაგალითი — მოქალაქე ს. შ-ს წინასწარი გამოძიებით ბრალი დაედო იმაში, რომ მუშაობდა რა კაცობურის სახელმწიფო სამონადირეო მეურნეობის დირექტორად, თანამდებობას იყენებდა ბოროტად, პირადი გამოჩენის მიზნით. 1963-64 წლებში სისტემატურად ადგენდა ყალბ განრიგ-აქტებს (ფორმა № 3) შესასრულებელ სამუშაოზე; ამასთან იგი შრომის ხელფასს მუშებს აძლევდა უწყისზე ხელის მოწერის გარეშე, ხოლო თანხის მიღებაზე ხელმოწერას თვითონვე ასრულებდა. ამ გზით ს. შ. ახერხებდა მუშების შრომის ხელფასიდან თანხის მითვისებას. სულ მითვისა 419 მანეთი.

წინასწარი გამოძიებით ს. შ-ს მოქმედება დაკვალიფიცირდა საქართველოს სსრ სსკ 94-ე მუხლითა და 186-ე მუხლის II ნაწილი.

ჩვენი აზრით, მართებულად მოიქცა სახალხო სასამართლო, როცა არ ცნო ბრალდება ს. შ-ს მიმართ სსკ 186 მუხლით II ნაწილით და მიუთითა: ასეთ შემთხვევაში სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება არის გატაცების ჩადენის მხოლოდ საშუალება და ამდენად დამატებითი კვალიფიკაცია სსკ მუხლის II ნაწილით საჭირო არ არის.

სსკ 94-ე და 186-ე მუხლების ერთობლიობა აუცილებელია, როცა თანამდებობის პირს სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების გარდა, რამაც უშუალოდ განაპირობა სოციალისტური ქონების დანაშაულებრივი დაუფლება ან მესამე პირისათვის მისი გადაცემა, არევ-დარევა შეაქვს აღრიცხვაში იმ მიზნით, რომ დაფაროს ის დანაკლისი, რომელიც დაუდევრობის შედეგად წარმოიშვა და ამით არსებით ზიანს აყენებს სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციის საქმიანობას, თუმცა ქმედობა დაკავშირებული არ არის ქონების თავის საკუთრებად გადაქცევასთან.

სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების გზით სოციალისტური ქონების გატაცების, მითვისებისა და გაფლანგვის დროს დანაშაულებრივი მიმართავენ დოკუმენტების სიყალბეს. ამით მათ სურთ ადვილად დაეუფლონ სოციალისტურ ქონებას, ან მოახდინონ უკვე გატაცებული ქონების დაფარვა. ასეთ შემთხვევაში ქმედობა უნდა დაკვალიფიცირდეს დანაშაულთა ერთობლიობით, კერძოდ 94-ე და 191-ე მუხლებით. სამტრედიის სახალხო სასამართლომ სწორად ცნო მ. დ-ს მიმართ წარდგენილი ბრალდება საქართველოს სსრ სსკ 94-ე მუხლის II ნაწილით და 191-ე მუხლით. მ. დ. მუშაობდა რა რკინიგზის მუშათა მომარაგების სამტრედიის განყოფილების № 3 მაღაზიის სამრეწველო სექციის გამგე-გამყიდველად, თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობა გამოიყენა ბოროტად. გადიოდა რა მორიგ კუთვნილ შვებულებაში საქონლის გადაბარების დროს ისარგებლა აღმწერი ბუღალტრის გ-ს და მიმ-

ლებს ბ-ს დაუდევრობით და აღწერის მასალებში რიცხვების გადაკეთების გზით საქონლის რაოდენობისა და საპრეისკურანტო ფასების გადიდებით მოახერხა 1908 მანეთის დანაკლისის მიჩქმალვა¹².

სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით სოციალისტური ქონების გატაცების მეთოდები და ხერხები სხვადასხვაგვარია. სოციალისტური ქონების გამტაცებლები ხშირად სარგებლობენ იმით, რომ საწარმო-დაწესებულებებში სუსტია კონტროლი და ცუდად არის აღრიცხული მატერიალური ფასეულობანი, სხვადასხვა მაქინაციებით სოციალისტურ ქონებას იღებენ სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციის ფონდებიდან და აქცივენ მათ თავიანთ საკუთრებად. შემდეგში თავი რომ დააღწიონ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას მატერიალურ ფასეულობის დანაკლისისათვის, იყენებენ „ეკონომიას“, კერძოდ, მიმართავენ მოძველებული ან არასრულყოფილი ნორმებით ანგარიშს, ბუნებრივი დანაკარგების გაზრდას, წუნის უკანონოდ ჩამოწერას, გადაფასებას და ა. შ.

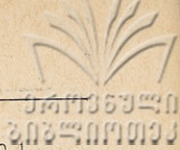
მატერიალური ფასეულობის დაგროვების ყველაზე უფრო გავრცელებული ხერხი, მისი შემდგომი ამოღების მიზნით, არის სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციის კუთვნილი მასალითა და საშუალებით აღურიცხველი პროდუქციის დამაზადება. მატერიალურ ფასეულობის გადაქცევა თავის საკუთრებად განხილული უნდა იქნეს როგორც გატაცება და დაკვალიფიცირდეს სსკ 94-ე მუხლით. ასევე უნდა დაკვალიფიცირდეს „ზედმეტი“ სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობის თავის სასარგებლოდ გადაქცევა, რომელიც წარმოიშობა თანამდებობის პირის მიერ სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციის მოტყუების შედეგად. რსფსრ უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ თავის განჩინებაში ს-ს და ე-ს საქმეზე სწორად მიუთითა, რომ დამნაშავეთა მოქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს როგორც სოციალისტური ქონების გატაცება, რადგან ე-მ ხორცი სახელმწიფო დაწესებულებებს — საბავშვო ბაგებს, საავადმყოფოს, სასადილოს და სხვა ორგანიზაციებს ზედმეტ ფასებში ვასცა, რითაც ბუნებრივია დაზარალდა სახელმწიფო და არა კერძო პირები¹³.

სირთულეს არ უნდა იწვევდეს საკითხი კვალიფიკაციის შესახებ, როცა სავაჭრო ქსელის თანამდებობის პირები მიიღებენ რა საქონელს საბითუმო ფასებში, შემდეგ ყიდიან საცალო ფასებში, ხოლო სხვაობას ითვისებენ. რამდენადაც საქონელი საბითუმო ფასებში შეიძლება გაეცეს მხოლოდ სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს, ხოლო გაყიდვის შედეგად მიღებული ფულადი თანხა მთელი მოცულობით არის შესაბამისი სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციის საკუთრება, ამდენად მისი ნაწილის მითვისება, ე. ი. ის, რაც ქმნის სხვაობას საბითუმო ფასსა და საცალო ფასს შორის საჭიროა დაკვალიფიცირდეს, როგორც სოციალისტური ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების გზით¹⁴. საცალო ვაჭრობის

¹² სამტრედიის სახლხო სასამართლოს არქივი, საქმე № 1-77/3.

¹³ «Уголовный кодекс РСФСР 1960, Комментарий». Л., 1962, стр. 287; Г. Вольфман, Уголовная ответственность за обман покупателей, «Советская юстиция», 1963, № 2, стр. 20; «Сборник постановлений Президиума и определенной судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда РСФСР 1957—1959 гг.», М., 1960, стр. 113.

¹⁴ В. Соловьев, Некоторые вопросы судебной практики по делам о должностных преступлениях, «Советская юстиция», 1964, № 12, стр. 9—10; «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1963, № 5, стр. 12—13.



ან საზოგადოებრივი კვების მუშაკები თუ მყიდველს ატყუებენ ზომასა და წონაში, რათა დაფარონ მათ მიერ უკვე ჩადენილი სოციალისტური ქონების გატაცება, ქმედობა დავის გარეშე უნდა დაკვალიფიცირდეს როგორც გატაცება და მყიდველთა მოტყუება, ხოლო თუ ამ პირებმა მყიდველთა მოტყუებით ზავაპრო საწარმოში დააგროვეს გარკვეული რაოდენობის საქონელი, რათა შემდგომი მიეთვისებინათ, მათი პასუხისმგებლობა უნდა განისაზღვროს სსკ 169 მუხლით, როგორც მყიდველთა მოტყუება, რადგანაც ამ დროს ზიანი ადგება არა სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ ორგანიზაციას, არამედ ცალკეულ მოქალაქეებს¹⁵.

სოციალისტური ქონების გატაცების შემადგენლობა გვექნება იმ შემთხვევაშიც, როცა თანამდებობის პირი, თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით გამოიწერს თითქოს წარმოების საჭიროებისათვის ამა თუ იმ ქასალას ან ნედლეულს და შემდეგ მას აქცევს თავის საკუთრებად. ზოგჯერ აღნიშნულ შემთხვევაში თანამდებობის პირი იხდის კიდევაც მის ღირებულებას დაბალ საწარმოო ან საბითუმო ფასში.

სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით, სოციალისტური ქონების გატაცებად უნდა განვიხილოთ ისეთი შემთხვევა, როცა თანამდებობის პირი უფლებამოსილია რა სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციის მიერ მიიღოს რაიმე ქონება ცალკეული მოქალაქეებისაგან, იგი ამ ქონებას არ გადასცემს დანიშნულებისამებრ და ითვისებს მას.

სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების გზით სოციალისტური ქონების გატაცება გვექნება მაშინ, როცა ორი სხვადასხვა დაწესებულების თანამდებობის პირი შეთანხმდებიან ერთად განახორციელონ დანაშაულებრივი ოპერაცია. მაგალითად, მიმწოდებელი ორგანიზაციის მუშაკი შეუთანხმდება მიმღები ორგანიზაციის მუშაკს დოკუმენტებში არასწორად აჩვენონ საქონლის რაოდენობა ან დაამახინჯონ ფასი და ზედმეტი საქონლის ღირებულება გაინაწილონ. ზოგჯერ თანამდებობის პირი აღწევს სოციალისტური ქონების მისაკუთრებას ისეთი მდგომარეობის შექმნით, რომელიც იძულებულს ხდის სხვა ორგანიზაციის მუშაკს წინასწარი შეცნობით წავიდნენ ძასთან აშკარად უკანონო გარიგებაზე. მაგალითად, თანამდებობის პირი, რომლის მოვალეობაა მის გამგებლობაში მყოფი დეფიციტური სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობის გაცემა, განაწილება ან გაყიდვა განზრახ აჭიანურებს საქონლის გაცემას და მას გასცემს მაშინ, როდესაც გადაუხდებიან ღირებულებაზე ზევით, ასეთ შემთხვევაში საქმე ვვაქვს გატაცებისა და ქრთამის აღების ერთობლიობასთან¹⁶.

სხვაგვარად წყდება საკითხი მაშინ, როცა სხვადასხვა სახის რესტორნებსა და კაფეებში მომუშავენი, ღებულობენ რა საქონელს ფაქტურით გარკვეული თანხის დარიცხვით, ამავე დროს დამატებით ყიდულობენ აღნიშნული სახის საქონელს მტკიცე საცალო ფასებში და შემდგომ ყიდიან დარიცხვის ფასებში, რითაც იღებენ გარკვეულ სარგებლობას. ამ დროს მართალია, ქონებრივი ზიანი ადგება სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ ორგანიზაციას, მაგრამ არ ხდება სოციალისტური ქონების ამოღება შესაბამისი სახელმწიფო ან სა-

¹⁵ А. А. Пионтковский, В. Д. Меньшагин, Курс советского уголовного права, т. I, стр. 257; Г. Вольфман, Уголовная ответственность за обман покупателей, «Советская юстиция», 1963, № 2, стр. 20; ბ. ფურცხვაიძე, საბჭოთა სისხლის სამართალი, 1966, გვ. 291.

¹⁶ Комментарий УК РСФСР, М., 1963, стр. 226.

ზოგადოებრივი ორგანიზაციის ფონდიდან, ამის გამო აღნიშნული ხასიათის ქმედობა საჭიროა დაკვალიფიცირდეს სსკ 186 მუხლით (როცა დამნაშავე თანამდებობის პირია), ან სსკ 98 მუხლით (როცა დამნაშავე არის კერძო პირი).

გატაცებაში დახმარებისა და სამსახურებრივი სიყალბისათვის პასუხი უნდა აგონ იმ თანამდებობის პირებმა, რომლებმაც წინასწარი შეცნობით კერძო პირებს მისცეს ყალბი საბუთები სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი სახსრების (კერძოდ, პენსიის, პრემიის, დახმარების ან სხვათა) მიღების მიზნით. ხოლო თანამდებობის პირის მიერ წინასწარი შეცნობით პირისათვის პენსიის უკანონო დანიშვნა, მისი მისაკუთრების მიზნით, საჭიროა დაკვალიფიცირდეს როგორც სოციალისტური ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით.

სოციალისტური ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების გზით არის სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების გატაცების ყველაზე შენიღბული ფორმა. ამ დროს დანაშაულის ჩამდენ პირებად გვევლინებიან თანამდებობის პირები, რაც მათ შესაძლებლობას აძლევს სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით გულდასმით შენიღბონ თავიანთი დანაშაულებრივი საქმიანობა.

აგტორთა უმრავლესობის აზრით, როცა ბოროტმოქმედნი აწარმოებენ სხვადასხვაგვარი კომბინაციებით სოციალისტური ქონების გატაცებას, ამავე დროს ფართოდ იყენებენ სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციის სახსრებით თანამდებობის პირთა მოსყიდვას¹⁷.

სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1962 წლის 31 ივლისის № 9 დადგენილებაში „მექრთამეობის საქმეებზე სასამართლო პრაქტიკის შესახებ“, მითითებულია, რომ ქრთამის მიცემისა და აღებისათვის გაზრდილი პასუხისმგებლობა ვერ გამოირიცხავს პასუხისმგებლობას მექრთამეობასთან დაკავშირებულ სხვა უფრო საშიშ დანაშაულზე, კერძოდ, ისეთზე, როგორიცაა სახალხო დოვლათის მტაცებლობა. აქვე მითითებულია, რომ წინასწარი შეთანხმებით თანამდებობის პირის მიერ ქრთამის სახით სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი სახსრების მიღება უნდა დაკვალიფიცირდეს დანაშაულთა ერთობლიობის პრინციპით, როგორც ქრთამის მიღება და სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების გატაცება დამამძიმებელ გარემოებაში, სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით. ქრთამის მიმცემთა და შუამავალთა მოქმედება, რომლებიც ქრთამის გადაცემისას თავის საკუთრებად აქცევენ სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ სახსრების ნაწილს, აგრეთვე იმ თანამდებობის პირთა ქმედობა, რომლებიც ახდენენ ამ სახსრების ამოღებას და მათი ქრთამის სახით გადაცემას პირადი ინტერესების დაკმაყოფილების მიზნით, უნდა დაკვალიფიცირდეს როგორც მექრთამეობისა და გატაცების ერთობლიობა¹⁸.

პლენუმის დადგენილების ადგილი „პირადი ინტერესების დაკმაყოფილე-

¹⁷ П. П. Кучерявый, Ответственность за взяточничество по советскому уголовному праву, М., 1957, стр. 88; Б. С. Гришин, Об ответственности за взяточничество, «Советское государство и право», 1959, № 12, стр. 64—65; М. Ковалев, Г. Щелковкин, Взятничество — тяжчайшее преступление. «Советская юстиция», 1961, № 24, стр. 10—12; А. Телюкин, Решительно искоренять взяточничество, «Социалистическая законность», 1963, № 5, стр. 61; З. Т. Баранова, Некоторые уголовно-правовые и процессуальные вопросы расследования дел о взяточничестве («Следственная практика», вып. 60, 1963, стр. 101—125); 3. მაყაშვილი, 3. ტყეშელაძე, პასუხისმგებლობა მექრთამეობისათვის, თბილისი 1964, გვ. 186—191.

¹⁸ ქურხალი „საბჭოთა სამართალი“, 1962, № 6, გვ. 75.



ბის მიზნით“ საჭიროა გაგებულ იქნას იმგვარად, რომ ქრთამის საშუალებით თანამდებობის პირი მიისწრაფვის დაიცვას არა მარტო დაწესებულების, საწარმოს, ორგანიზაციის ყალბად გაგებულ ინტერესები, არამედ, ამავე დროს, მას სურს პირადი გამორჩენაც მიიღოს. მაგალითად, თანამდებობის პირი აძლევს მეორე თანამდებობის პირს ქრთამს სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი სახსრებიდან რაიმე მნიშვნელოვანი მასალის, ან საქონლის ტრანსპორტირების დაჩქარებისათვის, თანაც მიზნად ისახავს სამეურნეო ოპერაციის დროულად შესრულებისათვის მიიღოს პრემია ან ხელფასის წანამატი¹⁹.

თანამდებობის პირი თუ თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით ითვისებს სოციალისტურ ქონებას და მისთვის იყენებს კერძო პირს, რომელმაც იცის, რომ თანამდებობის პირი მისი დახმარებით ეუფლება სოციალისტურ ქონებას, თანამდებობის პირმა პასუხი უნდა აგოს სსკ 94-ე მუხლით, ხოლო კერძო პირმა სოციალისტური ქონების გატაცებაში თანამონაწილეობისათვის.

სოციალისტური ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების გზით არ გვექნება, თუ თანამდებობის პირი ბრძანებით სამუშაოზე აფორმებს ისეთ პირს, რომელიც ფაქტიურად არ მუშაობს, მაგრამ ასრულებს რა თვითონ ფაქტიურად მის მოვალეობას ამავე დროს იღებს იმ გასამრჯელოსაც, რომელიც უნდა მიეღო ამ პირს. ასეთი ქმედობა უნდა განვიხილოთ როგორც ხელისუფლების ან სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება (სსკ 186 მუხ.) და არა როგორც გატაცება. ერთ-ერთ სისხლის სამართლის საქმეზე ს-ს დანაშაულებრივი მოქმედება გამოიხატა იმაში, რომ ჩუშაობდა რა კულტურის სახლის დირექტორად, ბრძანებით სიმღერის გუნდის ხელმძღვანელად დაინიშნა ზ., ხოლო მოცეკვავეთა წრის ხელმძღვანელად ვინმე კ. აღნიშნული პირები ფაქტიურად არ მუშაობდნენ და მათზე გამოწერილ თანხას ითვისებდა კულტურის სახლის დირექტორი, რომელიც ფაქტიურად თვითონ ასრულებდა აღნიშნული წრეების ხელმძღვანელთა მოვალეობას. სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ მისი მოქმედება მიიჩნია როგორც სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება²⁰.

სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების გზით სოციალისტური ქონების გატაცებისას, დანაშაულის დამთავრების მომენტი იქნება არა უკანონო განკარგულების მიცემა ქონების გაცემის შესახებ ან ფიქტიური დოკუმენტის შედგენა და ა. შ. არამედ, სოციალისტური ფონდებიდან უკანონოდ ამოღებული ქონების დაუფლება ან ასეთი ქონების მესამე პირისათვის გადაცემა ანგარების მიზნით.

19 ვ. მაყაშვილი, ვ. ტყეშელაძე, პასუხისმგებლობა მექრთამეობისათვის, თბილისი, 1964. 83-190.

20 В. Максимов, Ответственность за злоупотребление властью или служебным положением, «Советская юстиция», 1963, № 15, стр. 21.

საბანკო სესხის დახმარებით აშენებული სასხოვრებელი სახლის სამართლებრივი მდგომარეობა

რ. ზინზალია,
იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი

საბანკო სესხს მოქალაქეები ძირითადად იყენებენ ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლების ასაშენებლად. სესხის დახმარებით წამოწყებული მშენებლობა წარმოშობს მთელ რიგ სამართლებრივ საკითხებს, რომელთა გადაწყვეტას ნორმატულ აქტებში იშვიათად ვხვდებით. ეს საკითხები სხვადასხვაგვარად, ზოგჯერ კი მცდარად არის გადაწყვეტილი თეორიასა და პრაქტიკაში. მათ სწორ გაშუქებას ლიტერატურაში არსებული შეხედულებებისა და სასამართლო პრაქტიკის ანალიზის საფუძველზე დიდი მნიშვნელობა აქვს.

საბჭოთა კავშირში საკუთრების უფლება, რა ფორმითაც არ უნდა არსებობდეს იგი, გულისხმობს მესაკუთრისათვის მფლობელობის, სარგებლობისა და განკარგვის უფლების მინიჭებას. ეს უფლებამოსილებანი დამახასიათებელია პირადი მესაკუთრისათვისაც. პირი, რომელსაც პირად საკუთრებაში გააჩნია საცხოვრებელი სახლი, სარგებლობს ამ სახლის როგორც მფლობელობის, ისე სარგებლობისა და განკარგვის უფლებით. მაგრამ როგორც წესი, მესაკუთრის აღნიშნული უფლებამოსილებანი არ არის განუსაზღვრელი. პირიქით, მესაკუთრეს ამ უფლებამოსილებათა გამოყენება შეუძლია მხოლოდ კანონით დადგენილ ფარგლებში.

საცხოვრებელ სახლად იგულისხმება არა დროებითი, არამედ კაპიტალური, დამთავრებული შენობა, რომელიც ექსპლოატაციამშია. როგორც სამართლიანადაა აღნიშნული იურიდიულ ლიტერატურაში, მშენებლობის დამთავრებამდე არ არსებობს საცხოვრებელი სახლი, როგორც პირადი საკუთრების ობიექტი, არამედ არსებობს მხოლოდ სამშენებლო მასალები, დეტალები და კონსტრუქციები, რომლებზეც საკუთრების უფლება შეიძლება სხვას გადაეცეს, მაგრამ ეს არ იქნება დაკავშირებული მიწის ნაკვეთით სარგებლობის უფლებასთან¹.

საერთოდ კი მენაშენეს უფლება აქვს გაასხვისოს დაუმთავრებელი სახლი როგორც საშენი მასალა, მაგრამ დაუმთავრებელი სახლის გასხვისებისას დაწესებულია შეზღუდვები. საქართველოს სსრ სამოქალაქო სამართლის კოდექსის 240-ე მუხლში აღნიშნულია: „სახლი, რომელსაც მოქალაქე აშენებს, მისი მშენებლობის დამთავრებამდე, არ შეიძლება გასხვისებულ იქნეს სხვა პირზე მშრომელთა დებუტატების რაიონული, საქალაქო საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის, ნებართვის გარეშე, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა სახლი იყიდება მასალად“. აღმასკომის ნებართვა ამ შემთხვევაში აუცილებელია, რადგან ხშირად ახალი მესაკუთრე ფაქტიურად მიწის ნაკვეთით სარგებლობის უფლებასაც იძენს, მაშინ როდესაც მას აღმასკომთან არავითარი შეთანხმება არ ჰქონია ამის თაობაზე.

¹ Л. И. Газиянц — Споры о строениях, принадлежащих гражданам на праве личной собственности. М., 1960, стр. 8.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ საცხოვრებელ სახლზე საკუთრების უფლება მენაშენეს წარმოეშობა მხოლოდ მისი დამთავრებისა და კომუნალურ ორგანოებში რეგისტრაციის მომენტიდან. ამ პერიოდისა და კომუნალურ ორგანოებში რეგისტრაციის მომენტიდან. ამ პერიოდისა და კომუნალურ ორგანოებში რეგისტრაციის მომენტიდან. ამ პერიოდისა და კომუნალურ ორგანოებში რეგისტრაციის მომენტიდან.

რას მდგომარეობაა ამ მხრივ როცა საცხოვრებელი სახლი შენდება საბანკო სესხის დახმარებით?

იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულია შეხედულება, რომლის თანახმად მენაშენეს საბანკო სესხის დახმარებით აშენებულ სახლზე საკუთრების უფლება წარმოეშობა მხოლოდ სესხის მთლიანად დაფარვის შემდეგ. მაგალითად ვ. მ. დესიატკოვი, იმ ფაქტებიდან გამომდინარე, რომ სესხის დაფარვამდე მოქალაქეს არა აქვს ბანკის ნებართვის გარეშე სახლის გაყიდვის ან სხვაგვარი გასხვისების უფლება, ისევე, რომ „საკუთრების უფლება საბანკო სესხის დახმარებით აშენებულ სახლზე მოქალაქეს წარმოეშობა მხოლოდ სესხის მთლიანად დაფარვის შემდეგ“².

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ საბანკო სესხის დახმარებით აშენებულ სახლზე მენაშენეს საკუთრების უფლებას იღებს საერთო საფუძვლების მიხედვით, ე. ი. მშენებლობის დამთავრებისა და სახლის ექსპლოატაციაში გადაცემიდან.

საკუთრების უფლების სუბიექტის სამართლებრივი მდგომარეობა არ იცვლება იმის მიხედვით, სახლი აშენებულია მენაშენის საკუთარი სახსრებით, თუ საბანკო სესხის დახმარებით. როგორც ცნობილია, სახლის მშენებლობა მარტო საბანკო სესხის ხარჯზე არ წარმოებს. მენაშენეს საკუთარ სახსრებსაც აბანდებს მშენებლობაში. ფაქტიურად საკუთარი სახსრები მეტი ინხარჯება სახლის მშენებლობაზე ვიდრე საბანკო სესხი. უწევს რა გარკვეულ დახმარებას, გამსესხებელი (ბანკი, სამეურნეო ორგანიზაცია) არ იძენს საკუთრების უფლებას სახლზე. მოქალაქეთა დაკრედიტების წესებში და სამართლის სხვა წყაროებშიც არ არის მითითება, რომ სესხის მთლიანად დაფარვამდე, სახლის მესაკუთრე არის ბანკი ან სამეურნეო ორგანიზაცია. თუ დავუშვებთ, რომ სახლის მესაკუთრე სესხის დაფარვამდე არის სესხის მიმცემი იურიდიული პირი, მაშინ მას უფლება უნდა ჰქონდეს მიიღოს მენაშენისაგან ბინის ქირა, სახლის სარგებლობისათვის. მაგრამ მენაშენეს ასეთ ქირას არ იხდის. უფრო მეტიც, მას უფლება აქვს თვითონ გადაქირაოს სახლი ან მისი ნაწილი და დამოუკიდებლად განკარგოს მიღებული შემოსავალი, ესეც იმაზე მეტყველებს, რომ სახლის მესაკუთრედ სესხის დაფარვამდე არ შეიძლება ჩაითვალოს გამსესხებელი³. მესაკუთრედ უნდა ვაღიაროთ თვით მენაშენეს. მაშინ რით აიხსნება, რომ მოქალაქეთა დაკრედიტების წესებით მენაშენეს არ არის უფლებამოსილი გამსესხებლის ნებართვის გარეშე გაასხვისოს საკუთარი სახლი სესხის დაფარვამდე?

საქმე იმაშია, რომ მენაშენესა და გამსესხებელს შორის წარმოიშობა გირავნობის სამართლებრივი ურთიერთობა, რაც მიზნად ისახავს მენაშენესზე გაცე-

² В. М. Десятков, Право собственности граждан на жилой дом. М., 1963, стр. 13.

³ თუ ვ. მ. დესიატკოვის აზრს გავიზიარებთ, გამოდის რომ მშენებლობის დამთავრების მომენტიდან სესხის სრულად დაფარვამდე, რაც შეიძლება 7—8 წლის პერიოდით შემოიფარგლოს, სახლზე არავის არ გააჩნია საკუთრების უფლება.

საქართველო
საბანკო სესხის დახმარებით აშენებული საცხოვრებელი სახლი

შული სესხის დროულად დაბრუნების უზრუნველყოფას. გირავნობის არის საბანკო სესხის დახმარებით აშენებული სახლი. ხოლო მოგირავენე კი — გამსესხებელი. საგირავენო სამართლებრივი ურთიერთობა დამგირავებელს ზღუდავს გირავნობის საგნის განკარგვაში. იზღუდება მენაშენეც. წარმოდგენს რა საბანკო სესხის დახმარებით აშენებული სახლის მესაკუთრეს, მას უფლება არა აქვს მოგირავენის — გამსესხებლის ნებართვის გარეშე დადოს ამ სახლის გამასხვისებელი ვარიგება, თუმცა შეუძლია ისეთი ვარიგების დადება, რომელიც არ იქნება დაკავშირებული სხვა პირისათვის სახლზე საკუთრების უფლების გადაცემასთან. ეს იმას ნიშნავს, რომ მენაშენეს კი არ ერთმევა მთლიანად სახლის განკარგვის უფლება, არამედ მხოლოდ ეზღუდება გარკვეული პერიოდით. ამასთან მას რჩება მესაკუთრის სხვა უფლებამოსილებანი — მფლობელობისა და სარგებლობის უფლება. ამიტომ არავითარი საფუძველი არ გვაქვს ეჭვის ქვეშ დავაყენოთ საბანკო სესხის დახმარებით აშენებულ სახლზე მენაშენის საკუთრების უფლება სესხის დაფარვამდე.

კარგი იქნება ინდივიდუალური ბინათმშენებლობის დაკრედიტების წესებს დაემატოს ისეთი ნორმა, რომელიც განსაზღვრავდა საბანკო სესხის დახმარებით აშენებულ სახლზე მენაშენის საკუთრების უფლების წარმოშობის მომენტს, აგრეთვე იმის მითითება, რომ ასეთი სახლი გირავნობის ობიექტია.

სახლის ყიდვა-გაყიდვის, გაცვლის, ჩუქების, აგრეთვე გარდაცვალებამდე რჩენის პირობით სახლის ან მისი ნაწილის სხვისთვის გადაცემის ხელშეკრულება, რომელიც დაიდება გამსესხებლის თანხმობის გარეშე, ბათილია. ასეთი მოთხოვნა საერთოა ყველა შემთხვევისათვის, როცა საკითხი ეხება სხვა პირზე საკუთრების გადასვლას. ხომ არ ავალდებულებს ეს გარემოება სასამართლოებს თავი შეიკავონ ისეთი დავების განხილვისაგან, რომელიც წამოიჭრება სესხის დახმარებით აშენებული სახლის თაობაზე? შეიძლება ასეთი კითხვა არაბუნებრივად მოგვეჩვენოს. მაგრამ მისი დაყენება გამოწვეულია აუცილებლობით. საქმე იმაშია, რომ ზოგიერთი სასამართლო უარს ამბობს სარჩელის მიღებაზე იმ სახლის გაყოფის ან მასზე საკუთრების უფლების დამტკიცების შესახებ, რომელიც საბანკო სესხის დახმარებით აშენდა.

ეს პრაქტიკა ეყრდნობოდა იმ დებულებას, თითქოს სესხის მთლიანად დაფარვამდე მენაშენე არ არის სახლის მესაკუთრე, რომ სახლი სახელმწიფოა ეკუთვნის და სარჩელი ასეთ სახლზე საკუთრების უფლების დამტკიცების შესახებ სასამართლო განხილვას არ ექვემდებარება. ეს სარჩელის მიუღებლობის უსაფუძვლო სრგუმენტია. დავა სახლმფლობელობის შესახებ წარმოადგენს სამოქალაქო სამართლებრივ დავას და განხილულ უნდა იქნეს სასამართლოს მიერ.

საბანკო სესხის დახმარებით აშენებული სახლის ყიდვა-გაყიდვა შეიძლება მოხდეს ხელშეკრულებისათვის აუცილებელი ფორმის დაცვით, აგრეთვე მის დაუცველად. პირველ შემთხვევას ადგილი აქვს მაშინ როცა სანოტარო კანტორა, მოუხედავად იმისა, რომ არსებობს სახლზე აკრძალვა, შეცდომით ამოწმებს ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებას. შემდეგ კი ეს ხელშეკრულება რეგისტრირდება კომუნალურ ორგანოებში და იგი ძალაში შედის. უმეტესად გვხვდება ისეთი შემთხვევები, როცა სახლის ყიდვა-გაყიდვა ხდება სათანადო გაფორმების გარეშე. როგორც პირველ ისე მეორე შემთხვევაში ივარსება უნდა ჩაითვალოს კანონსაწინააღმდეგოდ და ბათილად.

მაგრამ ნიშნავს ყოველივე ეს იმას, რომ საბანკო სესხის დახმარებით აშენ-

ნებული სახლის გაყიდვის უფლება მენაშენეს საერთოდ არა აქვს სესხის დაფარვამდე? ჩვენი აზრით, არა. მენაშენეს უფლება აქვს ასეთი სახლი გაასხვიოს თუ ამის თანახმაა გამსესხებელი. რომ არაფერი ვთქვათ საგირავნო სამართლებრივ ურთიერთობაზე, რომელიც მენაშენესა და გამსესხებელს შორის წარმოიშობა, და რომლის ძალითაც მენაშენე შეზღუდულია სახლის ივანკარგვის უფლებაში, გამსესხებლის თანხმობის აუცილებლობა სახლის გასხვისებაზე გაპირობებულია მოქალაქესა და ბანკს შორის დადებული ხელშეკრულებითაც. ხელშეკრულება დადებულია მენაშენესა და გამსესხებელს შორის და მენაშენის შეცვლა სხვა პირით, უნდა მოხდეს მისი კონტრაგენტის თანხმობით. წინააღმდეგ შემთხვევაში ირღვევა გამსესხებლის ნება და ამიტომ ხელშეკრულება ნამდვილად არ ჩაითვლება.

მენაშენეს არა აქვს უფლება ბანკის თანხმობის იარაღზე გააჩუქოს სახლი სესხის დაფარვამდე. თუ ეს მოხდა, ბანკს შეუძლია სასამართლოში შეიტანოს სარჩელი ამ ხელშეკრულების გაუქმების შესახებ. სასამართლომ მხარეები აუცილებლად უნდა მოიყვანოს პირვანდელ მდგომარეობაში, თუნდაც ახალი მესაკუთრე კისრულობდეს დარჩენილი სესხის გადახდას.

პარქტიკაში ხშირად ჩუქების ხელშეკრულება იღება გარკვეული პირობის შესრულების მიზნით. იგი არ უნდა იჯლისხმობდეს მატერიალური სარგებლობის მიღებას გამჩუქებლის მიერ, რადგან ეს ეწინააღმდეგება ჩუქების ხელშეკრულების უსასყიდლო ხასიათს. ასეთ პირობად შეიძლება ჩაითვალოს ბანკისაგან მიღებული სესხისაგან დარჩენილი ვალის გადახდა. მაგრამ ხელშეკრულება შემდეგში სადავო რომ არ გახდეს, მის დადებაზე თანხმობა უნდა განაცხადოს ბანკმა. თუ ბანკი თანახმაა იმისა, რომ სესხის ხელშეკრულებაში მისი კონტრაგენტი შეიცვალოს, ამასთან თუ დასაჩუქრებული პირი იკისრებს ვალდებულებას, რომ გადაიხდის დარჩენილ სესხს, შეიძლება სესხი გადაფორმდეს ასეთ პირზე.

იგივე მდგომარეობა გვაქვს, როცა საკითხი ეხება საბანკო სესხის დახმარებით აშენებული სახლის გადაცემას სხვა პირისათვის სიკვდილამდე რჩენის პირობით. ავადმყოფმა და მატერიალურად მძიმე მდგომარეობაში მყოფმა მესაკუთრემ შეიძლება მთინდომოს სახლის გასხვისება გარდაცვალებამდე რჩენის პირობით. ამაში არაფერია კანონსაწინააღმდეგო და სპეკულაციური, როგორც ამას ზოგიერთი ავტორი ფიქრობს⁴. მაგრამ ბანკის თანხმობა აქაც საჭიროა. ასეთ შემთხვევაში ბანკი, როგორც წესი არ ამბობს უარს სახლის გასხვისებაზე. იგულისხმება, რომ პირი რომელმაც იკისრა სახლის გამსხვისებლის რჩენა, გადაიხდის საბანკო სესხსაც. ასეთ პირზე სახლის მესაკუთრის ნაცვლად გადაფორმდება სესხი და ის ჩაებმება ბანკთან სასესხო ურთიერთობაში.

ამგვარად, საბანკო სესხის დახმარებით აშენებული სახლის გასხვისებისათვის საჭიროა გამსესხებლის — ბანკის ან სამეურნეო ორგანიზაციის თანხმობა. გამსესხებელი დაინტერესებულია საქმის მსვლელობით და მის სურვილს ანგარიში უნდა ივაწიოს. მაგრამ ისმება კითხვა: შეიძლება თუ არა დაშვებული იქნეს გამონაკლისი?

ინდივიდუალური ბინათმშენებლობის დაკრედიტების წესებით არავითარი გამონაკლისი არ დაიშვება. ამ ნორმიდან გამომდინარე, სასამართლოს არა

⁴ И. Л. Брауде, Право на строение и сделки по строениям. М., 1954, стр. 139; М. В. Гордон, Лекций по советскому гражданскому праву. Харьков, 1960, стр. 24.

აქვს უფლება ნამდვილად აღიაროს სახლის თაობაზე დადებული გარიგება თუ ბანკი ამის წინააღმდეგია. სასამართლო პრაქტიკა ძირითადად ამ დებულებიდან გამომდინარე აღიარებს ბანკის „ვეტოს“ უფლებას⁵.

ჩვენი აზრით ბანკს არ აქვს „ვეტოს“ უფლება. მის სურვილს სასამართლომ ყველა შემთხვევაში არ უნდა გაუწიოს ანგარიში. ზოგჯერ სესხის დახმარებით აშენებულ სახლზე სხვა პირისათვის საკუთრების უფლების დამტკიცებისას ბანკის სურვილი მხედველობაში მისაღები არ არის. სწორად მიუთითებენ ა. სერებრიაკოვი⁶ და ი. ჩუნარევი⁷, რომ ბანკის წინააღმდეგობა არ შეიძლება საფუძვლად დაედოს სარჩელის უარყოფას იმ შემთხვევაში, თუ ამით არ ირღვევა ბანკის ინტერესები, მაგრამ, სამწუხაროდ ამ შეხედულებამ სათანადო განვითარება ვერ პოვა ლიტერატურაში.

ბანკის თანხმობა საჭიროა არა მარტო მაშინ, როცა საბანკო სესხის დახმარებით აშენებული სახლის გასხვისება ხდება, არამედ მაშინაც როცა ხდება ასეთი სახლიდან წილის გამოყოფა ან უფრო სწორად სახლის ნაწილზე სხვა პირისათვის საკუთრების უფლების დამტკიცება. მაგრამ გამონაკლის შემთხვევებში აქ დასაშვებია ბანკის თანხმობის გარეშე ასეთი უფლების დამტკიცება.

პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევები, როცა მენაშენესთან ერთად სახლის მშენებლობაში მონაწილეობს სხვა პირი, რომელსაც აღმასკომის მიერ არა აქვს გამოყოფილი მიწის ნაკვეთი და მისი მონაწილეობა მშენებლობაში დამყარებულია მხოლოდ საშინაო ივარიგებაზე, რომელიც იდება მენაშენესა და ასეთ პირს შორის.

უმრავლეს შემთხვევაში ასეთ საერთო მშენებლობას აწარმოებენ საოჯახო-საყოფაცხოვრებო ურთიერთობით დაკავშირებული პირები. სახლის მშენებლობის დამთავრების შემდეგ თანამენაშენებელ პრეტენზიას აცხადებენ სახლის ნაწილზე და სასამართლოს სთხოვენ სახლზე მათი საკუთრების უფლების აღიარებას. ამ საკითხზე ერთიანი აზრი არ არის არც ლიტერატურაში და არც სასამართლო პრაქტიკაში⁸.

ერთობლოვ მშენებლობასთან დაკავშირებით წარმოშობილ ურთიერთობათა რთული ხასიათისა და მათი სხვადასხვა ბუნების გამო არ შეიძლება ამ საკითხის ერთგვაროვანი, ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილი წესის მიხედვით გადაწყვეტა. ყოველი კონკრეტული შემთხვევა თავისებურ მიდგომას საჭიროებს, მაგრამ მიუხედავად ამისა მაინც შეიძლება ზოგიერთ საერთო დებულებათა დადგენა.

ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლის მშენებლობისათვის მიწის ნაკვეთის გამოყოფა ადგილობრივი საბჭოს აღმასკომის უფლებამოსილებაა. კომუნალურ განყოფილებასა და ცალკეულ მოქალაქეებს შორის დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე მოქალაქეებს გამოეყოფათ მიწის ნაკვეთი სახლის მშენებლობისათვის. რამდენადაც ეს ხელშეკრულება ორმხრივია, ამიტომ მისი რო-

⁵ «Практика Верховного суда СССР» № 3, 1951, стр. 33.

⁶ А. Серебряков, О праве собственности на строение, «Советская юстиция», 1958, № 7, стр. 69.

⁷ Ю. Чунарев, В интересах охраны жилищных прав граждан, «Социалистическая законность» 1960, № 7, стр. 37.

⁸ Л. Брауде, Г. Орлинский, О праве собственности на строение, «Советская юстиция» 1958, № 7, стр. 65—68; М. Маслов, Судебные споры в связи с совместным строительством индивидуальных жилищных домов «Советская юстиция» 1958, № 8, стр. 56.

მელიმე პუნქტის ან პირობის შეცვლაზე თანხმობა უნდა განაცხადოს ხელშეკრულების მონაწილე ორივე მხარემ. ე. ი. მშენებლობაში თანამენაშენის სახით პირის მონაწილეობაზე თანახმა უნდა იყოს თვითონ მენაშენე და აგრეთვე აღმასკომიც. აღმასკომის თანხმობა იმაში გამოიხატება, რომ მან უნდა გააუქმოს წინანდელი ხელშეკრულება და დადოს ახალი, ორივე პირთან, ან გააკეთოს შესაბამისი წარწერა ადრინდელ ხელშეკრულებაზე, რომ მშენებლობაში მესამე პირის მონაწილეობასთან დაკავშირებით ამ უკანასკნელზეც გადადის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული უფლება-მოვალეობანი.

ამგვარად, არაფერი უდგას წინ მოქალაქის სურვილს მიიღოს მონაწილეობა სხვა პირისათვის გამოყოფილ მიწის ნაკვეთზე წარმოებულ მშენებლობაში, თუ ამ მონაწილეობას გააფორმებს დადგენილი წესით. მას შემდეგ კი, როცა ასეთი სახლის მშენებლობა დამთავრდება, დაინტერესებული პირი უფლება-მოსილია მიმართოს შესაბამისი განცხადებით აღმასკომს. თუ მოქალაქეებს შორის არ არსებობს არავითარი დავა ერთად აშენებული სახლის თაობაზე საკითხის გადაწყვეტა აღმასკომის კომპეტენციაში შედის და სასამართლოს უფლება არა აქვს მიიღოს წარმოებაში ასეთი საქმე. თუ თანამენაშენებს შორის წამოიჭრება დავა სახლის ერთობლივ მშენებლობაში მათი მონაწილეობის წილის თაობაზე, აგრეთვე საკუთრების უფლების შესახებ ასეთი დავა, როგორც სამოქალაქო შეიძლება გადაწყვეტილ იქნას სასამართლოს მიერ. მაგრამ როგორი პოზიცია უნდა დაიკავონ სასამართლებმა მსგავსი საქმეების გადაწყვეტისას? სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმმა თავის 1962 წლის 31 ივლისის დადგენილებით განმარტა, რომ საერთო წესის მიხედვით სხვა პირის მონაწილეობა პირადი შრომითა და სახსრებით იმ სახლის მშენებლობაში, რომელსაც აწარმოებს მენაშენე მისთვის გამოყოფილ მიწის ნაკვეთზე, არ შეიძლება საფუძვლად დაედოს ამ სახლზე მენაშენესთან ერთად მის თანამესაკუთრედ აღიარებას. ასეთ პირებს შეუძლიათ მოითხოვონ გაწეული ხარჯების ანაზღაურება⁹. ეს საერო წესია. მაგრამ შეიძლება თუ არა ამ საერთო წესიდან გამონაკლისი, ე. ი. შეიძლება თუ არა თანამენაშენე ჩაითვალოს სახლის ნაწილის მესაკუთრედ? შეიძლება, მხოლოდ ცალკეულ, განსაკუთრებულ შემთხვევებში. სასამართლოს შეუძლია თანამენაშენე აღიაროს მენაშენესთან ერთად აშენებული სახლის თანამესაკუთრედ თუ: აღმასკომი თანახმაა მიწის ნაკვეთის გამოყოფის ხელშეკრულებანი შეიტანოს სათანადო ცვლილებები, მენაშენესა და თანამენაშენეს შორის არსებობს ხელშეკრულება სახლზე საერთო საკუთრების შექმნის შესახებ და თანამენაშენეს პირად საკუთრებაში არ გააჩნია სხვა სახლი ან მისი ნაწილი.

მენაშენის მიერ ბანკიდან სესხის მიღების ფაქტი კიდევ უფრო ართულებს იმ ურთიერთობებს, რომლებიც წარმოიშობა მენაშენეებს შორის ერთად აშენებული სახლის თაობაზე. თუ აღნიშნულ პირებს შორის არ არის დავა, სესხის დაფარვის მოვალეობა მენაშენეს აწევს იმ შემთხვევებშიც კი, როცა აღმასკომი თანახმაა მენაშენისათვის მიწის ნაკვეთის გამოყოფის ხელშეკრულების შეცვლაზე და თანამენაშენე ფაქტიურად ხდება აშენებული სახლის თანამესაკუთრე. ასეთ ვითარებაში ბანკსაც შეუძლია შეცვალოს მენაშენესთან დადებული ხელშეკრულება და თანამენაშენესთანაც ჩაებას სასესხო ურთიერთობაში.

⁹ Сборник постановлений пленума Верховного Суда СССР. 1924—1963 г., М., 1964, стр. 17.

მენაშენესა და თანამენაშენეს შორის დავის არსებობისას ყურადღება უნდა მიექცეს იმ გარემოებას, არსებობს თუ არა თანამენაშენის საკუთრების უფლების აღიარებისათვის საჭირო ზემოთჩამოთვლილი პირობები. იანსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ ამ პირებმა სახლზე საერთო საკუთრების შექმნის შესახებ დადებული ხელშეკრულება ფაქტიურად შეასრულეს. ამიტომ როცა საკითხი ეხება თანამენაშენისათვის ფაქტიურად არსებული საკუთრების უფლების იურადიულ აღიარებას ერთად აშენებული სახლის ნაწილზე, გამსესხებლის — ბანკის ან სამეურნეო ორგანიზაციის წინააღმდეგობა არ შეიძლება თანამენაშენის სარჩელის უარყოფის საფუძველი გახდეს. სხვა შემთხვევაში, როცა საკითხი ეხება სესხის დაფარვამდე სახლის ნაწილზე სხვა პირისათვის საკუთრების უფლების დამტკიცებას სასამართლომ აუცილებლად მხედველობაში უნდა მიიღოს გამსესხებლის სურვილი.

როგორია საბანკო სესხის დახმარებით აშენებული სახლის სამართლებრივი მდგომარეობა, როცა სახლი მეუღლეების თანაზიარი საკუთრების ობიექტია? შეიძლება თუ არა მეუღლეს უარი ეთქვას სახლის ნაწილზე საკუთრების უფლების დამტკიცებაზე იმ მოტივით, რომ სახლი აშენებულია ერთ-ერთი მეუღლის სახელზე გაფორმებული სესხის დახმარებით და ამიტომ მის დაფარვამდე არ შეიძლება გასხვისება? რა შემთხვევაში უნდა გაუწიოს სასამართლომ ანგარიში ბანკის სურვილებს?

საცხოვრებელი სახლი მეუღლეთა საერთო თანაზიარი ქონებაა, ამიტომ მისი მფლობელობა, საარგებლობა და იანკარგვა უნდა მოხდეს მეუღლეთა თანხმობით. მათ ამ ქონების მიმართ ერთნაირი უფლებები გააჩნიათ. არც ერთ მეუღლეს არ შეიძლება მიენიჭოს უპირატესობა¹⁰. მნიშვნელობა არა აქვს იმას თუ რომელი მეუღლის სახელზეა სახლი გაფორმებული.

მეუღლეებს არა მარტო ერთნაირი უფლებები წარმოეშობათ საერთო საკუთრების მიმართ, არამედ ერთნაირი მოვალეობებიც ეკისრებათ. ეს მოვალეობები, უპირველეს ყოვლისა. თავს იჩენს ოჯახის მიზნებისათვის აღებული ვალისათვის საერთო პასუხისმგებლობაში. ვალი, რომელიც აღებულია მეუღლეების საერთო მეურნეობის წარმართვისათვის წარმოადგენს საერთო ვალს და მისი დაუფარველობის დროს გადახდევინება მიქცეულ იქნება მეუღლეთა საერთო ქონებაზე. იმას მნიშვნელობა არა აქვს, თუ ვის მიერ არის აღებული ვალი. თუ ეს ისეა, მაშინ სწორად უნდა ჩაითვალოს თუ არა სასამართლო პრაქტიკაში გავრცელებული შეხედულება, რომლის მიხედვით, თუ საცხოვრებელი სახლი აშენებულია ერთ-ერთი მეუღლის მიერ ბანკიდან მიღებული სესხის დახმარებით, მის დაფარვამდე სასამართლოს ბანკის ნებართვის გარეშე არ შეუძლია აღიაროს მეორე მეუღლე აშენებული სახლის თანამესაკუთრედ და თითქოს მეორე მეუღლეს არ შეუძლია მოითხოვოს საკუთრების უფლების აღიარება ასეთი სახლის ნაწილზე¹¹.

ასეთი პრაქტიკა არ არის სწორი. მეუღლეთა თანაზიარი საკუთრების არსიდან გამომდინარე — ორივე მეუღლე საარგებლობს თანაბარი უფლებით. მეორე მეუღლესაც გააჩნია საკუთრება საცხოვრებელ სახლზე. იგი მხოლოდ მოითხოვს მის საკუთრებაში ფაქტიურად არსებულ სახლზე საკუთრების უფლე-

¹⁰ **Р. А. Дзиба**, Равенство прав супругов по советскому семейному праву. Казань, 1963, стр. 52.

¹¹ «Судебная практика Верховного суда СССР» 1951, № 6, стр. 34.

ბის იურიდიულ აღიარებას. ამ მოთხოვნას საფუძვლად უდევს არა ვალდებულებითი სამართლის, არამედ საკუთრებისა და საოჯახო სამართლის ნორმები. იმ ფაქტს, რომ სახლი აშენებულია საბანკო სესხის დახმარებით ამ დროს არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს. მეუღლეთა საერთო საკუთრებაში შექმნილი ქონება გადადის იმ სახით, რა სახითაც იგი შეიძინება, ე. ი. განსახილველ შემთხვევაში სახლი მეუღლეთა თანაზიარ საკუთრებაში გადადის იმ აკრძალვით, რომელიც დაწესებულია სესხის დაფარვამდე. საბანკო სესხი წარმოადგენს მეუღლეთა საერთო ვალს, და მისი დაფარვის პასუხისმგებლობა ეკისრება ორივე მეუღლეს. გადახდევინება მიქცეულ უნდა იქნეს არა მარტო მოვალე — მეუღლის, არამედ ორივე მეუღლის საერთო ქონებაზე.

გამსესხებლის წინააღმდეგობა მხედველობაში არ უნდა იქნეს მიღებული, აგრეთვე იმ შემთხვევაშიც, როცა საცხოვრებელი სახლი იყოფა მეუღლეებს შორის განქორწინების დროს. სახლი, მეუღლეთა თანაზიარ საკუთრების ობიექტიდან გადადის ყოფილ მეუღლეთა საერთო წილადობრივ საკუთრებაში. სახლი მთლიანად წარმოადგენს გირავნობის ობიექტს. სესხის დაფარვის ვალდებულება კვლავაც რჩებათ ყოფილ მეუღლეებს. დარჩენილი სესხი ბანკის თანხმობით შეიძლება თანაბარწილად გადაფორმდეს მეუღლეებზე. გამსესხებელს უფლება აქვს არ დაუშვას მეორე მეუღლეზე სესხის გადაფორმება, თუ არ არსებობს რეგისტრირებული ქორწინება და ის წინამძღვრები, რაც საფუძვლად ედება საერთო თანაზიარ საკუთრების წარმოშობას. ეს მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული სასამართლოს მიერ მეუღლეებს შორის წილის განსაზღვრისას. თუ იგი ყურადღების გარეშე იქნა დატოვებული, სესხს მთლიანად დაფარავს ის მეუღლე, რომელიც ბანკთან იმყოფება სასესხო ურთიერთობაში, ამ უკანასკნელს კი შეუძლია რეგრესის წესით გაახდევინოს სესხის ნაწილი მის ყოფილ მეუღლეს.

აქედან გამომდინარე არასწორად უნდა ჩაითვალოს კ. ზამიატინას ზოგიერთი წინადადება და კონსტრუქცია. მოჰყავს რა სასამართლო პრაქტიკის მაგალითი იგი ასკვნის, რომ „სესხზე, რომელიც აღებულია ერთი მეუღლის მიერ, თუნდაც იგი აღებული იყოს ოჯახის საერთო ინტერესებისათვის პასუხს აგებს ვალის ამღები მეუღლე და არა მეორე მეუღლე“¹². ეს მცდარი დებულებაა და არასწორად წარმოგვიდგენს მეუღლეთა ქონებრივი ურთიერთობის ნამდვილ სურათს. ამასთან, ამ თეზისის გადმოცემისას კ. ზამიატინა იმოწმებს ნ. რაბინოვიჩს, რომელსაც სპეციალური შრომა აქვს მიძღვნილი მეუღლეთა პირადი და ქონებრივი ურთიერთობებისადმი. მაგრამ ნ. რაბინოვიჩი თავის შრომაში პირიქით აღნიშნავს, რომ ერთი მეუღლის მიერ ოჯახის ინტერესებისათვის აღებული ვალი ითვლება მეუღლეთა საერთო ვალად და მასზე პასუხისმგებელია ორივე მეუღლე¹³.

ამ დებულებიდან გამომდინარე კ. ზამიატინა აკეთებს სხვა მცდარ დასკვნასაც. მისი აზრით არ შეიძლება დაეკისროს საბანკო სესხის დაფარვა იმ მეუღლეს, რომელიც ბანკთან არ იმყოფება უშუალოდ სასესხო ურთიერთობაში, რომ ასეთი სესხის დაფარვის ვალდებულება ეკისრება მხოლოდ იმ მეუღლეს,

¹² К. Г. Замятина, Правовые вопросы кредитования жилищного строительства граждан. «Ученые записки Пермского государственного университета» т. XIX, вып. 4, 1961, стр. 29.

¹³ Н. В. Рабинович, «Личные и имущественные отношения в советской семье», Л., 1952, стр. 49.

რომლის სახელზეც გაფორმებულია სესხი. იგი აკრიტიკებს ლ. კაჩკინსა და ნ. მაკაროვას იმის გამო, რომ ეს უკანასკნელი ბანკის წინაშე სესხის თაობაზე პასუხისმგებლად თვლიან ორივე მეუღლეს¹⁴. კ. ზამიატინას ამ შეხედულებათა გაზიარება არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება.

შეუძლებელია აგრეთვე ივაიზიაროთ ი. ჩუხარაევის მოსაზრებაც იმის შესახებ, რომ ბანკის თანხმობა არ არის აუცილებელი სახლის გაყოფის თაობაზე. სასამართლოს შეუძლია გაყოს სახლი და ბანკს დაავალოს გადააფორმოს სესხის ნაწილი მეორე მეუღლეზე¹⁵. მართალია სახლის გაყოფა ასეთ ვითარებაში შესაძლებელია, მაგრამ არასწორია ბანკის დავალდებულება გადააფორმოს სესხი სხვა პირზე. ეს ეწინააღმდეგება ხელშეკრულების არსს.

საერთო პრინციპების მიხედვით უნდა გადაწყდეს საკითხი, როცა იგი ეხება კომლის გაყოფისა და კომლიდან გამოყოფის დროს საცხოვრებელი სახლის სამართლებრივი მდგომარეობის გარკვევას. ვინაიდან ახალ კომლს ან კომლიდან გამოყოფილ პირს საკუთრების სამართლის საფუძველზე ფაქტიური უფლება აქვს საცხოვრებელ სახლზე — გამსესხებლის წინააღმდეგობას მართვის საკუთრების უფლების აღიარების შესახებ, ანგარიში არ უნდა გაეწიოს.

ზოგჯერ მენაშენეს სურს ვაასხვისოს სახლის ნაწილი მშპ-ს, როცა სესხი ძირითადად უკვე დაფარულია, ხოლო დარჩენილი ნაწილის უზრუნველსაყოფად სასხვებით საკმარისია მენაშენის საკუთრებაში დამტკიცებული სახლის ნაწილი. დაკრედიტების წესების მოთხოვნით ამ დროსაც საჭიროა გამსესხებლის ნებართვა. გამსესხებელი შეიძლება თანახმა არ იყოს ასეთი ვარიანტის დადგენაზე, თუმცა გამსესხებლის ინტერესები დაცული იქნება სესხის დროული დაბრუნებით. ამიტომ გამსესხებლის წინააღმდეგობა სახლის ნაწილის გასხვისებაზე სარჩელის დაკმაყოფილების კანონიერი საფუძველების არსებობისას, მხედველობაში არ უნდა იქნეს მიღებული.

როგორც ვხედავთ ზოგჯერ ის ვარაუდობა, რომ გამსესხებელი თანახმა არ არის მენაშენის მიერ სახლის გასხვისებასთან დაკავშირებული ვარიანტის დადგენისა, ეწინააღმდეგება მოქალაქეთა კანონიერ ინტერესებს. ამიტომ სასურველია გამსესხებლის უფლება თანხმობის მიცემაზე როცა გამსესხებლის ინტერესებს არავითარი ზიანი არ ადგება, შემოიფარგლოს განსაზღვრული ჩარჩოებით. ინდივიდუალური ბინათმშენებლობის დაკრედიტების წესებში აუცილებელია ისეთი ნორმის შეტანა, რომელშიც აღნიშნული იქნება, რომ მენაშენეს უფლება აქვს სასამართლო წესით ვაასაჩივროს გამსესხებლის უარი.

ასეთია ძირითადად საბანკო სესხის დახმარებით აწეწებული საცხოვრებელი სახლის სამართლებრივი მდგომარეობა.

¹⁴ ლ. Качкин, Н. Макарова, Некоторые вопросы судебной практики по делам о праве общей собственности на жилые строения. «Советская юстиция». 1957, № 5, стр. 32.

¹⁵ Ю. Чунарев, В интересах охраны жилищных прав граждан, «Социалистическая законность». 1960, № 7, стр. 38.

სკანდალური ზედამხედველობა და კონფრონი მოზარდთა შრომის კანონმდებლობის დასაცავად

ლ. აღიშვილი

მოზარდთა შრომის მომწესრიგებელი სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც აწესებენ განსაკუთრებულ შეღავათებს, უპირატესობებსა და გარანტიებს, თითქმის ყოველთვის სრულდება ნებაყოფლობით — ზედამხედველი და საკონტროლო ორგანოს ან თანამდებობის პირთა ჩაურევლად. საწარმოთა და უწყებათა ხელმძღვანელების უმრავლესობა ზუსტად და უნაკლოდ ასრულებს მოზარდთა შრომის კანონმდებლობის ნორმებს, რაც ხელს უწყობს ახალგაზრდობის ჯანმრთელობისა და სხვა არსებითი ინტერესების (კომუნისტური აღზრდა, შრომასთან სწავლის შეთავსება) დაცვას.

არასრულწლოვანთა შრომის კანონმდებლობის დარღვევა ზოგჯერ მოზარდის მიერ დანაშაულებრივ ქმედებათა ჩადენის ერთ-ერთი მიზეზია. ამიტომ თუ შრომის კანონმდებლობის მოთხოვნათა შეუსრულებლობა სოციალისტურ საზოგადოებაში დაუშვებელია საერთოდ, განსაკუთრებით შეუწყნარებელია იგი მოზარდთა შრომის დაცვის სფეროში.

სამწუხაროდ, ზოგიერთ საწარმოში მაინც ვხვდებით არასრულწლოვანთა შრომითი უფლებების დარღვევის ფაქტებს, კერძოდ, სამუშაოზე მიღება-დათხოვნის, შრომითი გამოყენებისა და შრომის შეღავათიანი პირობების უზრუნველყოფის სფეროში¹.

მოზარდთა შრომითი უფლებების დარღვევის უმთავრესი მიზეზებია საწარმოს ხელმძღვანელობის არაკულისხმიერი დამოკიდებულება ახალგაზრდობის ინტერესებისადმი და არასრულწლოვანთა შრომისადმი ეკონომიური ეფექტურობის საზომით მიდგომა. ვარდა ამისა, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზი ისიცაა, რომ ზოგიერთი საწარმოს ხელმძღვანელმა კარგად არ იცის თუ რა უპირატესობებს, შეღავათებსა და გარანტიებს ანიჭებს კანონმდებლობა მოზარდებს².

ზოგჯერ მოზარდთა შრომითი უფლებების დარღვევის მიზეზია ის, რომ საწარმოთა საზოგადოებრივი ორგანიზაციები (პარტაული, პროფკავშირული და კომკავშირული) სათანადოდ არ ზრუნავენ ახალგაზრდობის შრომის პირობების დაცვისათვის.

ეს გარემოებანი განაპირობებენ მოზარდთა შრომითი უფლებების დაცვისადმი განსაკუთრებული ზედამხედველობის განხორციელების საჭიროებას. ამაჟამად ასეთი სპეციალური ორგანო არ არსებობს. მაგრამ ერთ-ერთი მნიშვნე-

¹ არის შემთხვევები, როდესაც მოზარდებს სამუშაოზე იღებენ იმ პირობით, რომ ისინი „საკუთარი სურვილით“ იმუშავენ შეღავათების გარეშე (მაგალითად, 7 საათიანი სამუშაო დღის პირობებში, საზეგანაკეთო სამუშაოებზე, ღამის ცვლაში, შპიმე და მანეჟ პირობებიან სამუშაოებზე და ა. შ.) როგორც სრულწლოვანი პირები.

² ლ. ა. ნიკოლაევა სავსებით სწორად მიუთითებს, რომ ხშირად მოზარდთა შრომის კანონების დარღვევა შრომის კანონმდებლობის არასაკმაო ცოდნის შედეგია. იხ. **Л. А. Николаева, Охрана труда женщин и подростков по советскому трудовому праву, 1958 წ., გვ. 39.**

საქართველო
საბჭოთაო

ლოვანი მოვალეობა ყველა იმ სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი ორგანოებისა, რომლებიც მოწოდებული არიან უზრუნველყონ კანონიერების დაცვა შრომითი ურთიერთობის სფეროში არის, კერძოდ, მოზარდთა შრომის დაცვაზე ზედამხედველობის განხორციელება.

უმალესი სახელმწიფო ზედამხედველობის განხორციელება კანონების ზუსტად შესრულებისადმი ეკისრება პროკურატურას.³ პროკურატურა „სსრ კავშირში საპროკურორო ზედამხედველობის შესახებ დებულების“ თანახმად ამ მოვალეობას ახორციელებს იმით, რომ ზედამხედველობას უწევს: ა) ყველა სამინისტროს, უწყების, საწარმოების, დაწესებულებების, ორგანიზაციების, თანამდებობის პირებისა და ცალკეული მოქალაქეების მიერ კანონთა ზუსტად შესრულებას, ბ) სამინისტროების, უწყებების, მათდამი დაქვემდებარებული საწარმოების, დაწესებულებებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მიერ გამოცემული აქტების ზუსტ შესაბამისობას სსრ კავშირის, მოკავშირე და ავტონომიური რესპუბლიკების კონსტიტუციებსა და კანონებთან, აგრეთვე მინისტრთა საბჭოების დადგენილებებთან.

განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს პროკურატურის მიერ მოზარდთა შრომის კანონმდებლობის შესრულების შემოწმებას. ეს შემოწმება საშუალებას იძლევა სრულად გამოვლინდეს კანონმდებლობის ყოველი დარღვევა. უკანასკნელ ხანს მუშაობა ამ მიმართულებით მნიშვნელოვნად გაძლიერდა. მოზარდების სამუშაოზე მიღების და მათი შრომის პირობების შესახებ კანონმდებლობის შესრულებას პროკურატურის ორგანოები დიდ ყურადღებას აქცევენ. პროკურორები დროულად აპროტესტებენ მოზარდთა შრომის კანონების საწინააღმდეგო იმ აქტებს, რომელთაც ადგილობრივ ორგანოები ან საწარმოთა ხელმძღვანელები გამოსცემენ⁴. კანონთა დარღვევების, მათი მიზეზების შესახებ პროკურორებს შეაქვთ წარდგინებები სახელმწიფო და საზოგადოებრივ ორგანოებში⁵.

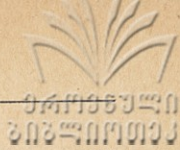
მაგრამ არასრულწლოვანთა შრომის მომწესრიგებელი კანონმდებლობის საპროკურორო ზედამხედველობა ჯერ კიდევ საჭიროებს სრულყოფას და გაუმჯობესებას. რიგ შემთხვევებში პროკურატურის ორგანოები ჯერ კიდევ სუსტად ახორციელებენ ზედამხედველობას საერთოდ შრომის კანონმდებლობისა და, კერძოდ, მოზარდთა შრომის კანონების დაცვისადმი.

მოზარდთა შრომის კანონმდებლობის დაცვისადმი საპროკურორო ზედამხედველობის შემდგომი გაუმჯობესების მიზნით საჭიროდ მიგვაჩნია პროკურატურის ორგანოებში შეიქმნას არასრულწლოვანთა საქმეების განყოფილებები საზოგადოებრივ საწყისებზე. ზოგიერთ მოკავშირე რესპუბლიკაში ასეთი განყოფილებები უკვე შექმნილია და ნაყოფიერ მუშაობას ეწევიან. ისინი დიდ დახმარებას უწევენ პროკურატურას მოზარდთა შრომითი უფლებების დარღვე-

3. პროკურატურის ამ მოვალეობაში შედის საერთოდ შრომის კანონმდებლობის, კერძოდ, მოზარდთა შრომის დაცვის შესახებ ნორმების შესრულებაზე ზედამხედველობის განხორციელება.

4. ასეთი კანონსაწინააღმდეგო აქტები პირობით შეიძლება ორ ჯგუფად დავყოთ: ა) აქტები, რომელთაც ზოგადი ხასიათი აქვთ (მუდმივად და მრავალ პირთა მიმართ გამოიყენება), ბ) აქტები, რომლებიც ერთჯერად, ცალკეულ პირთა მიმართ გამოიყენება, ე. ი. ინდივიდუალური ხასიათის არიან.

5. საპროკურორო ორგანოთა მუშაობის პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ წარდგინებები შრომის კანონმდებლობის დამრღვევ თანამდებობის პირთა მოქმედების შესახებ შეტანილ უნდა იქნას შემდგომ ორგანოში ან შემდგომ თანამდებობის პირთან.



ვათა გამოვლენისა და აღმოფხვრის საქმეში. მიზანშეწონილია აგრეთვე ყველა რაიონში შემოღებულ იქნას პროკურორის საზოგადოებრივი თანამშრომლის თანამდებობა მოზარდთა შრომის დაცვის დარგში. მის მოვალეობას უნდა შეადგენდეს არასრულწლოვანი მუშა-მოსამსახურეების შრომითი უფლებების დაცვისადმი ზედამხედველობა და გამოვლენილ დარღვევათა თავიდან აცილებისათვის ღონისძიებათა შემუშავება.

არასრულწლოვანთა შრომის კანონმდებლობის დაცვისადმი საკონტროლო ფუნქციას ასრულებენ სახალხო სასამართლოებიც. ამას ისინი ორი მიმართულებით ახორციელებენ: 1) სისხლისა და სამოქალაქო საქმეთა განხილვისას თუ დადგინდება, რომ საწარმოს ადმინისტრაცია არღვევს მოზარდთა შრომის კანონმდებლობას, სასამართლოს გამოაქვს კერძო დადგენილება და აყენებს საკითხს გამოვლენილ დარღვევათა აღმოფხვრის შესახებ. თუ საწარმოს ადმინისტრაციამ არ შეასრულა კერძო დადგენილება, მაშინ სასამართლო აყენებს საკითხს ბრალეულ თანამდებობის პირთა პასუხისმგებლობის შესახებ; 2) კონტროლს უწევს მოზარდთა შრომითი უფლებების დაცვას საწარმოებში. ამას სასამართლო ახორციელებს როგორც დამოუკიდებლად, ისე სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან ერთად.

შრომის სამართლის საქმეთა განხილვისას სახალხო სასამართლოს (გარდა იმისა, რომ თავისი გადაწყვეტილებით აღადგენს დარღვეულ უფლებებს) ბრალეულ თანამდებობის პირთა მიმართ შეუძლია: ა) დასვას საკითხი დისციპლინური წესით დასჯის შესახებ, ზოლო კანონმდებლობის ბოროტად დარღვევისას — სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში მიცემის შესახებ; ბ) გამოიტანოს დადგენილება იმ ზიანის ანაზღაურების შესახებ, რაც საწარმომ განიცადა მუშა-მოსამსახურეთა სამუშაოდან უკანონოდ განთავისუფლებისას იძულებითი განაცდურის გადახდის შედეგად.

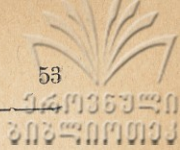
მოზარდთა შრომითი უფლებების დაცვისადმი კონტროლს ახორციელებენ აგრეთვე შრომითი რესურსების გამოყენების რესპუბლიკური და ადგილობრივი ორგანოები. საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს 1967 წლის 2 ივნისის დადგენილებით დამტკიცებული დებულების⁶ თანახმად შრომითი რესურსების ჭამოყენების ორგანოები⁷ ვალდებული არიან სისტემატურად გაუწიონ კონტროლი წარმოებაში იმ მუშების სწორ შრომით გამოყენებას, რომლებიც იგზავნებიან შრომითი მოწყობის წესით.⁸ გარდა ამისა, ეს ორგანოები კონტროლს უწევენ იმას, თუ როგორ ასრულებენ სამეურნეო ორგანოები თავიანთ მოვალეობას — შეუქმნან საწარმოებში და მშენებლობებზე გაგზავნილ პირებს შრომის, საბინაო და საყოფაცხოვრებო პირობები.

მოზარდ მუშა-მოსამსახურეთა შრომის კანონმდებლობის შესრულებაზე

6 დებულება საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს შრომითი რესურსების გამოყენების სახელმწიფო კომიტეტის შესახებ, „საქართველოს სსრ მთავრობის დადგენილებათა კრებული“, 1967, № 3, მუხლი 15.

7 ჩვენი რესპუბლიკის მასშტაბით ასეთი ორგანოა შრომითი რესურსების გამოყენების სახელმწიფო კომიტეტი, ავტონომიურ რესპუბლიკებში — შესაბამისი სამმართველოები, სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში — საოლქო საბჭოს აღმასკომის სათანადო განყოფილება, ქ. თბილისში — საქალაქო საბჭოს აღმასკომის შესაბამისი განყოფილება, სხვა ქალაქებსა და რაიონებში — რწმუნებულები.

8. შრომითი მოწყობის წესით სამუშაოზე გაგზავნილ პირთა მნიშვნელოვან ნაწილს მოზარდები შეადგენენ.



საზოგადოებრივი კონტროლის განხორციელების საქმეში დიდ როლს ასრულებენ არასრულწლოვანთა საქმეების რაიონული (საქალაქო) კომისიები. არასრულწლოვანთა საქმეების კომისიების შესახებ დებულების⁹ ანალიზიდან ჩანს, რომ მათი კონტროლი ვრცელდება მოზარდთა შრომითი ურთიერთობის მთელ სფეროზე. ახალგაზრდობის შრომითი მოწყობის და შრომის უფლებების დაცვის დარგში არასრულწლოვანთა საქმეების რაიონულ (საქალაქო) კომისიას უფლება აქვს: ა) მშრომელთა დებუტატების რაიონულ (საქალაქო) საბჭოს აღმასკომში განსახილველად შეიტანოს მოზარდთა შრომითი მოწყობის და საწარმო-სწავლების მდგომარეობის საკითხები (დებულების მე-14 მუხლის „თ“ პუნქტი); ბ) მიიღოს საწარმოს ადმინისტრაციისათვის სავალდებულო დადგენილება არასრულწლოვანთა შრომითი უფლებების დარღვევათა აღმოფხვრის შესახებ¹⁰. იმ შემთხვევაში თუ კომისიის დადგენილება არ სრულდება, მას უფლება აქვს სათანადო ორგანოს წინაშე დასვას საკითხი ადმინისტრაციის ბრალულ თანამდებობის პირისათვის დისციპლინური სასჯელის დადების შესახებ (მე-14 მუხლის „ლ“ პუნქტი).

ნორმა, რომლის თანახმად კომისიის დადგენილებები სავალდებულოა საწარმოების, დაწესებულებებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისათვის (დებულების მე-7 მუხლი) წარმოადგენს მნიშვნელოვან ნოველას არასრულწლოვანთა საქმეების კომისიების დებულებაში. ადრე მოქმედ დებულებათა ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ხარვეზს წარმოადგენდა ის, რომ მათში მსგავსი ნორმა არ იყო. კომისიებს არ ჰქონდათ უფლება მოზარდთა შრომის კანონების დამრღვევ პირთა მიმართ მიეღოთ ეფექტური ზომები.

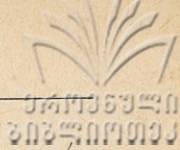
კომისიების კონტროლის განხორციელებაში მთავარია კონტროლის ისეთი ფორმა, როგორცაა უშუალოდ საწარმოში მოზარდთა შრომითი უფლებების დაცვის მდგომარეობის შემოწმება. შემოწმების შედეგად გამოვლენილ დარღვევათა დაუყოვნებლივ აღმოფხვრის მიზნით კომისიამ სრულად უნდა გამოიყენოს მისთვის მინიჭებული უფლებები.

პრაქტიკაში, სამუშაოზე, ზოგიერთი კომისია კონტროლის აღნიშნულ ფორმას ნაკლებად იყენებს. იშვიათად აწყობენ ასეთ შემოწმებებს, ეფექტური ზომებს არ იღებენ კანონმდებლობის დარღვევათა ლიკვიდაციის, ბრალულ თანამდებობის პირთა პასუხისგებაში მიცემისათვის. ხშირად არასრულწლოვანთა კომისიები არ ამოწმებენ სამუშაოზე გაგზავნილ პირთა საქმიანობას, შრომის პირობების დაცვის მდგომარეობას; საჭირო კონტროლს არ უწევენ კომისიების მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებათა შესრულებას. 1967 წელს ქ. თბილისის ლენინის სახ. რაიონის არასრულწლოვანთა საქმეების კომისიამ თანხმობა მისცა თბილისის ყუაქარდული აბრეშუმსაქსოვი ფაბრიკის ადმინისტრაციას რამდენიმე არასრულწლოვანის (ვალენკოვა, ბებუტაშვილი და სხვ.) გათავისუფლების თაობაზე. კომისია აღარ დაინტერესებულა ამ ახალგაზრდათა შემდგომი ბედით¹¹. კომისიების მხრივ კონტროლის შემდგომი გაუმჯობესების ერთ-ერთ პი-

⁹ ამჟამად მოქმედი ასეთი დებულება ჩვენს რესპუბლიკაში დამტკიცებულ იქნა საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1967 წლის 4 აპრილის ბრძანებულებით, „საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს უწყებები“, 1967, № 4, მუხლი 282.

¹⁰ კომისიის ეს უფლება დებულებაში არაა პირდაპირ ჩაწერილი, მაგრამ დებულების საერთო შინაარსი და მისი მე-7, მე-14 მუხლების ანალიზი იძლევა საფუძველს ვთქვათ, რომ კომისიას აქვს ეს უფლება. მეტი გარკვეულობის მიზნით საჭიროა იგი ზუსტად იყოს ჩაწერილი დებულებაში.

¹¹ იხ. გავ. „სახალხო განათლება“, 1968 წ. 10. IV.



რობად მიგვაჩნია ის, რომ კომისიის შემადგენლობიდან გამოიყოს ერთი-ორი (რაიონში ან ქალაქში მომუშავე მოზარდთა რიცხვის მიხედვით) საზოგადოებრივი ინსპექტორი, რომელსაც უშუალოდ დაევალება საწარმოებში მოზარდთა შრომის კანონთა შესრულებისადმი სისტემატური კონტროლის დაწესება.

მოზარდთა სამუშაოზე მიღების, მათი პროფესიული სწავლების, შრომითი გამოყენებისა და შრომის შეღავათიანი პირობების შესრულებაზე კონტროლის საქმეში განსაკუთრებით დიდია პროფესიულ კავშირთა როლი. პროფკავშირული ორგანიზაციები მოვალენი არიან უზრუნველყონ უმკაცრესი კონტროლი მოზარდთა შრომითი მოწყობის და შრომის დაცვის კანონების შესრულებაზე. ამ კონტროლს, როგორც ცნობილია, ახორციელებს პროფკავშირული ორგანიზაციათა ყველა რგოლი. აქ ჩვენ შევხებით მხოლოდ ადგილობრივი პროფორგანიზაციის კონტროლის საკითხს.

ყოველდღიურ უშუალო კონტროლს მოზარდთა შრომითი უფლებების დაცვისადმი ახორციელებს პროფკავშირის საფაბრიკო, საქარხნო, ადგილობრივი კომიტეტი. იგი ყველა სხვა საკონტროლო ორგანოსაგან განსხვავებით, გარდა მიმდინარე კონტროლისა, ახორციელებს მოზარდთა შრომითი უფლებების დაცვისადმი წინასწარ კონტროლსაც. ეს კონტროლი იმაში გამოიხატება, რომ სამუშაოზე არასრულწლოვანთა მიღების საკითხის განხილვის დროს საფაბრიკო, საქარხნო, ადგილობრივი კომიტეტი ამოწმებს დაცულია თუ არა მოზარდთან შრომის ხელშეკრულების დადების კანონმდებლობით გათვალისწინებული პირობები.

პროფკავშირის საფაბრიკო, საქარხნო ადგილობრივი კომიტეტის კონტროლს მთელი რიგი თავისებურებანი ახასიათებს: 1. კონტროლი მოიცავს მოზარდთა შრომითი უფლებების დაცვისადმი ზედამხედველობას (სამუშაოზე მიღების წინაპირობები, შრომის შეღავათიანი პირობები, სამუშაოდან გათავისუფლება და შემდგომი შრომითი მოწყობა), ხოლო გარკვეული აზრით იგი შრომითი ურთიერთობის ფარგლებსაც სცილდება; 2. კონტროლს პროფკავშირის საფაბრიკო, საქარხნო, ადგილობრივი კომიტეტი განუხრელად უკავშირებს ამ კანონმდებლობის განხორციელებასთან უშუალოდ დაკავშირებულ ისეთი საკითხებისადმი ზედამხედველობას, რომელთა შეუსრულებლობა მოზარდთა შრომითი უფლებების სრულყოფილად დაცვას გამოიწვევს. აქ მხედველობაშია კონტროლი ადმინისტრაციის მხრივ ისეთი მოვალეობების შესრულებაზე, როგორცაა ახალგაზრდობის კომუნისტური აღზრდა, მისი საბინაო-საყოფაცხოვრებო და სრულფასოვანი დასვენებისათვის აუცილებელი პირობების შექმნა; 3. კონტროლი მუდმივი, ყოველდღიური, განუწყვეტელი ხასიათისაა. საფაბრიკო, საქარხნო, ადგილობრივი კომიტეტი საკონტროლო ორგანოთა შორის ყველაზე ახლოა წარმოებაში ჩაბმულ მოზარდებთან და შესაძლებლობა აქვს ყოველდღიურად შეამოწმოს ახალგაზრდობის შრომითი უფლებების დაცვის მდგომარეობა. აქედან გამომდინარეობს კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი თავისებურება, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ საფაბრიკო, საქარხნო, ადგილობრივი კომიტეტის კონტროლი ატარებს ყველაზე უფრო პროფილაქტიკურ ხასიათს და ყველაზე ეფექტურია ისეთი მდგომარეობის შესაქმნელად, რაც გამოიწვევს კანონთა დარღვევის შესაძლებლობას. იგი ეფექტურია დარღვეულ უფლებათა დაუყოვნებლივ აღდგენის თვალსაზრისითაც; 4. ამ კონტროლს მასობრივი ხასიათი აქვს, მის განხორციელებაში კომიტეტი იყენებს ფართო პროფკავშირულ აქტივს.

პროფკავშირის საფაბრიკო, საქარხნო, ადგილობრივი კომიტეტი საკონტროლო ფუნქციებს ახორციელებს შრომის დაცვის კომისიის, შრომის დაცვის საზოგადოებრივი ინსპექტორების, მოზარდა შრომის დაცვის საზოგადოებრივი ინსპექტორების მეშვეობით. მაგრამ მოზარდა შრომის შესახებ ზოგიერთი ნორმის (15-დან 16 წლამდე პირთა სამუშაოზე მიღების, სამუშაოდან მოზარდათა გათავისუფლების ნორმები) შესრულებაზე კონტროლს უშუალოდ ახორციელებს თვით კომიტეტი. ეს მისი განუყოფელი უფლებაა. სხვა ორგანოს (შრომის დაცვის კომისია) ან პირის (საზოგადოებრივი ინსპექტორები) მეშვეობით ამ უფლების განხორციელება არ შეიძლება.

მოზარდა შრომის დაცვის საზოგადოებრივი ინსპექტორის უფლება-მოვალეობებს კონტროლის სფეროში განსაზღვრავდა საკავშირო პროფსაბჭოს სამდივნოს მიერ 1944 წლის 3 აგვისტოს დამტკიცებული „დებულება მოზარდა შრომის დაცვის საზოგადოებრივი ინსპექტორის შესახებ“. მაგრამ გარკვეულ პერიოდში ინსპექციის მუშაობის შეწყვეტასთან დაკავშირებით ამ დებულებამ პრაქტიკულად დაკარგა მნიშვნელობა და იგი ამჟამად არ გამოიყენება.

საკავშირო პროფსაბჭოს პრეზიდიუმმა 1962 წლის 30 ნოემბრის დადგენილებით რჩევა მისცა პროფკავშირთა საფაბრიკო, საქარხნო და სამშენებლო კომიტეტებს თავიანთ შემადგენლობაში იყოლიონ მოზარდა შრომის დაცვის საზოგადოებრივი ინსპექტორები. ეს რჩევა, კერძოდ, მიეცათ იმ საწარმოების და მშენებლობათა კომიტეტებს, სადაც არასრულწლოვან მუშა-მოსამსახურეთა რიცხვი 25 და მეტია¹².

მოზარდა შრომის დაცვის საზოგადოებრივი ინსპექციის აღდგენა დიდ როლს შეასრულებს მოზარდა შრომის დაცვისადმი კონტროლის განხორციელების გაუმჯობესებაში. მნიშვნელოვან ნოველად უნდა იქნას მიჩნეული ის, რომ მოზარდა შრომის დაცვის საზოგადოებრივი ინსპექტორი უნდა იყოს საფაბრიკო, საქარხნო, სამშენებლო კომიტეტის წევრი. ეს უთუოდ ხელს შეუწყობს, რომ ინსპექტორის საქმიანობა უფრო მოქნილი და ოპერატიული იყოს. საჭირო შემთხვევაში გამოვლენილ დარღვევათა გამოსწორების და აღმოფხვრის საკითხს იგი უშუალოდ დააყენებს კომიტეტში სხვა ინსტანციების გაუფლელად (განსხვავებით შრომის დაცვის საზოგადოებრივი ინსპექტორისა, რომელიც მიზართავს საამქროს უფროს საზოგადოებრივ ინსპექტორს საჭირო ღონისძიებათა მიღების მიზნით, ხოლო უკანასკნელი საწარმოს უფროს საზოგადოებრივ ინსპექტორს). პროფკავშირთა საფაბრიკო, საქარხნო და სამშენებლო კომიტეტის წევრი — ითვლება მოზარდა შრომის დაცვის საზოგადოებრივ ინსპექტორი, ზედამხედველობას გაუწევს ადმინისტრაციის მიერ მოზარდა შრომითი უფლებების დაცვის ყველა სტადიას, დაწყებული მათი შრომითი მოწყობიდან, სამუშაოდან გათავისუფლებამდე. ბევრგან ეს ინსპექცია შექმნილია და წარმატებითაც ასრულებს თავის საკონტროლო ფუნქციას.

მოზარდა შრომის დაცვის საზოგადოებრივი ინსპექციის აღდგენის დროს გასათვალისწინებელია ზოგიერთი ნორმის დაზუსტება და სრულყოფა. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს ის, რომ საკავშირო პროფსაბჭოს ზემოაღნიშნული დადგენილება სარეკომენდაციო ხასიათისაა და საზოგადოებრივი ინსპექციის დაწესებას არ ითვალისწინებს დაწესებულებებსა და ორგანიზაციებში.

¹² Сборник постановлений ВЦСПС. Октябрь — декабрь 1962 г. Профиздат, 1963, 83-78.



მოზარდთა შრომის დაცვის საზოგადოებრივი ინსპექციის სრულყოფისათვის საჭიროდ მიგვაჩნია: 1) გამოიყენოს საკავშირო აქტი, რომელიც გაითვალისწინებს აღნიშნული ინსპექციის შექმნის აუცილებლობას ყველა იმ საწარმოში, დაწესებულებაში და ორგანიზაციაში, სადაც მოზარდთა შრომის გამოყენება კანონმდებლობით არაა აკრძალული, 2) მიღებულ იქნას დებულება მოზარდთა შრომის დაცვის საზოგადოებრივი ინსპექტორის შესახებ, რომელშიც დაწვრილებით იქნება განსაზღვრული ამ ინსპექტორის უფლება-მოვალეობანი.

მოზარდთა შრომის დაცვის კანონმდებლობის შესრულებაზე ყოველდღიური საზოგადოებრივი კონტროლის განხორციელებაში დიდია კომკავშირის როლი. კომკავშირულ ორგანიზაციათა კონტროლი იწყება არასრულწლოვანთა შრომითი მოწყობის სტადიაზე და მათი შრომითი უფლებების დაცვის ყველა მხარეს მოიცავს. თავის საკონტროლო ფუნქციას კომკავშირი უმთავრესად აწარმოებს კომკავშირის კომიტეტთან არსებული ახალგაზრდობის შრომის და საყოფაცხოვრებო მუდმივი კომისიების, კომკავშირული შტაბების, „კომკავშირული პროექტორების“ მეშვეობით.

ამრიგად, მოზარდთა შრომის შესახებ კანონმდებლობის დაცვის კონტროლს ჩვენს ქვეყანაში ახორციელებენ როგორც სახელმწიფოებრივი, ისე საზოგადოებრივი ორგანიზაციები. არასრულწლოვანთა შრომის დაცვისადმი კონტროლს ნაწილობრივ ახორციელებენ, აგრეთვე, სპეციალური ორგანოები და თანამდებობის პირები (ახალგაზრდა მუშების გამოყენების კონტროლის სახელმწიფო ინსპექციები პროფესიულ-ტექნიკური განათლების რესპუბლიკურ ორგანოებთან, მოზარდთა შრომის დაცვის საზოგადოებრივი ინსპექტორები).

მოზარდთა შრომისადმი ზედამხედველობის შემდგომი გაუმჯობესება მოითხოვს: საკონტროლო ორგანოთა სისტემის სრულყოფას, ზოგიერთი პარალელური მოსპობას, საზოგადოებრივი ინსპექციის უფლებათა გაფართოებას (კერძოდ, მას უნდა მიეცეს უფლება საჭირო შემთხვევაში მიიღოს ადმინისტრაციისათვის სავალდებულო დადგენილება).

არასრულწლოვანთა შრომის დაცვისადმი კონტროლის კოორდინაციის მიზნით საჭიროა პროფკავშირთა საკავშირო და რესპუბლიკურ ორგანოებთან შეიქმნას მოზარდთა შრომის დაცვის შესაბამისი საზოგადოებრივი ინსპექცია.

სამეურნეო რეფორმა და სამოქალაქო სამართალი

დოც. ს. ჯაფარიძე

სოციალისტური წარმოების განვითარების და ხალხის ცხოვრების მატერიალური კეთილდღეობის გაუმჯობესების ამოცანების განხორციელება მოითხოვს სამრეწველო წარმოების განვითარების მაღალი ტემპების უზრუნველყოფას, მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევების, შრომის მეცნიერული ორგანიზაციის დანერგვას სახალხო მეურნეობაში, პროდუქციის ხარისხის მკვეთრად გაუმჯობესებას და საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებას.

ამ ღონისძიებათა განხორციელებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს სამრეწველო წარმოების დაგეგმვის სრულყოფისა და ეკონომიური სტიმულირების ახალი სისტემის შემოღებას. ისინი მთლიანად უნდა შეესაბამებოდნენ სამეურნეო მშენებლობის ახალ მოთხოვნებს, თანმედროვე ტექნიკურ-ეკონომიურ პირობებს, საწარმოო ძალთა განვითარების დონესა და ხასიათს.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის სექტემბრის პლენუმის გადაწყვეტილებებში და მის შესაბამისად მიღებულ სხვა ნორმატიულ აქტებში აღნიშნულია ახალი სამეურნეო რეფორმის შემოღების აუცილებლობისა და უპირატესობაზე. სამეურნეო რეფორმაში უფრო რაციონალურად არის შესამუშავებული საზოგადოების, კოლექტივისა და

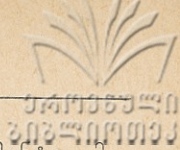
ცალკეული მშრომელის ინტერესები, იზრდება მუშაკთა დაინტერესება მთელი საწარმოო რესურსების რაც შეიძლება სრული გამოყენებისათვის, პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებისათვის. „ეკონომიურ რეფორმას მოსდევს ხალხის მასების შემოქმედებითი აქტივობის, წარმოების მართვაში მათი როლის შემდგომი ამაღლება, იგი ხელს უწყობს ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის შემდგომ აღმავლობას“¹.

სსრ კავშირის ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს მონაცემების მიხედვით 1968 წლის დაძვევისათვის დაგეგმვისა და ეკონომიური სტიმულირების ახალი სისტემით მუშაობდა 27 ათასი სამრეწველო საწარმო, რომლებმაც აწარმოეს მთელი სამრეწველო პროდუქციის 72 პროცენტზე მეტი და მოგვცეს მოგების 80 პროცენტზე მეტი. გადაჭარბებით შეასრულეს სამრეწველო პროდუქციის რეალიზაციის გეგმა საწარმოებმა, რომლებიც ახალი სისტემით მუშაობენ. ამ საწარმოებში წარმოების მოცულობა გასულ წელთან შედარებით გაიზარდა 8,3 პროცენტით, შრომის ნაყოფიერება — 5,6 პროცენტით, მოგება — 15 პროცენტით².

ეს მონაცემები ცხადყოფენ სამრეწველო წარმოების დაგეგმვისა და ეკონომიური სტიმულირების ახალი სისტემის ეფექტიანობასა და სიცოცხლისუნარიანობას. ეკონომიური რეფორმის

1. დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წელი (სკკპ ცენტრალური კომიტეტის თეზისები), 1967, გვ. 42.

2 «Известия» 26 января 1969 г.



გამოყენების საზღვრების გაფართოება-სთან ერთად საჭიროა მეტი ყურადღე-ბა მიექცეს და კიდევ უფრო ფართოდ იქნეს გამოყენებული ისეთი ეკონომი-ური ბერკეტები, როგორც არის სამე-ურნეო ხელშეკრულება, სამეურნეო ან-გარიში, კრედიტი, ფასი, მოგება და ა. შ.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტისა და სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს 1965 წლის 4 ოქტომბრის № 729 დადგენი-ლებით „სამრეწველო წარმოების და-გეგმვის სრულყოფისა და ეკონომიუ-რი სტიმულირების გაძლიერების შესა-ხებ“³ მნიშვნელოვნად არის გადიდებუ-ლი სამეურნეო ხელშეკრულების რო-ლი სოციალისტური ორგანიზაციების ეკონომიურ ურთიერთობათა მოსაწეს-რიგებლად. დადგენილების მე-10 მუხ-ლის თანახმად საწარმოებს შორის აგრეთვე საწარმოებსა და გამსაღებელ, მომმარაგებელ, სავაჭრო, სასოფლო-სა-მეურნეო, დამამზადებელ და სხვა ორ-განიზაციებს შორის სამეურნეო ანგა-რიშის ურთიერთობათა თანმიმდევრუ-ლად განხორციელების ინტერესებისა-თვის დაწესებულია, რომ სამეურნეო ხელშეკრულება არის ძირითადი დოკუ-მენტი, რომელიც განსაზღვრავს მხარე-თა უფლებებსა და მოვალეობებს ყვე-ლა სახის პროდუქციის მიწოდების და-რგში, იმ პროდუქციის ჩათვლით, რომე-ლიც ცენტრალიზებული წესით ნაწილ-დება. ხელშეკრულებანი პროდუქციის მიწოდების შესახებ უნდა დაიდოს, უწი-ნარეს ყოვლისა, შექმნილი რაციონალუ-რი საწარმოო-სამეურნეო ურთიერთო-ბათა შესაბამისად, იმის გათვალისწი-ნებით, რომ დამამზადებელ საწარმოს არ შეუძლია ამ ურთიერთობის დარღ-ვევა შემკვეთის თანხმობის გარეშე. მხა-რეთა შეთანხმებით სამეურნეო ხელშე-კრულებანი როგორც წესი დაიდება რამ-დენიმე წლით ისე, რომ ყოველწლი-ურად დაზუსტდეს პროდუქციის რაო-

დენობა, ხარისხი, ასორტიმენტი, მი-წოდების ვადები და სხვა არსებითი ხა-სიათის პირობები. ამ დადგენილებით გადიდებულია საწარმოთა და ორგანი-ზაციათა მატერიალური პასუხისმგებ-ლობა პროდუქციის მიწოდების სახელ-შეკრულებო ვალდებულებათა შეუსრუ-ლებლობის ან არაჯეროვნად შესრულე-ბისათვის.

მიწოდების ხელშეკრულებით გათვა-ლისწინებულ დავალებათა და ვალდე-ბულებათა შეუსრულებლობის ან არა-ჯეროვნად შესრულებისათვის საწარ-მოებსა და ორგანიზაციებს მიყენებუ-ლი ზარალის ანაზღაურებასთან ერთად ეკისრებათ ჯარიმისა და საურავის გა-დახდა კანონით დადგენილი წესით და ოდენობით.

სსრ კავშირისა და მოკავშირე რეს-პუბლიკების სამოქალაქო კანონმდებ-ლობის საფუძვლების მე-3 მუხლის მე-ორე ნაწილის თანახმად სოციალისტურ ორგანიზაციებს შორის პროდუქციის მიწოდებასთან დაკავშირებით წარმო-შობილ ურთიერთობებს აწესრიგებს სსრ კავშირის კანონმდებლობა, აგრე-თვე საქართველოს სსრ კანონმდებლო-ბა სსრ კავშირის კანონმდებლობით დადგენილი წესით და ფარგლებში. პროდუქციის მიწოდების ხელშეკრუ-ლება დადებული და შესრულებულ უნდა იქნას სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს მიერ დამტკიცებული პროდუ-ქციის (საქონლის) მიწოდების დებუ-ლებების, აგრეთვე ცალკეულ სახეო-ბათა პროდუქციის მიწოდების განსა-კუთრებული პირობების შესაბამისად.

სახელშეკრულებო ვალდებულება-თა შესრულების პროცესში მნიშვნელო-ვანი ადგილი ეთმობა პროდუქციის ხა-რისხსა და კომპლექტურობას. მისაწო-დებელი პროდუქციის ხარისხი უნდა შეესაბამებოდეს სახელმწიფო სტანდარტებს, ტექნიკურ პირობებს ან ნიშ-

ნებს. მხარეთა შეთანხმებით ხელშეკრულებაში შეიძლება გათვალისწინებულ იქნას სახელმწიფო სტანდარტებზე უფრო მაღალი ხარისხის პროდუქციის მიწოდება. თუ მიწოდებული პროდუქციის ხარისხი არ შეესაბამება სახელმწიფო სტანდარტებს, დამტკიცებულ ტექნიკურ პირობებსა ან ნიმუშებს, მყიდველს უფლება აქვს უარი თქვას პროდუქციის მიღებაზე და ფასის გადახდაზე, ხოლო ფასის გადახდის შემთხვევაში მოითხოვოს გადახდილი თანხის დაბრუნება, ანდა მიმწოდებელს მოთხოვოს ფასის შემცირება, ან თავისი ხარჯით პროდუქციის ნაკლის გამოსწორება, თუ ეს შესაძლებელია.

პროდუქციის მიწოდება უნდა ხდებოდეს კომპლექტურად სახელმწიფო სტანდარტების, ტექნიკური პირობების ან პრეისკურანტების მოთხოვნების შესაბამისად. თუ პროდუქციის კომპლექტურობა კანონით არ არის განსაზღვრული, მხარეებს შეუძლიათ ასეთი განსაზღვრონ ხელშეკრულებით. არაკომპლექტური პროდუქციის მიწოდების შემთხვევაში მყიდველს უფლება აქვს მოითხოვოს პროდუქციის დაკომპლექტება, ან მისი შეცვლა კომპლექტურით და ასეთის შესრულებამდე უარი თქვას ღირებულების გადახდაზე, ხოლო თუ იგი გადახდილია მოითხოვოს მისი დაბრუნება.

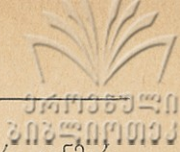
პროდუქციის (საქონლის) მიწოდებათა დებულებებით და განსაკუთრებული პირობებით დადგენილი წესით და ოდენობით გადახდევინებული უნდა იქნეს პირგასამტეხლო (ჯარიმა, საურავი), აგრეთვე მიყენებული ზარალი მიწოდების ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის. საერთო წესის მიხედვით თუ ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანად შესრულებისათვის დაწესებულია პირგასამტეხლო (ჯარიმა, საურავი), მაშინ ანაზღაურდება მხოლოდ მიყენებული ზარალის ის

ნაწილი, რომელსაც პირგასამტეხლო (ჯარიმა, საურავი) ვერ დაფარავს (სამოქალაქო კანონმდებლობის საფუძვლების 36-ე მუხლის მეორე ნაწილი). ამის გამონაკლისად სამოქალაქო კანონმდებლობის საფუძვლების 50-ე მუხლის უკანასკნელი ნაწილი და საქართველოს სსრ სამოქალაქო სამართლის კოდექსის 263-ე მუხლის მეორე ნაწილი შეიცავენ მითითებას იმის შესახებ, რომ არასათანადო ხარისხის ან არაკომპლექტური პროდუქციის მიწოდების შემთხვევაში მყიდველი მიმწოდებელს გადახდევინებს დადგენილ პირგასამტეხლოს (ჯარიმას) და გარდა ამისა, ასეთი მიწოდების შედეგად მიყენებულ ზარალს პირსაგამტეხლოს (ჯარიმის) ჩაუთვლელად.

სამეურნეო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირგასამტეხლოს (ჯარიმის, საურავის) გადახდა, რომელიც დადგენილია პროდუქციის მიწოდების ვადის გადაცილების ან ვალდებულების სხვა არაჯეროვანი შესრულებისათვის, და აგრეთვე ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის მიყენებული ზარალის ანაზღაურება არ ათავისუფლებს მიმწოდებელს ვალდებულებათა ნატურით შესრულებისაგან, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც საგვემო დავალებამ, რომელიც საფუძვლად უდევს ვალდებულებას სოციალისტურ ორგანიზაციებს შორის, ძალა დაკარგა.

სოციალისტური ეკონომიკის შემდგომი განვითარების ინტერესების შესაბამისად სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს დადგენილებით და სხვა ნორმატიული აქტებით მნიშვნელოვნად არის გადიდებული საწარმოთა და ორგანიზაციათა მატერიალური პასუხისმგებლობა პროდუქციის მიწოდების ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანად შესრულებისათვის.

პროდუქციისა და საქონლის მიწოდე-



ბათა, დებულებებისაგან განსხვავებით სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს 1967 წლის 27 ოქტომბრის № 988 დადგენილების „საწარმოებისა და ორგანიზაციების მიერ დავალებათა და ვალდებულებათა შეუსრულებლობისათვის მატერიალური პასუხისმგებლობის შესახებ“⁴ შესაბამისად მიმწოდებელს და მყიდველს უფლება აქვთ პროდუქციის მიწოდების ხელშეკრულებით გაითვალისწინონ ისეთ ვალდებულებათა შეუსრულებლობის ან არაჯეროვნად შესრულებისათვის მატერიალური პასუხისმგებლობის წესი, რომელიც მოქმედი კანონმდებლობით არ არის გათვალისწინებული. ამ უფლების ძალით მხარეებს შეუძლიათ მიწოდების ხელშეკრულებით გაითვალისწინონ მატერიალური პასუხისმგებლობა პროდუქციის მიწოდების განრიგის დარღვევისათვის, პროდუქციის თავის დროზე მისაღებად აუცილებელი დოკუმენტების დაგვიანებით ვაგზავნისათვის, ტარის დაუბრუნებლობის ან დაგვიანებით დაბრუნებისათვის და ა. შ. მიწოდების ხელშეკრულებაში ასეთი ხასიათის მატერიალური პასუხისმგებლობის გათვალისწინებასთან დაკავშირებით წამოჭრილ დავას დაინეტრესებული მხარის განცხადებით განიხილავენ სახელმწიფო არბიტრაჟის ორგანოები საერთო საფუძველზე.

სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს 1967 წლის 27 ოქტომბრის დადგენილების 30-ე მუხლის თანახმად მხარეებს აგრეთვე უფლება აქვთ ურთიერთ შეთანხმებით მიწოდების ხელშეკრულების პირობების დარღვევისათვის გაითვალისწინონ მოქმედ კანონმდებლობით დაწესებულ პასუხისმგებლობასთან შედარებით გადიდებული მატერიალური პასუხისმგებლობა, გარდა გადახდის ვადის გადაცილებისათვის დაწესებული საურავის გადიდებისა. სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებული სა-

ხელმწიფო არბიტრაჟის მიერ განმარტებულია, რომ თუ მხარეთა შორის არ მოხდა შეთანხმება ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობების დარღვევისათვის გადიდებული მატერიალური პასუხისმგებლობის შესახებ, მაშინ გამოიყენება სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს აღნიშნული დაგენილებით და სხვა ნორმატიული აქტებით დაწესებული მატერიალური პასუხისმგებლობის სანქციები, ხოლო მხარეთა შეთანხმების შემთხვევაში — ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მატერიალური პასუხისმგებლობის სანქციები. დავა გადიდებული მატერიალური პასუხისმგებლობის დაწესების შესახებ არ შეიძლება განხილულ იქნას არბიტრაჟის მიერ.

დაუშვებელია სოციალისტურ ორგანიზაციებს შორის შეთანხმება მათი პასუხისმგებლობის შეზღუდვის შესახებ, თუ ამ სახეობის ვალდებულების შესრულებისათვის პასუხისმგებლობის მოცულობა კანონით ზუსტად არის განსაზღვრული.

სოციალისტური ეკონომიკის შემდგომი განვითარების უზრუნველყოფის მიზნით ზემოთ აღნიშნული სიახლენი ჩამოყალიბებულ უნდა იქნას სამოქალაქო სამართლის კოდექსში.

საერთო წესით ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულება შეიძლება მთლიანად ან ნაწილობრივ დაეკისროს მესამე პირს, თუ ის ერთ-ერთ მხარესთან დაკავშირებულია ადმინისტრაციული დაქვემდებარებით ან სათანადო ხელშეკრულებით. გამონაკლისი სოციალისტურ ორგანიზაციებს შორის დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი გათვალისწინებულია მოქმედი კანონმდებლობით. კერძოდ, სამოქალაქო კანონმდებლობის საფუძველების 38-ე მუხლის და საქართველოს სსრ სამოქალა-

ქო სამართლის კოდექსის 221-ე მუხლის თანახმად მოვალე პასუხს აგებს იმ მესამე პირის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანად შესრულებისათვის, რომელსაც ეს ვალდებულება ჰქონდა დაკისრებული, თუ სსრ კავშირის ან საქართველოს სსრ კანონმდებლობით არ არის გათვალისწინებული, რომ პასუხისმგებლობა უშუალოდ შემსრულებელს ეკისრება.

როდესაც მოქმედი კანონმდებლობით არ არის გათვალისწინებული მესამე პირის უშუალო პასუხისმგებლობა სახელმეკრულებლო ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის, მიმწოდებელს შეუძლია რეგრესის წესით მოითხოვოს მესამე პირისაგან ზარალის ანაზღაურება. ჩვენი აზრით, საქმის წა-

რმოების გამარტივებისა და დროის ეკონომიისათვის სასურველია მიმწოდებლის სასარჩელო მოთხოვნა მიმწოდებლის მიმართ და ამ უკანასკნელის რეგრესული მოთხოვნა მესამე პირთან მიმართ განხილული იქნეს ერთდროულად, ერთ საარბიტრაჟო პროცესში.

სამრეწველო წარმოების დაგეგმვის სრულყოფა და ეკონომიური სტიმულირების გაძლიერება საშუალებას გვაძლევს უფრო სრულად გამოვიყენოთ მურნეობის სოციალისტური სისტემის უპირატესობანი. იგი ხელს უწყობს კომუნისმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნას, ეროვნული შემოსავლის ზრდის ტემპების დაჩქარებასა და ხალხის ცხოვრების დონის განუხრელი აღმავლობის ამოცანების წარმატებით გადაწყვეტას.

სოციალისტური მკაცრობის ახლებურად მართვის ზოგიერთი საპრაქტიკო საკითხი

ნ. წამბერიძე,

იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი.

ახლა, როცა პრაქტიკულად ხორციელდება სამეურნეო რეფორმა, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მრეწველობის მართვის, დაგეგმვისა და ეკონომიური სტიმულირების სრულყოფის პრობლემათა მეცნიერულ დამუშავებას.

აუცილებელია უფრო ღრმად დასაბუთდეს მართვის დარგში მიღებულ გადაწყვეტილებათა ეკონომიური ეფექტურობა, შესწავლილ იქნას მათი შესრულების შედეგები, სამეურნეო და სოციალურ-კულტურულ ორგანიზაციათა აპარატის სხვადასხვა რგოლებში მათი გამოყენების პრაქტიკა.

თავის გამოსვლაში 1966 წლის 3 აგვისტოს სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს სესიაზე ამხანაგმა ა. ნ. კოსიგინმა მიუთითა მატერიალური წარმოების სტრუქტურის სრულყოფის აუცილებლობაზე. მან აღნიშნა, რომ ჩვენ ჯერ კიდევ ბევრი რამ უნდა გავაკეთოთ, რათა სავსებით განვახორციელოთ მეურნეობის გაძლიერების ახალი სისტემა. თანამედროვე ეტაპზე პარტიის სამეურნეო პოლიტიკის განხორციელების მთავარი პირობაა ეკონომიური ბერკეტების სრულად გამოყენება, ხელმძღვანელობის ეკონომიური მეთოდების გაძლიერება. ვადაჭრით უნდა აღვკვეთოთ საქმისადმი ბიუროკრატიული მიდგომის, ფორმალური ადმინისტრირებისა და ზემოდან საწარმოთა საქმიანობის წვრილმანი რეგლამენტაციის აღორძინების ცდები¹.

პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ახალი სამეურნეო რეფორმის გატარება ხელს უწყობს შინარესურსების გამოვლინებას და მობილიზაციას, წარმოების შემდგომ განვითარებას და საბჭოთა ხალხის ცხოვრების დონის ამაღლებას.

სამართლიანად იყო შენიშნული, რომ მრეწველობის მართვის დაგეგმვისა და ეკონომიური სტიმულირების სრულყოფის დარგში მეცნიერული ნაშრომები სერიოზულად ჩამორჩება პრაქტიკის გადაუდებელ მოთხოვნებს. მეცნიერულ დამუშავებას მოითხოვს მრავალი ახლად წამოჭრილი პრობლემა, სახელდობრ — სოციალისტური სამეურნეო ანგარიში, მოგების, ფასის, კრედიტის, სამეურნეო ხელშეკრულების გამოყენება და სხვ.

თავისთავად ცხადია, რომ მეურნეობის გაძლიერების ახალი სისტემის პირობებში წარმოების მართვა არ შეიძლება განხორციელდეს წარმოების ხელმძღვანელის სუბიექტურ შეხედულებათა საფუძველზე. იგი უნდა ემყარებოდეს ობიექტურ, ეკონომიურად დასაბუთებულ არსებული რესურსების უკეთესი გამოყენებისაკენ მიმართულ მეთოდებს.

მეცნიერული მართვა მდგომარეობს აგრეთვე ორგანიზაციულ-სამეურნეო სისტემების, საწარმო-ეკონომიური კომპლექსების მართვის პროცესების რაოდენობრივ საზომთა თანამედროვე მეთოდების, ობიექტური შეფასებების, მა-

¹ ვაზეთი „კომუნისტი“, 1966 წლის 4 აგვისტო.

თემატიკური მოდელირებების, სტატისტიკური ანალიზის, მიღებულ გადაწყვეტილებათა ეფექტურობის კრიტერიუმის ფართოდ გამოყენებაში².

წარმოების მართვის ორგანიზაციის სრულყოფა მიიღწევა არა მარტო ხელმძღვანელი ორგანოს საქმიანობის გაუმჯობესებით, არამედ აგრეთვე მთელი სისტემის ცალკეული რგოლების ორგანიზაციული დონის ამაღლებით, კერძოდ, ობიექტების საწარმო სტრუქტურის მოწესრიგების გზით.

მრეწველობის ხელმძღვანელობაში ეკონომიური ბერკეტების მოქმედების გაძლიერება თავისთავად აყენებს სამეურნეო ურთიერთობის სამართლებრივი რეგულირების მექანიზმის შემდგომი გაუმჯობესების საკითხს. სამართლის მეცნიერების წინაშე ამჟამად დგას ამოცანა საქონლმდებლო აქტების შემუშავებისას, გამოძებნოს სამართლებრივი ნორმების ისეთი ვარიანტები, რომლებიც ხელს შეუწყობენ სოციალისტური ეკონომიკის წინაშე დასმულ პრობლემათა რაციონალურ გადაწყვეტას. გამორიცხული არ არის, რომ ცალკეული ნორმატიული აქტი შეიძლება იყოს მცდარი და ვერ უპასუხებდეს ეკონომიური განვითარების რეალურ პირობებს. ცენტრალიზებულ გეგმას თავისთავად არ შეუძლია დეტალებში გამოავლინოს დაუსრულებლად დიფერენცირებული ჯამი ფაქტური მოთხოვნილებებისა და მათი დაკმაყოფილების რაციონალური გზები, და ამდენად სამეურნეო ხელშეკრულება წარმოადგენს ისეთ სამართლებრივ ნორმას, რომელსაც შეუძლია უზრუნველყოს ერთიანი ცენტრალიზებული გეგმის შეთანხმება სასაქონლო-სამეურნეო კავშირურობითობებთან მთელ ფრონტზე ჩვენს მეურნეობაში³.

პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის სექტემბრის პლენუმმა ზუსტად განსაზღვრა სოციალისტური სახელმწიფო საწარმოების ამოცანები. საგრძნობლად გაფართოვდა მათი უფლებები და დაწესდა ახალი მოვალეობანიც.

ახლა საწარმო წარმოადგენს არა მარტო მწარმოებელ სამეურნეო ერთეულს, არამედ წარმოების ორგანიზატორსაც, სხვა სოციალისტურ საწარმოებთან თავისი სამეურნეო ურთიერთობის ორგანიზატორს.

პარტიის XXIII ყრილობამ ერთ-ერთ მთავარ ამოცანად მიიჩნია ქვეყნის ეკონომიური ხელმძღვანელობის გაუმჯობესება დაგეგმვის სრულყოფის, ეკონომიური სტიმულირების, საწარმოთა ინიციატივის და სამეურნეო დამოუკიდებლობის გაფართოების გზით.

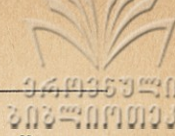
განსაკუთრებით ხაზგასმულია ცენტრალიზებული გეგმიანი ხელმძღვანელობის საწარმოთა სამეურნეო დამოუკიდებლობასთან და ინიციატივასთან შესაბამის აუცილებლობა.

მმართველობის დარგში ხელმძღვანელობის ეკონომიურ მეთოდებზე გადასვლა თავისთავად გვიკარნახებს საწარმოთა უფლებების შემდგომი გაფართოებისა და სტაბილიზების აუცილებლობას, შეცვლილი მეთოდების შესაბამისად, სამეურნეო საქმიანობის უკეთესად გაძლოას, რათა ამ სფეროში დამყარდეს სამეურნეო ანგარიშის საწყისების თანმიმდევრული განვითარებისა და საწარმოთა სამეურნეო ინტერესების მყარი სამართლებრივი გარანტიები.

მრეწველობაში ეკონომიური ხელმძღვანელობის მეთოდების და სამეურნეო

² Д. М. Гвишиани — Основы научной разработки проблем управления социалистической промышленностью, Москва, 1966, стр. 13.

³ Г. И. Хаидас, Совершенствовать правовое регулирование народно-хозяйственного планирования, «Советское государство и право», 1966 г., 3, стр. 20, 23.



ანგარიშის ფართო დანერგვა მოითხოვს როგორც საწარმოების, ისე მრეწველობის ხელმძღვანელი ორგანოების პასუხისმგებლობის გაზრდას.

ლიტერატურაში სავსებით სწორად არის მითითებული, რომ საბჭოთა სახელმწიფოს ეკონომიური პოლიტიკა, რომელიც გამოსახულია სამართალში, ეს არის მისი სამართლებრივი პოლიტიკაც, რადგან სოციალისტური მეურნეობის გაძღოლის ეკონომიური პრინციპები ხორციელდება ეკონომიური ან სამეურნეო-სამართლებრივი პრინციპების ფორმით და იგი წარმოადგენს განუწყვეტელ მთლიანობას, ეკონომიური არსის ან შინაარსის ერთიანობას სამართლებრივ ფორმასთან.

სამეურნეო ანგარიშის პრინციპის ეკონომიური არსი იმაში მდგომარეობს, რომ წარმოება მოეწყოს რენტაბელურად, საზოგადოებისა და მწარმოებელთა კოლექტივისათვის ხელსაყრელ პირობებში, რომ დამყარდეს ისეთი პირდაპირი და უშუალო კავშირურთიერთობანი, დაიდოს ისეთი სამეურნეო ხელშეკრულებანი, რომელთა შესრულებით საქონლის მომხმარებლები დაკმაყოფილდებიან სავსებით, მწარმოებელს კი შესაძლებლობა ექნება მეურნეობაში ახალ გამოგონებათა დანერგვისა და ახალ საშუალებათა დაბანდების გზით გააფართოს წარმოება, გააუმჯობესოს პროდუქციის ხარისხი და ამასთანავე თვითეულმა მუშაკმა მიიღოს მეტი ხელფასი და უკეთ იცხოვროს.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის და სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს 1965 წლის 4 ოქტომბრის დადგენილების შესაბამისად⁴, საწარმო დამოუკიდებლად წყვეტს სამეურნეო საქმიანობის საკითხებს და ზემდგომი ორგანოების მიერ მისთვის მიცემული საგეგმო დავალებებით და პირდაპირი კავშირურთიერთობიდან მიღებული დაკვეთების საფუძველზე გეგმავს წარმოების მოცულობას, პროდუქციის დეტალურ ნომენკლატურასა და ასორტიმენტს. ეს არსებითად აღიღებს ხელშეკრულების როლს დაგეგმვის დარგში. სამეურნეო ხელშეკრულებას ამჟამად ენიჭება, ერთი მხრივ, ეკონომიური დაგეგმვის ინსტრუმენტის, ხოლო მეორე მხრივ, მხარეთა ყველა ურთიერთობის განმსაზღვრელი საფუძვლის ხასიათი.

როდესაც ლაპარაკია ეკონომიურ ბერკეტებზე, იგულისხმება წარმოების საქმიანობის ღირებულებითი, სამეურნეო ანგარიშის მაჩვენებლები, მუშაკთა კოლექტივის მატერიალური დაინტერესება წარმოების შედეგებით. სამეურნეო რეფორმა ნიშნავს მეურნეობის გაძღოლაში ეკონომიური მეთოდების გამოყენების გაძლიერების ახალ ეტაპს. მაგრამ სამართლებრივი ნორმების გარეშე, ცხადია, არ შეიძლება წარმატებით იქნას გამოყენებული ადმინისტრაციულ მეთოდებთან შესამეხუდელი სოციალისტური წარმოების განვითარებისათვის გამიზნული ეკონომიური მეთოდები, ისევე როგორც არ შეიძლება ადმინისტრაციული მეთოდების აღრევა ეკონომიურ მეთოდებთან და სამართლებრივ ნორმებთან, რომლებიც მიმართულია სხვადასხვა სახის სამეურნეო ურთიერთობათა მოწესრიგებისაკენ⁵.

ლიტერატურაში სამართლიანად არის მითითებული, რომ საზოგადოებრივი წარმოების მრავალი ეკონომიურ-სამართლებრივი პრობლემა საჭიროებს ერთობლივად დამუშავებას, ამავე დროს ეკონომიური მეცნიერების მიღწევები

⁴ СП СССР, 1965, № 19 — 20.

лишь одни хозяйственных отношений, «Советское государство и право», 1966, № 3, стр. 24—34.

წარმოების განვითარების კანონზომიერებათა მეცნობის სფეროში ლოგიკურად უნდა ფასდებოდეს სამართლის მეცნიერების შესაბამისი დასკვნებით. სამართლის მეცნიერების დასკვნათა პრაქტიკული ღირებულება, მისი რეკომენდაციები, სამეურნეო კანონმდებლობის სრულყოფა თავის მხრივ დასაბუთებული უნდა იყოს ეკონომიურად⁶.

მრეწველობის მართვის ორგანოების მუშაობა წარმოების ეფექტურობის ამაღლების საქმეში ფასდება რეალურად გატარებული ღონისძიებებითა და დაქვემდებარებულ საწარმოთა და ორგანოთა საქმიანობის შედეგების მიხედვით. ზემდგომი ორგანო „თავის ანგარიშზე“ უნდა ღებულობდეს საწარმოსათვის არასასურველ შედეგს, რაც გამოწვეული იყო მისი ე. ი. ზემდგომი ორგანოს მიერ დაშვებული სამართალდარღვევით. რადგან კანონმდებლობა ზუსტად არ აწესრიგებს ზემდგომი სამეურნეო ორგანოს ქონებრივ პასუხისმგებლობას დაქვემდებარებული საწარმოს წინაშე, ამიტომ საკითხის ეკონომიურად დასაბუთებული გადაწყვეტის მაგიერ, წარმოიქმნება ადმინისტრირების და პასუხისმგებლობის საწარმოზე გადაკისრების ტენდენციები. ამიტომ საკვებით სწორია მოთხოვნა, რათა სახალხო მეურნეობაში სამეურნეო ანგარიშის თანმიმდევრობითი განხორციელების ინტერესებისათვის კანონმდებლობით განსაზღვრულ იქნას დაქვემდებარებულ საწარმოთა წინაშე ზემდგომ სამეურნეო ორგანოების ქონებრივი პასუხისმგებლობა. ასეთი ნორმები უნდა განმტკიცდეს საგეგმოსამეურნეო ანგარიშისათვის სანქციებით, ანუ კანონით უნდა დაწესდეს, რომ ზემდგომი სამეურნეო ორგანო ვალდებულია აანაზღაუროს მისი არასწორი მოქმედებით საწარმოზე მიყენებული ზარალი⁷.

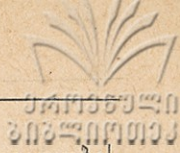
მიმაგრებული ქონების ოპერატიული მართვის სფეროში საწარმოთა უფლებამოსილების გაფართოების და მათი სამეურნეო საქმიანობის ეკონომიური ბაზის შექმნის გარანტიები მოითხოვენ კანონით ზუსტად განისაზღვროს ზემდგომი ორგანოს კომპეტენციის შესაბამისობა საწარმოს უფლებებთან, ზემდგომი ორგანოების საწარმოთა უფლებებში ჩარევის ფარგლები, აგრეთვე გამოიძებნოს ზემდგომი ორგანოების მიერ საწარმოთა უფლებების დარღვევათა ლიკვიდაციის გზები.

ზემდგომი ორგანოს პასუხისმგებლობის საფუძველს უნდა წარმოადგენდეს სამართალდარღვევის ფაქტი. სამეურნეო სამართალდარღვევად კი მიჩნეულ უნდა იქნას ამა თუ იმ სამეურნეო საკითხის არასწორი გადაწყვეტა ან ზემდგომი ორგანოს მიერ თავისი მოვალეობის შეუსრულებლობა, რაც ზიანს აყენებს დაქვემდებარებული სამეურნეო ორგანოს ინტერესებს.

მაგრამ იმისათვის, რომ დაწესებულ იქნას ასეთი ქონებრივი პასუხისმგებლობა, საჭიროა მმართველობის ორგანოების სათანადო სახსრებით აღჭურვა, მათ საქმიანობაში სამეურნეო ანგარიშის საწყისების, ოპერატიულ-სამეურნეო ანგარიშზე დამყარებული ფორმების განმტკიცება-გამოყენება და მათ მუშაობაში საგეგმო-მარეგულირებელი და ოპერატიული სამეურნეო-საანგარიშო ფუნქციების შერწყმა. ლიტერატურაში გამოთქმულია ამის საწინააღმდეგო თვალ-

⁶ იხ. **А. Н. Алымов**, Экономическая реформа и вопросы ответственности хозяйственных органов. Проблемы ответственности хозяйственных органов в новых условиях планирования и экономического стимулирования промышленного производства. Донецк, 1967 г., стр. 5 — 6.

⁷ იხ. **В. К. Мамутов**, Ответственность вышестоящего органа в хозяйственно-управленческом правоотношении, «Советское государство и право», 1966 г., № 3, გვ. 51 და სხვ. 5. საბჭოთა სამართალი № 6.



საზრისიც, რომლის მიხედვით შეუთავსებლად არის მიჩნეული მმართველობის ორგანოების საქმიანობაში მოხსენებული ფუნქციების შეხამება⁸.

ამ თვალსაზრისის ავტორებს მიაჩნიათ, რომ სახელმწიფო საგეგმო-მარეგულირებელ ორგანოთა საქმიანობის სამეურნეო ანგარიშზე გადაყვანა შეიძლება იმ შემთხვევაში, თუ ამ შრომის დანახარჯების შეთანაბრება და დანახარჯების ანაზღაურება განხორციელდება იმ საწყისებზე, რაც ახასიათებს ნამდვილ სამეურნეო ანგარიშს, ე. ი. დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე დაქვემდებარებული საწარმოსათვის ორგანიზაციული მომსახურების თავისებური „მიყიდვის“ ფორმით. მაგრამ საგეგმო ხელმძღვანელობის ასეთ ფორმაზე გადასვლა შეუძლებელია, რადგან სოციალისტურ სახელმწიფოში სახალხო მეურნეობის გეგმიანი ხელმძღვანელობა სახელმწიფოებრივ ხასიათს ატარებს და სათანადო სახელმწიფო ორგანოთა საქმიანობა მაორგანიზებელ ადმინისტრაციულ შინაარსს ატარებს. გარდა ამისა, ამ ავტორების აზრით, სახალხო მეურნეობის მართვის ორგანოთა საქმიანობაში საგეგმო-მარეგულირებელ და სამეურნეო ანგარიშის ფორმათა შერწყმის ცდამ წლების განმავლობაში ვერ მიგვიყვანა სასურველ დადებით შედეგებამდე და საბოლოოდ მთავრდებოდა ამ ფუნქციათა კვლავ გაყოფით, რადგან ამ ფუნქციათა აღრევას მივყავდით მავნე შედეგებამდე — ადმინისტრირებამდე, საწარმოთა სამეურნეო ანგარიშის, მათი ქონებრივი დამოუკიდებლობის და მატერიალური დაინტერესების დარღვევამდე.⁹

ზემდგომ ორგანოთა და სახელდობრ სამინისტროთა უფლებების განსაზღვრასთან ერთად ამ ავტორებს საჭიროდ მიაჩნიათ გათვალისწინებულ იქნას სამინისტროების ვალდებულებებიც დაქვემდებარებულ საწარმოთა მიმართ, აგრეთვე სამინისტროების მხრივ დაქვემდებარებულ საწარმოთა უფლებების დაცვის საგარანტიო ნორმების შექმნა. კერძოდ იმისათვის, რომ მიღწეულ იქნას საგეგმო დავალებათა სიმტკიცე და ადგილი არ ჰქონდეს სამინისტროს მიერ საგეგმო დავალებათა ნებისმიერ შეცვლას (საწარმოებთან წინასწარ შეუთანხმებლად), საჭიროა დადგინდეს, რომ იმ შემთხვევაში, თუ სამინისტრო დაარღვევს თავის ვალდებულებას — შეუთანხმოს საწარმოს საგეგმო დავალებაში შესატანი ცვლილებები, საწარმოს უფლება უნდა მიენიჭოს იმოქმედოს წინათ დამტკიცებული გეგმის მიხედვით; ამასთანავე დადგენილ უნდა იქნას წესი, რომ სამინისტრომ დროულად განიხილოს საწარმოს მიერ შეტანილი წინადადებანი, და თუ საწარმო თავის დროზე არ მიიღებს სამინისტროსაგან პასუხს, მას უფლება უნდა მიენიჭოს თვითონვე შეიტანოს შესწორებანი გეგმაში და ამის შესახებ აცნობოს სამინისტროს და სტატისტიკური სამმართველოს ორგანოებს. ასევე საჭიროდ მიაჩნიათ შეიზღუდოს სამინისტროების უფლებები საწარმოთა საფინანსო რესურსების განკარგვის დარგში, ე. ი. გარანტირებულ იქნას საწარმოთა უფლებები საფინანსო რესურსების დამოუკიდებელი განკარგვისა. სამინისტროებს კი ამ რესურსების გადანაწილების უფლება მიეცეთ მარტოდენ საგეგმო დავალებათა შეცვლისას. საწარმოების განკარგულებაში დატოვებულ უნდა იქ-

⁸ P. O. Халфина, О правовой форме экономических отношений, «Советское государство и право», 1965 г., № 7, стр. 34—35.

⁹ იხ. ს. ბ. ბრატუსის ზემოთ დასახელებული სტატია, გვ. 29—31, ამავე თვალსაზრისისა ე. ფ. ფლეიშიცი.

ნას აგრეთვე ზედმეტი საბრუნავი სახსრები, რაც წარმოიშობა მათი რაციონალური გამოყენების შედეგად¹⁰.

მაგრამ ყველა ამ წინადადებით მაინც არ არის დასახული და გადაჭრილი საკითხი, თუ რა საჩქეცია უნდა შეუფარდოს მმართველობის ორგანომ ყველა შემოსხენებულ ვალდებულებათა შეუსრულებლობის შემთხვევაში. უამისოდ, უსაჩქეცოდ კი სამართლის ნორმა, მხოლოდ კეთილი სურვილია და მეტი არაფერი. ამ ავტორთა წინადადება, რომ ასეთ შემთხვევებში საწარმოსა და მმართველობის ორგანოს წინაშე წამოჭრილ დავათა გადაწყვეტა წარმოებდეს სახელმწიფო არბიტრაჟის ან სხვა ორგანოში, ჩვენი აზრით, სრულყოფილი არ არის. მატერიალურ-ქონებრივი ნორმის შეუფარდებლად ამ ორგანოთა გადაწყვეტილების შესრულება ჰაერში იქნებოდა გამოკიდებული. როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, ქონებრივი პასუხისმგებლობის მმართველობის ორგანოსათვის დაკისრება აუცილებელს ხდის ზემდგომ ორგანოთა სათანადო ფონდებით აღჭურვას და სამეურნეო ანგარიშის საწყისებზე მათ გადაყვანას, ეს კი არცთუ ისე იოლი საკითხია, როგორც ზოგიერთს მიაჩნია და არც შეიძლება ერთნაირად იქნას გადაწყვეტილი ყველა მმართველი ორგანოს მიმართ. მაგალითად, ასეთი პასუხისმგებლობის დაწესება სამრეწველო გაერთიანებათა (ფირმების), ტრესტების, კომბინატებისა და მათდამი დაქვემდებარებულ საწარმოთა ურთიერთობებში სავსებით სწორი და მიზანშეწონილია. იგი უფრო რთულია მართვის სხვა ორგანოების (როგორიც არის, მაგალითად, სამინისტრო) მიმართ, ვინაიდან სამეურნეო ანგარიში ნიშნავს შემოსავალთან ხარჯების შეპირისპირებას, რაც ზოგიერთი ავტორის სამართლიანი შენიშვნით, შეუთავსებელია (ჩვენი აზრით კი ძნელი შესათავსებელია) ხელისუფლებითი ფუნქციების განმახორციელებელი ორგანოების მიმართ. ასეა თუ ისე, დაქვემდებარებულ საწარმოთა წინაშე ზემდგომი ორგანოების პასუხისმგებლობის დაწესებას მხარს უჭერს ჩვენი მეცნიერების უმრავლესობა, იგი დადებითად უნდა იქნას გადაწყვეტილი და რეგლამენტირებული ჩვენი კანონმდებლობით. ჩვენი მეურნეობის ახლებურად მართვის პირობებში შეუწყნარებელია, როცა საწარმოს ეკისრება მარტო ვალდებულებები, ზემდგომ ორგანოს კი მარტო უფლებები აქვს საწარმოთა მიმართ. ახლა საჭიროა განსაზღვრული სახე მიეცეს როგორც საწარმოთა უფლებებს ზემდგომ ორგანოთა მიმართ, ისე ამ უკანასკნელთა ვალდებულებას საწარმოთა მიმართ.

სპეციალურ დამუშავებას მოითხოვს სახალხო მეურნეობის ხელმძღვანელობის დარგში სსრ კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკების ორგანოთა კომპეტენციის გამიჯვნის საკითხიც. ამის შესახებ ლიტერატურაში გამოთქმულია აზრი, რომ ამ საკითხის საკანონმდებლო წესით გადაწყვეტისას მხედველობაში მიღებულ იქნას მრეწველობის მოცემული დარგის მართვის ხასიათი, მისი ურთიერთკავშირი მეურნეობის სხვა დარგებთან (რომელნიც სხვა სამინისტროების გამგებლობაში იმყოფებიან), მთელი ქვეყნის მეურნეობაში მისი საერთო ეკონომიური მნიშვნელობა და ხვედრითი წონა. ეს საშუალებას მოგვცემს ამ ორგანოთა უფლებამოსილება გავანაწილოთ იმგვარად, რომ უზრუნველყოფილ იქნას მოცემული დარგის განვითარების საერთო მიმართულების აუცილებელი შეხამება მოკავშირე რესპუბლიკების ეკონომიკის, მათი შინაარსურების გან-

¹⁰ იხ. С. Братусь, Н. Клиен, Э. Полонский. «Предприятие и ведомство». Газ. «Известия» от 31 июля 1966 г.



საკუთრებულ ხასიათთან. როგორც ცნობილია, სსრ კავშირი გამოსცემს მოქლოდ ტიპიურ ყველა რესპუბლიკისათვის საერთო სამართლებრივ საწყისებს იმ საკითხების გადასაწყვეტად, რაც მისი და მოკავშირე რესპუბლიკების საერთო კომპეტენციაში შედის, ხოლო დეტალურ რეგლამენტაციას ახდენენ თვით მოკავშირე რესპუბლიკები. მოკავშირე რესპუბლიკების რიგ უფლებამოსილებათა იურიდიული ბუნებიდან გამომდინარეობს ამ უკანასკნელთა უფლება საკუთარი ინიციატივის წესით გამოსცენ სათანადო საკითხების მარეგულირებელი საკანონმდებლო და სხვა აქტები¹¹.

საკავშირო-რესპუბლიკური სამინისტროების შექმნასთან დაკავშირებით ჩვენი რესპუბლიკის მრეწველობის მართვის დარგში, ისე როგორც ალბათ სხვა მოკავშირე რესპუბლიკებშიც, ამთავითვე წამოიჭრა მთელი რიგი საკითხები, რომელთა გადაწყვეტა დიდად არის დამოკიდებული ზემოხსენებული საკითხის საკანონმდებლო წესით რეგლამენტირებაზე.

დასასრულ უნდა აღვნიშნოთ, რომ მრეწველობის ხელმძღვანელობის ეფექტურობა უშუალო კავშირშია სამეურნეო გაერთიანებათა სტრუქტურის, სამეურნეო ურთიერთობების სამართლებრივი რეგულირების სრულყოფასთან. როდესაც სამეურნეო გაერთიანებებზე (ფირმებზე) ვლაპარაკობთ, არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ ზოგ შემთხვევაში ჩვენს რესპუბლიკაში ადგილი ჰქონდა სამეურნეო გაერთიანებათა ჩამოყალიბების ფაქტებს საჭირო ტექნიკურ-ეკონომიური დასაბუთების და მათდამი დაქვემდებარებული ერთეულების სამართლებრივი სტატუსის გაუთვალისწინებლად. ამან გარკვეული სიძნელეები წარმოშვა ამ გაერთიანებათა და მათდამი დაქვემდებარებულ საწარმოთა სამეურნეო საქმიანობაში. ამის გამო შემდგომ აუცილებელი გახდა მთელი რიგი საწარმოების კვლავ დამოუკიდებელ საწყისებზე გამოყოფა. აღნიშნულის მაგალითია თბილისის ფეხსაცმლის საწარმოს გაერთიანება „ისნის“ და საავეჯო გაერთიანება „განთიადის“ შემდგომი სტრუქტურული ცვლილებები და მათგან შემდეგში კვლავ დამოუკიდებელი ზოგი საწარმოს გამოყოფა და შექმნა.

დაზუსტებას და შემდგომ სამართლებრივ მოწესრიგებას მოითხოვს ჩვეს რესპუბლიკაში მოქმედი ტრესტების, კომბინატებისა და მათი ქვემდებარე საწარმოების ურთიერთობანი (მაგალითად, ტყიბულის და ტყვარჩელის ქვანახშირის ტრესტებისა და შახტების, ჭიათურმარგანტრესტისა და მალაროთა სამმართველოების, საქჩაის ტრესტისა და ჩაის ფაბრიკების, საქკონსერვტრესტისა და საკონსერვო ქარხნების, საქთამბაქოს ტრესტისა და თამბაქოს ფაბრიკების ურთიერთობათა უფლებრივი რეგლამენტაცია და სხვ.). ამ საკითხის დამუშავებისას მხედველობაში მიღებულ უნდა იქნას საწარმოთა სამეურნეო დამოუკიდებლობის ყოველმხრივი განვითარების პრინციპი. ამჟამად კი ხსენებული შახტების, მალაროების, ფაბრიკებისა და ქარხნების სახელშეკრულებო ურთიერთ-

¹¹ А. И. Лепешкин, О размежевании компетенции между органами Союза ССР и союзных республик в области руководства народным хозяйством. «Советское государство и право», 1966 г., № 6, стр. 3—11.

ბებში ეს დამოკიდებულება გამოთიშულია და ადგილი აქვს ტრესტების ზედ-მეტ მეურვეობას.

სოციალისტური მრეწველობის მართვის პრობლემებს მრავალი სამეცნიერო-ტექნიკური კონფერენცია მიეძღვნა. ეკონომიურ-სამართლებრივ სამეცნიერო კონფერენციებზე განხილულ იქნა სამეურნეო ორგანოების პასუხისმგებლობის პრობლემებიც, სამრეწველო წარმოების დაგეგმვისა და ეკონომიური სტიმულირების ახალ ფორმებზე გადასვლასთან დაკავშირებით.

ამ კონფერენციებზე, რომელთა მონაწილე ამ სტრუქტურების ავტორიც იყო, წმემუშავებულ იქნა მეტად საგულისხმო რეკომენდაციები და ხაზგასმით აღინიშნა მრეწველობის მართვის პრობლემათა შემდგომი მეცნიერული დამუშავების აუცილებლობა.

იმედს უნდა ვიქონიოთ, რომ ამ საქმის განხორციელებაში თავიანთ მნიშვნელოვან წვლილს ქართველი მეცნიერებიც შეიტანენ.



ქართული საეპიტოლის ისტორიის საკითხები აკაკი შანიძის შრომებში

პროფ. ი. სურგულაძე

ღვაწლმოსილი მეცნიერის, გამოჩენილი ქართველოლოგის აკაკი შანიძის მეცნიერული მოღვაწეობის მნიშვნელობა განუზომელია ჩვენი ხალხისათვის. ამ სტატიის მიზანია აკაკი შანიძის მრავალმხრივი მოღვაწეობის მხოლოდ ერთ მხარეს: მის დამსახურებას ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის მეცნიერებაში.

აკაკი შანიძის მუშაობას ქართული სამართლის ისტორიაში შეიძლება ითქვას დაქვემდებარებული, შემთხვევითი ხასიათი აქვს. ძველი ქართული მწერლობის ძეგლების შესწავლის პროცესში აკაკი შანიძეს უხდებოდა ამ ძეგლებში მოცემული ტერმინების გამოკვლევა, მათი შინაარსის გარკვევა. ზოგიერთი ტერმინი იურიდიული ხასიათისა იყო. ასე მაგალითად, არმაზის სამარხებში ორენოვანი წარწერის აღმოჩენამ მთელი ჩვენი მეცნიერების ყურადღება მიიქცია. აკაკი შანიძემ შეისწავლა ეს წარწერა და გაარჩია წარწერაში მოხსენებული სახელმწიფო სამართლის ტერმინი — ეზოსმოდღარი. „ეფესისტყაოსანში“ გვხვდება ტერმინი „ამირბარი“, რომლის შინაარსი სხვადასხვაგვარად ესმოდათ მეცნიერებს, აკაკი შანიძემ გამოკვლევა მიუძღვნა ამ ტერმინს.

მეცნიერს თხოვეს ტერმინ „ნასაღის“ განმარტება და მან გაარკვია ეს საკითხი და გამოაქვეყნა ამის თაობაზე ნაშრომი.

აკაკი შანიძე, ორენოვან წარწერის შესწავლასთან დაკავშირებით, რომელიც აღმოჩენილი იქნა 1940 წელს, დაწერილებით განიხილავს სახელმწიფო სამართლის ტერმინს — ეზოსმოდღარს¹. ა. შანიძის აზრით, ორენოვანი წარწერის არამეცნიერული ნაწილში ორჯერ არის სიტყვა *rbtrbs*, რომელიც შეესაბამება ბერძნული წარწერის ეპიტროპოსს (პროკურატორს) და შედგება ორი ნაწილისაგან: პირველი ნაწილია *rb* (*rabb*), რაც ნიშნავს უხუცესს, მთავარს (*глава*), უფალს; მეორე ნაწილია *trbs*, რაც ნიშნავს სახლს, ეზოს (*двор*). ამ სიტყვის პირველი ნაწილი ცნობილია ძველ ქართულში, სახარების ქართულ თარგმანში. ა. შანიძეს მოჰყავს თარგმანის ასეთი ადგილი: „მოექცა იესუ და იხილნა იგინი, მი-

რამჟამად მას და პრეტა მათ: რასა ეძიებთ? ხოლო მათ პრეტეს მას: რაბი! (რომელ ითარგმნების სიტყვით „მოდღარი“) სადა იყოფი?“ ამგვარად, განგრძობს ავტორი, ამ სიტყვის პირველი ნაწილი შეესაბამება ქართულ სიტყვას „მოდღარს“, ხოლო მეორე ნაწილი — ეზოს; მთლიანად კი გამოდის ეზოსმოდღარი. არამეცნიერულ წარწერებში სიტყვის ნაწილები ქართული სიტყვის წყობის საწინააღმდეგო წყობით არის შედგენილი.

რადგანაც ორენოვანი წარწერა მეორე საუკუნეს ეკუთვნის, ამიტომ უნდა დავასკვნათ, რომ სიტყვა ეზოსმოდღარი საქართველოში ქრისტიანობის შემოსვლამდე იხმარებოდა და ქრისტიანულმა ლიტურატურამ გამოიყენა ეს ტერმინი.

აკაკი შანიძეს მოჰყავს მაგალითები ქრისტიანული ლიტურატურის ქართულად თარგმნილი ძეგლებიდან, რომლებშიც დამოწმებულია ტერმინი — „ეზოსმოდღარი“. ამასთანავე, ა. შანიძე ადარებს ერთმანეთს ქართულ თარგმანსა და ბერძნულს დედანს და ამტკიცებს, რომ ქართული ეზოსმოდღარი უდრის ბერძნულ ეპიტროპოსს.

ავტორი დაწვრილებით არჩევს სიტყვა ეზოსმოდღარის შემადგენელი ნაწილების მნიშვნელობას, ყურადღებას აქცევს, იმას, რომ შედგენილობის მხრივ „ეზოსმოდღარის“ საწინააღმდეგოა „სასლისუხუცესი“. ამასთანავე, „ეზოს“ ქართულში მრავალი მნიშვნელობა ჰქონდა, მაგრამ ტერმინ ეზოსმოდღარში ეზო ნიშნავს კარს, სასახლეს; ხოლო მოძღვარის ძირი ავტორის აზრით არის ძველ, — ახალ ქართულში ძღოლა, აქედან კი წარმოიშობა მოძღვარი, რაც ნიშნავს წინამძღოლს, მეთაურს, მასწავლებელს.

ა. შანიძის აზრით, მოძღვარი ძლიერ გავრცელებული სიტყვაა ძველ ქართულში, რაც ჩანს შემდეგი ტერმინებით: ხუროთმოძღვარი, მწიგნობართ-მოძღვარი, მღვდელთ-მოძღვარი. ეზოსმოდღარი სიტყვა-სიტყვით, ავტორის განმარტებით, ნიშნავდა ეზოს უფროსს, რეალურად კი მეფის სასახლის უფროსს (*начальник царского двора*), შემდეგში კი სახლის მმართველს, საერთოდ მმართველს.

¹ Акад. А. Шанидзе, Данные греческо-пехлевийской билингвы из Армази для истории термина езо́смоджа́ри-и эзо́йсмоджа́ри в древнегрузинском (საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. II, № 1—2, 1947).

ტერმინი ეზოამომოდუარი შემდეგში თანდათანობით გამოდის ხმარებიდან. თამარის ისტორიკოსი ბასილი თუმცა ეზოამომოდუარად არის მოხსენებული, მაგრამ არ ვიცით თუ სასახლეში რა უფლებებით და მოვალეობით იყო აღჭურვილი იგი, რადგან გავრთიანებული ფეოდალური საქართველოს სახელმწიფო სამართალი ასეთ სახელს არ იცნობს.

ა. შანიძე არკვევს, რომ XIII საუკუნის ერთ-ერთ ძეგლში დამოწმებულია ტერმინი ეზოთუხუცესი, რომელიც შეიძლება ეზოამომოდუარის მონაცვლედ ჩაგვეთვალო, მაგრამ ეს ტერმინი მხოლოდ ერთ დოკუმენტშია მოხსენებული და არ ჩანს თუ რა შინაარსი ჰქონდა მას. ორენოვანი წარწერით ეზოამომოდუარი სასახლის დიდი მოხელე უნდა იყოს. ავტორის აზრით, ქართული სახელმწიფო სამართლის ამ მნიშვნელოვანი სახელის ეტიმოლოგიური ანალიზი საკმარისი არ არის სახელის ფუნქციების დასადგენად. მაგრამ ქართული სახელმწიფოებრივი წყობილების შესწავლის თვალსაზრისით უადრესად მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ 11 საუკუნისათვის დადასტურებულია საქართველოში ეზოსმოდურობის ინსტიტუტი.

აკაკი შანიძემ 1942 წელს გამოაქვეყნა წერილი: „ერთი იურიდიული ტერმინის მნიშვნელობისათვის“. ამ წერილს ავტორი ასეთ შენიშვნას უკეთებს: „დაწერილია პროფ. ალ. ვაჩიშვილის თხოვნით ერთ მის გამოკვლევასთან დაკავშირებით („სახელის მიხედვით და სახეები ვასტანვის კანონმდებლობის მიხედვით“).

წერილი შეეხება ტერმინ „ნასაღს“. ეს ტერმინი, აღნიშნავს ავტორი, ნახშირის ვასტანვის სამართლის წიგნში ორჯერ (მუხ. 18 და 97). დავით ჩუბინაშვილის 1841 წლის ლექსიკონში ეს სიტყვა მიჩნეულია სპარსულიდან ნასესხებად და გადათარგმნილია, როგორც ჩხუბი, კამათი, პროცესი. ა. შანიძის შეხედულებით ასეთ განმარტება სწორი არ არის. პირველ ყოვლისა ნასაღი არ მომდინარეობს „ნიზაყ“-ისაგან, რომელიც არაბულიდან მოდის და სპარსულშიც იხმარებოდა, ამასთანავე, „არაბულ-სპარსული „ნიზად“ ვერ გადმოვიდოდა ქართულში „ნასაღაყ“, რადგან ასეთ გადმოსვლას მხარს არ უჭერს არც ხმოვანთა ვითარება და არც თანხმოვანთა შედგენილობა. მაგრამ ფონეტიკური დაბრკოლების გარდა არსებობს სემანტიკური ხასიათის დაბრკოლებაც: „ნასაღი“ არ ნიშნავს ჩხუბს, კამათს, პროცესს. ასეთი მნიშვნელობა არ შეეფერება ვასტანვის სამართლიდან დამოწმებულ ადგილებს“. აკაკი შანიძე იხილავს ვასტანვის სამართლის წიგნის რუსული თარგმანის (დ. ბაქრაძის რედაქციით) და ი. კარსტის ფრანგული თარგმანის სათანადო ადგილებს და აღნიშნავს, რომ არც რუსულსა და არც ფრანგულ თარგმანში „ნასაღი“ მართებულად არ არის გავებული.

აკაკი შანიძის აზრით „ნასაღი არის არაბული სიტყვა ნასაყ ანუ ნასაყ, რომელიც ჩვეულებრივ აღნიშნავს რიგს, მწკრივს მწყობრად გაკეთებულ რასმე“-ს.

არაბულიდან ამ „ნასესხებ სიტყვაში შეეცვლილია არა მარტო მისი გამოთქმა, არამედ მნიშვნელობაც, ოღონდ ეს შეცვლა მომხდარა სპარსულ ნიდაგზე, სადაც აღნიშნულ სიტყვას განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიუღია და გარკვეულ იურიდიულ ტერმინად ქცეულა“. ავტორს მოჰყავს სტინეგასის ლექსიკონიდან სიტყვა ნასაღის განმარტება, ლექსიკონის მიხედვით ნასაღის ქმნა არის „დამნაშავეს დასჯა ცხვირის ან ყურის მოჭრით ან სხვაგვარი დასახიჩრებით“; ჰაიმის ლექსიკონში ნასაღის ასეთი მნიშვნელობაც არის მოყვანილი: „დასჯა, ტანჯვა-წამება ტანის რომელიმე ნაწილის დასახიჩრებით“, ხოლო „ნასაყის“ შესახებ იმავე ავტორის ლექსიკონში წერია: „ნასაყი“ ტანჯვა-წამების მიმყენებში, დამსახიჩრებელი, ვინც წესრიგს აღადგენს თავდაპირველად დასუსთ ამ წამების გზით“.

აკაკი შანიძის ამ შრომის მიხედვით, „ნასაღს“ ორი მნიშვნელობა ჰქონდა: 1) ერთი მნიშვნელობით „ნასაღი“ არის ასოს მოკვეთა, დასახიჩრება 2) მეორე მნიშვნელობით „ნასაღი“ არის წესიერების აღდგენა დამსჯელი ექსპედიციის საშუალებით. „ნასაღის“ ამ მეორე მნიშვნელობას უახლოვდება სიტყვა „ყათლამი“. ამის დასაბამთუბლად ავტორს მოჰყავს სენნა ჩხეიძის ნაშრომიდან შემდეგი ადგილი: ყანდაარს მყოფი გიორგი XI, — „საითენაც ურჩნი იყო, გაუსევდის ჯარსა და უყვის ყათლამი: ზოგი კლდესა გარდაყარის, ზოგი ცოცხალი დამარხის, ზოგი კბილებით დააჭირის და თავზე დაარტვის. შეშინდა ყანდაარის ქვეყანა და შეიქმნა უშენთა შენება“. ავტორის აზრით „აქ ნახშიარი „ყათლამი“ წარმოშობით არის არაბული სიტყვა, მაგრამ იხმარება სპარსულშიც და თურქულშიც (ყათლი დამ და ნიშნავს საყვილეთათ ხოცვა-ჟლეტას“.

სამოხელეო წყობილების საკითხებს იხილავს აკად. ა. შანიძე ნაშრომში — „სახლთუხუცესი და ზღვათა მინისტრი“.²

ავტორი არჩევს ტერმინ „ამილბარს“, რომელიც „ვეფხისტყაოსანში“ გვხვდება (317, 1-2; 316-1; 370-2; 901, 1).

ავტორი განმარტავს, რომ როცა სარიდან ფარსადანს შეეწყინა მან მიიღო ამირბარობა, ხოლო სარიდანის გარდაცვალების შემდეგ ეს სახელი გადაეცა მის შვილს ტარიელს; ამირბარს კი, „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით ინდოეთში ჰქონდა ამირსპარსალარობაც. ეს საკითხი, წერს აკაკი შანიძე, მას გადაწყვეტილად მიაჩნდა, მაგრამ ცნობილი რუსთველოლოგი პ. ინგოროყვა თავის უკანასკნელ ნაშრომში („რუსთველიანას ეპილოგი“, პაღლე ინგოროყვა



თხზულებათა კრებული, ტომი, I, 1963, გვ. 531) კვლავ იმეორებს ნ. მარის განმარტებას, რომ ამირბარობა — სახლთუხუცესობას ნიშნავს, ამიტომ ა. შანიძემ საჭიროდ მიიჩნია, ისევ შეჩერებულიყო ამ საკითხზე. „არაბულში, წერს ა. შანიძე, ორი რ არის: ერთი რბილი, მეორე მაგარი, რომელთაც ანბანის რიგის მიხედვით არჩევენ. პა-პა-ვაზ რბილია, ქართული პაეს მსგავსი, პა-პუტტი — მაგარი, აფსაზური პაეს მსგავსი პარა („ჩვენ“) სიტყვაში. „ბაპრ-ში“, რომელიც ზღვას ნიშნავს, პ-მაგარია (პა პუტტი). მაგრამ ქართულ გამოთქმაში იგიც ისევე იკარგება, როგორც რბილი პ. ამიიერ-ულ-ბაპრ ჩვეულებრივი სამხედრო ტერმინია არაბულში და ნიშნავს „ზღვათა ვაზირს“. „ვეფხისტყაოსანში“ ნათქვამია, რომ ინდოეთში ამირბარს ამირსპარსალარობაც აქვსო. ამირსპარსალარი ხმელეთის ჯარების უფროსია, ამირბარი — საზღვაო ძალთა უფროსია. მასხადამე, ტარიელი იყო არა სახლთუხუცესი, არამედ საზღვაო ძალების უფროსი, რომელსაც ამავე დროს სახმელეთო ძალებიც ემორჩილებოდა. იგი იყო აღმირალიც და გენერალსიმუსიც. მასხადამე, შას ემორჩილებოდა ინდოეთის ყველა სამხედრო ძალა ზღვაზე თუ ხმელეთზე“.

დასასრულ, ავტორი აღნიშნავს, რომ ევროპულ ენებში გავრცელებული ტერმინი აღმირალი, როგორც ეს ცნობილია სპეციალურ ლიტერატურაში, არაბული ამირბარისაგან მოდის.

აკაკი შანიძე თავის წერილში „ასულო და ჩემო ძეო“ ეხება ტერმინ „ზედსიძეს“³. ავტორის აზრით „ზე-სიძე“ მიღებულია „ძე“ სიძისაგან; შემდეგში „ძე-სიძე“ გადაკეთებულია „ზედ-სიძედ“. აკაკი შანიძე ამტკიცებს რომ „სამუალოსაუკუნეობრივი გაგება ძე სიტყვისა, როგორც მემკვიდრისა, დღევანდელ ქართულში არის შემონახული. ამის საბუთია აღმოსავლეთ საქართველოში საყოველთაოდ ხმარებული სიტყვა „ზე-სიძე“.

ავტორი იშველიებს სათანადო წყაროებს „ძე“ სიტყვიდან—სიტყვების „ზე-სიძე“, „ზედსიძის“ წარმოშობის შესახებ და ასკვნის: „ფორმათა განვითარება ასეთი სახით წარმოგვიდგება: ძე-სიძე-ზე სიძე-ზედ-სიძე. ძალიან საყურადღებოა, რომ ცოლუ-

ურთას ოჯახში მისულ სიძეს დაერქვა ძე-სიძე, ე. ი. მემკვიდრე სიძე. ამით დასტურდება მისი უფლებრივი მდგომარეობა: იგი ხდება სრულუფლებიანი წევრი ოჯახისა და მასზე ვრცელდება სამემკვიდრეო უსუზით განსაზღვრული უფლება-მოვალეობანი“.

ავტორი ამტკიცებს, რომ სიტყვა ძე მემკვიდრის მნიშვნელობით იხმარებოდა როგორც აღმოსავლეთ საქართველოში, ისე დასავლეთ საქართველოშიც.

აკაკი შანიძის ამ ნაშრომის მიხედვით ნათელი ეფინება ზედსიძეობის ინსტიტუტის შინაარსს. ირკვევა, რომ ზედსიძეობის იურიდიული რეჟიმის საწყისი უნდა ვეძიოთ ტერმინ „ძე“-ს, როგორც „მემკვიდრის“ ცნებაში.

სამუალო ქართულში ტერმინი „ძე“ რომ ვაჟის გარდა ქალსაც ნიშნავდა, თუ კი მასზე მემკვიდრეობა გადადიოდა, ამ საკითხს ავტორი ეხება აგრეთვე ნაშრომში „დღევანდელი ვითარება ვეფხისტყაოსნის ტექსტის დადგენის საქმეში“⁴.

ტერმინ „ძე“-ს შინაარსის საკითხს ეხება ავტორი თავის წერილში — „ბიძა და ბიძაშვილი თუ ბიძაშვილები“⁵. ავტორი ამტკიცებს, რომ „ძე“-ს შესატყვისი „შვილი“ ძველთაძველი სიტყვაა ქართულში, მაგრამ მისი ხმარება გვარებში (გარუმიშვილი, მაღალაშვილი) შედარებით ახალი ამბავია, შვილის ნაცვლად უფრო ადრე ძე იხმარებოდა. შემდეგში კი ზოგიერთ გვარის დაბოლოებად საბოლოოდ ძე დამკვიდრდა, ზოგიერთისაში — კი შვილი. ზოგჯერ აღნიშნავს ავტორი, ისე მომხდარა რომ ორივე ფორმა დამკვიდრებულა, მაგალითად ანდრიაძე და ანდრიაშვილი, ქადაგიძე და ქადაგიშვილი და სხვან. შვილი ვაჟსაც ნიშნავს და ქალსაც. საყურადღებოა აღინიშნოს, რომ მემკვიდრეობის თვალსაზრისით ქართულ ფეოდალურ სამართალში ქალსა და ვაჟს არ ჰქონიათ თანაბარი უფლებები, ვაჟს უპირატესობა ჰქონდა, მაგრამ ქალიც არ იყო სავსებით მემკვიდრეობას მოკლებული.

აკაკი შანიძის წერილში „სამგვარი მზრახველობა“⁷ გარკვეულია საკითხი იმის შესახებ თუ როგორ მიმართავდა უფროსი უმცროსს, უმცროსი უფროსს, აგრეთვე თანასწორნი — ერთმანეთს. მაგალითად უფროსი უმცროსისადმი ბრძანებდა, უმცროსი უფროსს ჰკადრებდა, ან მოახსენებდა, ხოლო სწო-

3 აკაკი შანიძე, ვეფხისტყაოსანის საკითხები, 1966, გვ. 180-183.

4 აკაკი შანიძე, ვეფხისტყაოსნის საკითხები, 1966, გვ. 245.

5 იქვე, გვ. 147-151.

6 იქვე, გვ. 150.

7 იქვე, გვ. 250-255.

რი-სწორს ეტყობდა ან ეუბნებოდა. ამას ავტორი დამაჯერებლად ასაბუთებს „ვეფხისტყაოსნიდან“ და სხვა წყაროებიდან.

ავტორს სხვა ნაშრომში განხილული აქვს თუ რას ნიშნავს მუხლთა მოყრა და თითით ხვეწნა.⁸ საყურადღებოა აღინიშნოს, რომ როგორც წესი, მუხლთ მოყრა კლასობრივ საზოგადოებაში ესაჭიროება სოციალურად ან იერარქიულად დაბალ საფეხურზე მდგომს, მაღალ საფეხურზე მდგომისადმი.

ავტორი აღნიშნავს, რომ დაბეჭდვით ამოხსნა „ვეფხისტყაოსნის“ გამოთქმისა — „თითით ხვეწნა“ ჯერჯერობით არ ხერხდებათ. რასაკვირველია „თითით ხვეწნის“ წარმოშობის საფუძველიც სოციალური ვითარებაში უნდა ვეძიოთ.

აკაკი შანიძემ გამოსცა იურიდიული შინაარსის

ძეგლები, მათ შორის ოპიზართა და მიჯნაძორელთა ცნობილი სიგელი, რომელშიაც XI საუკუნის ქართული სასამართლო პროცესია ასახული.⁹

ეს სიგელი ჩვენ შემთხვევით არ დაგვისახელება. ჩვენი ვარაუდით ამ ძეგლის გამოცემისას სასვენი ნიშანი სწორედ იქ უნდა დაისვას, სადაც ის დასმული აქვს ექვთიმე თაყაიშვილსა და აკაკი შანიძეს. ამ საკითხს აქ აღარ განვიხილავთ¹⁰, რადგანაც ამაზე უკვე ვილაპარაკეთ სხვა ნაშრომში.

ჩვენ არ შევჩერდებით აკ. შანიძის სხვა ნაშრომებზე. ეს ჩვენს თემას არ შეეხება; მხოლოდ ერთხელ კიდევ აღვნიშნავთ საზგასმით, რომ გამოჩენილი მკვლევარის ამავე ჩვენი მეცნიერების წინაშე, ქართველი ხალხის წინაშე, ფასდაუდებელია.

⁸ იქვე, გვ. 204—208.

⁹ ა. შანიძე, ძველი ქართული ქრესტომათია, 1935 წ. გვ. 23.

¹⁰ დაწვრილებით იხ. ივ. სურგულაძე, საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიისათვის, 1952, გვ. 55-57.

ილია ჭავჭავაძის შეხედულებანი სახელმწიფოს შესახებ

3. მებრეველი

ილია ჭავჭავაძის მემკვიდრეობა ჯეროვნადაა გამოკვლეული ლიტერატურული, ფილოსოფიური, ისტორიული, ეკონომიური, ეთიკური თუ ესთეტიკური პოზიციებიდან. სამწუხაროდ ეს არ ითქმის მის პოლიტიკურ და სამართლებრივ შეხედულებათა შესახებ.

წინამდებარე სტატიაში ჩვენ მიზნად ვისახავთ გამოვარკვით ილია ჭავჭავაძის შეხედულებანი სახელმწიფოს წარმოშობის, მისი არსის, ფორმებისა და ფუნქციების შესახებ.

სანამ უშუალოდ საკითხის შესწავლას შევუდგებოდეთ, მოკლედ შევხებით იმ ფილოსოფიურ თვალსაზრისს, რომელსაც ეყრდნობა ილია ჭავჭავაძის შეხედულებანი სახელმწიფოსა და სამართალზე.

ილია ჭავჭავაძე ბუნებისა და საზოგადოების მოვლენების ახსნისას ძირითადად მატერიალისტურ პოზიციებზე დგას. იგი ბუნებას და საზოგადოებას განიხილავს როგორც ობიექტურ რეალობას. მამასადამე, ფილოსოფიის ძირითად საკითხზე იგი სწორ პასუხს იძლევა. ილია დარწმუნებულია ობიექტური სამყაროს შეცნობის შესაძლებლობაში, ამასთან ობიექტური სამყაროს შემეცნება მისთვის სხვა არაფერია, თუ არა მისი სწორად ახსნა და გადმოცემა. ილიასათვის უცხო არ არის აზროვნების და განვითარების დიალექტიკური მეთოდის გამოყენება, მაგრამ შეცდომა იქნებოდა მისი გამოცხადება თანმიმდევრულ დიალექტიკოსად.

ილია ჭავჭავაძეს განვითარება ესმის, როგორც მოვლენათა და საგანთა წინააღმდეგობის შედეგი. საზოგადოებაში დაპირისპირებულთა ბრძოლას ილიას აზრით — ეკონომიური მიზეზები განაპირობებენ, რომელნიც მშვიდობიანი გზით უნდა გადაიჭრას.

ილია ჭავჭავაძის ფილოსოფიური თვალსაზრისი კარგად ჩანს მის შეხედულებებში სახელმწიფოსა და სამართალზე. სახელმწიფოსა და სამართლის ილიასეული გაგება თავის მხრივ შესაძლებლობას იძლევა უფრო ღრმად შევისწავლოთ მისი ფილოსოფიური კრედი.

* * *

ილია ჭავჭავაძე სამყაროს განიხილავს ადამიანის ნებისაგან დამოუკიდებელ რეალობად, რომელიც აღმავალი ხაზით ვითარდება. აქედან გამომდინარე საზოგადოება ადამიანის ნებაზე კი არ არის დამოკიდებული, არამედ ობიექტური რეალობაა. ილია საზოგადოების განვითარების საქმეში უპირატესობას ცხოვრების ეკონომიურ მხარეს ანიჭებს. ილიას ღრმად სწამს რომ ეკონომიური მხარე განსაზღვრავს საზოგადოების სულიერ ცხოვრებას.

ილია ჭავჭავაძის აზრით, ადამიანთა საზოგადოება შეიქმნა ადამიანთა ურთიერთდაკავშირების შედეგად, მისი გამო, რომ ცალკე პიროვნება უძლური იყო ბუნების ძალებს გამკლავებოდა: „ადამიანი ცალკედ ერთი სუსტი და უღონო დანაბლია; მისი სულიერი და ხორციელი ბუნება ისეა აგებული, რომ ცალკე ყოფნით, მარტო ყოფნით ვერას — გზით ვერ მიიღწევს ბედნიერებას. ამიტომაც იძულებული იქმნა თავის მსგავს დანაბლთან ერთად ემოქმედნა. ამ მიზეზმა იმოქმედა, რომ ბოლოს ადამიანთაგან შესდგა საზოგადოება და საზოგადოებისაგან სახელმწიფო“¹.

ამ ციტატის მიხედვით ილია ჭავჭავაძე საზოგადოების ჩამოყალიბებას ხსნის ცალკე ადამიანის უმწიფობით ბუნების ძალების წინაშე. აქვე ჩანს, რომ ადამიანებს თავისი ნებით კი არ შეუქმნიათ სახელმწიფო, არამედ ისინი იძულებული გამხდარან ცხოვრების ობიექტური პირობების გამო მათი ნებისაგან დამოუკიდებლად ერთმანეთს დაკავშირებოდნენ. ილია საზოგადოების და სახელმწიფოს წარმოშობის საკითხის გარკვევისას ნათლად აღნიშნავს, რომ სახელმწიფო თუმცა ადამიანთა შეგნებული ურთიერთდაკავშირების შედეგია, მაგრამ იგი ობიექტური ეკონომიური გარემოებებით არის განპირობებული. ასევე ნათლად მიუთითებს იმ გარემოებებზე რამაც აუცილებელი გახადა სახელმწიფოს წარმოშობა: „ყოველივე წყობილება, რომლის ძალითაც მოქმედობს მთელი კაცობრიობა, იმიტომ არის შემოღებული რომ ადამიანი, ერთი სუსტი და უღონო დანაბა-

დია“2. ისევე როგორც სახელმწიფოს, სამართლის წარმოშობასაც ილია ჭავჭავაძე ობიექტური ეკონომიური გარემოებებით ხსნის: „კანონები დადგენილი არიან ქვეყნიერებაზედ იმიტომ კი არა რომ ესე ნებავდა ადამიანსა, არამედ იმიტომ, რომ მგვას ითხოვდა ეკონომიური საჭიროება...“3

ამრიგად, ილიას აზრით სახელმწიფო, საზოგადოების განვითარების განსაზღვრულ საფეხურზე წარმოიშვა, მისი წარმოშობა ობიექტურმა ეკონომიურმა გარემოებებმა განაპირობა. მაგრამ სახელმწიფოს წარმოშობის შესახებ ზემოთ მოყვანილი ილიასეული აზრი მეტად ზოგადია; აქ თითქმის არ ჩანს ის გზა და თანმიმდევრობა, რომელსაც ადგილი აქვს სახელმწიფოს წარმოშობისას. აქვე უნდა მივუთითოთ, რომ ილია ჭავჭავაძეს სახელმწიფოს წარმოშობის საკითხზე სპეციალური შრომა არ დაუტოვებია. ამიტომ ამ საკითხის უფრო სისრულით გადმოცემა, ილიას თვალსაზრისის გარკვევა შესაძლებელი ხდება ილიას მიერ ხიზნობის საკითხისადმი მიძღვნილი წერილების მეშვეობით4. ამ წერილებში ილია მიზნად ისახავს გაარკვეოს მიწათმფლობელობის ერთ-ერთი ქართული სახე-ხიზნობა და სწორედ აქ ეხება ილია გვარონულ წყობილებას, კერძო საკუთრების და კლასების, ასევე სახელმწიფოს წარმოშობის საკითხსაც.

სახელმწიფოს წარმოშობამდე — ილიას აზრით — წარმოების საშუალებებზე საზოგადოებრივი საკუთრება არსებობდა: „ინდიელებს, სლავიანებს, — მიწა სათემო საკუთრებად ჰქონიათ ისე, როგორც დღეს რუსეთშია და იავას კუნძულზედა. თვითთულს თემის კაცის სახლობას წილადხდომილი მიწა სჭერია დროებით. დროგამოშვებით, ეგრე გაწილადებულს მიწებს ისევე თემი დაიბრუნებდა ხოლმე და ხელახლა დაუყოფდა წილის ყრბით ერთად თემის კაცებს, რომ თვითთულს ავი და კარგი თავის რიგზე შეხვედრია. თანასწორბა მიწის მფლობელობაში ამ სახით დამკვიდრებული იყო, მეტნაკლებლობის ჩამოვარდნას გზა შედობილი ჰქონდა; მიწის მშრომელი და მიწის მფლობელი ერთი და იგივე კაცი იყო. უმამულობა ამგვარს წყობაში რასაკვირველია შეუძლებელი იქნებოდა.“5 ყველაზე მნიშვნელოვანი პირველყოფილი თემური წყობილების დახასიათების დროს ის არის, რომ ილიამ სწორად შენიშნა პირველყოფილი თემური წყობილების ეკო-

ნომიური საფუძველი — წარმოების საშუალებებზე საზოგადოებრივი საკუთრება.

ილიას აზრით საზოგადოებრივი საკუთრება ანუ თემობრივი საკუთრება „პირველყამურია“. საკუთრების ამ ფორმისათვის დამახასიათებელია ის, რომ თემის წევრები მიწაზე თანასწორუფლებიანობით სარგებლობენ.

საზოგადოებრივი საკუთრების გარდა ილია ჭავჭავაძე იცნობს კერძო საკუთრებასაც. ეს უკანასკნელი ილიას აზრით საზოგადოებრივი საკუთრების წიაღში ჩაისახა, გაფართოვდა და ბოლოს მთლიანად შეზღუდა იგი: „რაკი კერძო საკუთრება შეეპარა სათემო მიწათმფლობელობას, მას მერმედ დაპყრობამ, ძლიერთა ძალმომრეობამ, ტაციობამ, სათემო მფლობელობას ბოლო მიუღო, სული ამოხადა და ძლიერთა გაიჩინეს სათემოში საკუთრება კერძობითი. ეს კერძოდ დაჩემება მამულებისა დროთა მიმავლობაში თანდათან ძლიერდებოდა და ამ გაძლიერებამ იქამდინ მიიყვანა საქმი, რომ ერს ყველგან ერთი და იგივე დდე დააყენა: უმრავლესს ჩამოართვა თითქმის მიწები და უმცირესს დაულოცა“6. მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ საზოგადოებრივმა საკუთრებამ არსებობა შეწყვიტა, საზოგადოებრივი საკუთრება არსებობას განაგრძობს, თუმცა უპირატესობას კერძო საკუთრებას უთმობს.

ილია ჭავჭავაძე იცნობს კერძო საკუთრების წარმოშობის ორ გზას: 1. კერძო საკუთრება, რომელიც წარმოიშვა უცხოელ დამპყრობთა ძალმომრეობის გზით და 2. კერძო საკუთრება, რომელიც წარმოების საშუალებებზე (მიწაზე) თავდაპირველმა, თავისუფალმა დაუფლებამ განაპირობა.

როგორც აღვნიშნეთ კერძო საკუთრების წარმოშობის ერთ-ერთ გზად ილიას ომი მიანია. უცხოელი დამპყრობლები თავს ესხმოდნენ სხვა ქვეყნების მცხოვრებთ, ჩამოართმევდნენ მათ საზოგადოებრივ საკუთრებაში არსებულ მიწებს და თვითონ მიისაკუთრებდნენ: „შემოსეულები ჩამოართმევდნენ ხოლმე მკვიდრებს მიწებსა და ერთმანეთში დაჩემებით მოიბრგებდნენ“. ილია მიუთითებს, რომ დაპყრობითი გზით წარმოიშვა კერძო საკუთრება ინგლისში, საფრანგეთში, იტალიის ნახევარკუნძულსა და ინდოეთში. სწორედ ამ დაპყრობითმა პოლიტიკამ წარმოშვა ამ ქვეყნებში „არისტოკრატია, უსწორობა, მეტნაკლებობა“. როგორც ვხედავთ ილია კერძო საკუთრების წარმოშობის მიზე-

2. ი. ჭავჭავაძე, თხზ., ტ. 5, გვ. 165.
 3. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 6, გვ. 119
 4. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 6, გვ. 118 — 121
 5. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 6, გვ. 120
 6. იქვე, გვ. 122

ხებით ხსნის სხვადასხვა წოდების წარმოშობას, ე. ი. კერძო საკუთრებამ გამოიწვია „უსწორობა, მეტნაკლებობა და არისტოკრატია“. ქვემოთ ჩვენ განვიხილავთ ილიას მოსაზრებას იმის შესახებ, თუ როგორ განპირობა სახელმწიფოს წარმოშობა „უსწორობამ, მეტნაკლებობამ, არისტოკრატია“.

მიწაზე კერძო საკუთრების წარმოშობის მეორე გზად ილია ჭავჭავაძეს ადამიანის შრომა, მიწის თავდაპირველი დაუფლება მიაჩნია. ილია მიუთითებს, რომ აქ სადაც კერძო საკუთრების წარმოშობის დაპყრობით გზას არ ჰქონია ადგილი — გადაწყვეტი რომელი პირადმა შრომამ, მიწის თავდაპირველმა, თავისუფალმა დაუფლებამ ითამაშა: „მაგალითებ, ვინც ახოს გამოიღებდა სათემო მამულში, შეეძლო დაეჩემა ახოდ გამოღებული მიწა კარგა ხნობით. მაგ კარგა ხნობამ იქამდინ იარა, რომ ახო რჩებოდა კაცს, მანამ ცოცხალ იყო და ბოლოს საშვილიშვილოდაც გახდა. ვინც ცარიელს უხმარს მიწას სათემოში ანუ ტყეს შემოღობდა შესამუშავებლად, იმას საშვილიშვილოდ შეეძლო დაეჭირა შემოღობილი. ამგვარი მიწები თემის ხელქვეითობიდან გამოდიოდა, ასე რომ თემს აღარაფერი უფლება არა ჰქონდა. თვით სათემო გარდასახადისაგანაც თავისუფალი იყო“⁷.

კერძო საკუთრების დასასიათებისას ილია ჭავჭავაძე მიუთითებს, რომ მიწაზე კერძო საკუთრება „თემური საკუთრებისაგან“ განსხვავებით უმცირესობათა საკუთრება იყო. იგი სათემო მიწებისაგან ცალკე გამოიყოფოდა და თემს მასზე ხელი არ მიუწვდებოდა. მამასადამე, კერძო საკუთრება, ილიას აზრით, გარკვეული ჯგუფის კუთვნილებას შეადგენს და იგი ხელმეუხებელია, ამასთან, კერძო საკუთრებას საზოგადოების უმრავლესობა მოკლებულია, მას საზოგადოების უმცირესობა ფლობს.

ახლა გავარკვიოთ ილია ჭავჭავაძის აზრი იმის შესახებ, თუ როგორ გამოიწვია კერძო საკუთრების წარმოშობამ სახელმწიფოს წარმოშობა.

მიწაზე კერძო საკუთრების თანდათანობით გაფართოებამ შეზღუდა საზოგადოებრივი საკუთრების ფარგლები. საზოგადოებრივი საკუთრების მასშტაბი მცირდება, მის გვერდით იზრდება კერძო მესაკუთრეთა რიცხვი. თემი ველარ აკმაყოფილებს მასში შემავალ წევრთა მოთხოვნილებას მიწაზე, რის გამოც თემის წევრები იძულებული ხდებიან მას მიმართონ, ვი-

საც მიწა გააჩნია: „კერძობრივმა საკუთრებამ დასძლია თემობრივი და ბოლოს იქამდე მიიყვანა რომ თემი, რომელსაც წევრთა რიცხვი ემატებოდა და მიწები კი ხელიდან ეცლებოდა. ველარ უძღვებოდა გამარჯვებულ თემის კაცებს და უმამულოდ დარჩენილს კაცს თემის გარეთ უნდა მოენახა სახსარი თავის რჩენისა და გამოკვებისა“⁸. აქედან გამომდინარე, ილიას აზრით, თემის დაშლა მიწაზე კერძო საკუთრების ჩასახვამ და შემდგომმა გაფართოებამ გამოიწვია. საზოგადოება ორ ჯგუფად გაიყო: წარმოების საშუალებების მქონეებად და წარმოების საშუალებებს მოკლებულებად. პირველს ილია „მიწის მქონეებელთ“ უწოდებს. მეორეს კი „უხელოებს“. საზოგადოების გათიშვას კლასებად ილია ბუნებრივი მიმდინარეობის დარღვევას უწოდებს: „მაგ განშორებამ და განცალკევებამ დიდად შეარყია და შეშალა ბუნებრივი მიმდინარეობა ეკონომიურის ცხოვრებისა, იმიტომ, რომ ერთ მხრივ დარჩა მუშახელი უმიწოდ და მეორე მხრივ — მიწა უმუშახელოდ“⁹.

ილია ყურადღების გარეშე არ ტოვებს კერძო მესაკუთრეებსაც. მისი აზრით, კერძო მიწათმფლობელები, რომლებმაც დიდი ოდენობით მიწები ჩაიკაფეს ხელში, გარკვეულ სიძნელეებს ხვდებიან იმ მხრივ, რომ ისინი უძლური არიან დაამუშაონ აუარებელი მიწები. მათ მუშახელი ესაჭიროებათ. იმიტომ ჯუღებულნი ხდებიან მიწების დასამუშავებლად მოიწვიონ უმიწო ხალხი. ეს უკანასკნელი კი მიძიმე ეკონომიურ მდგომარეობის გამო თანხმდებიან დაეჭიროონ მიწის მფლობელთ: „თვითონ მიწის პატრონებიც, რომელთა ხელში დიდძალი მამულები მოგროვდა იძულებულ იყვნენ მოეწვიათ მამულის მკეთებელი მუშა, და რომ სამერმისოდაც ჰყოლოდათ, უნდა მამულზედ დაეყენებინათ. და ისე მოეხერხებინათ, რომ სამუდამოდაც დაებათ. ერთის მხრივ, უმამულობა მიწის მოქმედისა და მეორის მხრით უხელობა მიწის მეპატრონეებისა იყო დასაბამი ბატონყმობისა...“¹⁰ (ზახი ჩვენია—ვ. მ.) უფრო ქვემოთ ილია აკონკრეტებს თუ როგორ „მორიდდნენ“ მიწის მუშა და მიწის მფლობელი: „აი სწორედ ამ გარემოებამ, ამ მდგომარეობამ შეახვედრა ერთმანეთს მამულის პატრონი და მუშაკი, მიწათმფლობელი და მიწათმოქმედი. აი სწორედ ამ გარემოებამ იძულებულ ჰყო მიწათ-

7. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 6, გვ. 120

8. იქვე, გვ. 121

9. იქვე, გვ. 142.

10. იქვე, გვ. 121

პატრონი და მუშაკი ერთმანეთს შეპყროდნენ და მოპრიგებოდნენ (ხაზი ჩვენია — ვ. მ.) ერთს ის მიეცა მეორისათვის, რაც თვითონ არა ჰქონდა, თორემ მიწაც უქმად დარჩებოდა და ხელია“¹¹.

როგორც აქედან ჩანს, ილია თუმცა ლაპარაკობს მიწის მქონებელთა და უმიწოთა ურთიერთდაკავშირების შესახებ, მათი მორიგების შესახებ, რაც ბატონყმობის საფუძველი გახდა, მაგრამ არსად არ ახსენებს სახელმწიფოს? ისმება კითხვა, რა გვადლევს საფუძველ ვამტიციოდ, რომ მიწიანთა და უმიწოთა მორიგებაში ილია სახელმწიფოს წარმოშობას გულისხმობს? ჩვენი აზრით, ვინაიდან ილია თითქმის თანმიმდევრულად აგვიწერს სახელმწიფოს წარმოშობის სტადიებს (გვარონული წყობილების რღვევა, კერძო საკუთრების და კლასების წარმოშობა, მათ შორის თანამშრომლობის დამყარება) — სხვანაირი დასკვნის გაკეთება არ შეიძლება, ილიას სწორ წინამძღვრებს ჩვენ მხოლოდ ლოგიკური დასკვნით ვავიკრავინებთ და ვთვლით, რომ ზემოთ აღნიშნულ მსჯელობაში ილია სახელმწიფოს წარმოშობას გულისხმობს. კლასობრივი საზოგადოება სახელმწიფოს გულისხმობს, უკანასკნელის გარეშე პირველი არ წარმოიდგინება. „უსახელმწიფო“ კლასობრივი საზოგადოება ისევე არ არსებობს, როგორც ცოცხალი ორგანიზმი სიცოცხლის გარეშე“¹².

სახელმწიფოს წარმოშობის ილია ჭავჭავაძისეული თეორია ერთი შეხედვით მე-18 საუკუნის დასასრულისა და მე-19 საუკუნის დასაწყისში წარმოშობილ პატრიმონიალურ თეორიას მოგვაგონებს. ამ თეორიის წარმომადგენლები (შვეიცარიელი კ. ლ. ფონ ჰალდერი და ფრანგი ჟ. დე მესტრი) ასაბუთებდნენ, რომ სახელმწიფო მიწაზე კერძო საკუთრების დამყარების შედეგად წარმოიშვა. სახელმწიფოს წარმოშობის პატრიმონიალური თეორია მიზნად ისახავდა ფეოდალური წესწყობილების მარადისობის და „სამართლიანობის“ დასაბუთებას. ილია ჭავჭავაძე ამ თეორიის წარმომადგენლად არ შეიძლება ჩაითვალოს, იმდენად, რამდენადაც მას არასოდეს არ დაუსახავს მიზნად ნოქველზელი წესწყობილების დაცვა და დასაბუთება. პირიქით — ილია მთელი თავისი მოღვაწეობის პერიოდში მედგრად იბრძოდა დრომოჭმული წესწყობილების აღსაგველად.

ჩვენ იმ აზრისა ვართ, რომ სახელმწიფოს

წარმოშობის საკითხში ილია ჭავჭავაძე გარკვეულად უახლოვდება ბუნებითი სამართლის სკოლის იმ წარმომადგენლებს, რომელნიც სახელმწიფოს წარმოშობის საკითხს ხელშეკრულების თეორიით ხსნიდნენ, თუმცა იმ განსხვავებით, რომ მათ სრულიად სხვა მიზნები ამოძრავებდათ, ვიდრე ილია ჭავჭავაძეს.

ამის დასამტკიცებლად მიზანშეწონილად მიგვაჩნია გავავლოთ პარალელი სახელმწიფოს წარმოშობის ილია ჭავჭავაძისეულ თეორიასა და ხელშეკრულების თეორიას შორის, რითაც გაირკვევა თუ რაში უახლოვდება ილია ამ თეორიას ან რაში ემიჯნება მას.

ბუნებითი სამართლის სკოლა ყოველთვის იცავდა არსებულ საზოგადოებრივ წყობილებას, თეორიულად ასაბუთებდა მის „სამართლიანობას“ და მარადისობას.

ხელშეკრულების თეორიის წარმომადგენლები ბუნებითი სამართლის სკოლის წარმომადგენლებიც არიან. ისინი მიზნად ისახავდნენ გაბატონებული კლასების მუდმივად არსებობის დასაბუთებას და მოუწოდებდნენ მშრომელებს უსიტყვოდ დამორჩილებოდნენ თავიანთ გამგებელთ.

ბუნებითი სამართლის სკოლის წარმომადგენლები — XVII-XVIII საუკუნეების ბურჟუაზიული განმანათლებლები — ჰუგო გროციუსი, ჰობსი, ჟან-ჟაკ რუსო და სხვები ამტკიცებდნენ, რომ სახელმწიფო წარმოიშვა ადამიანთა ერთიერთშეთანხმების ანუ მათ შორის ხელშეკრულების დადების გზით. მანამდე კი სახელმწიფო არ არსებობდა და ადამიანები მის გარეშე ცხოვრობდნენ. ინგლისელი ფილოსოფოსის ჰობსის (XVII საუკუნე) აზრით სახელმწიფოს წარმოშობამდე არსებობდა ადამიანთა პირადი თავისუფლება, მაგრამ მის გვერდით ადგილი ჰქონდა ველურ ანარქიას და ომებს¹³. ფრანგი განმანათლებელი ჟან-ჟაკ რუსო აცხადებდა, რომ ადამიანები სახელმწიფოს წარმოშობამდე ბედნიერად ცხოვრობდნენ, რომ სახელმწიფოს წარმოშობამდე ოქროს საუკუნე იყო, სადაც საყოველთაო მშვიდობა, თავისუფლება და თანასწორობა სუფევდა¹⁴.

ხელშეკრულების თეორიის მიხედვით კერძო საკუთრების წარმოშობამ დაარღვია პირველყოფილი მყუდროება, დამყარდა უთანასწორობა, დიწყო ომები და იმისათვის, რომ ადამიანებს არ გაენადგურებიათ ერთმანეთი — ხელ-

¹¹ იქვე, გვ. 143

¹² ივ. სურგულაძე, სახელმწიფოს წარმოშობის ზოგიერთი საკითხისათვის, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების მოამბე, № 1, 1961 წ.

¹³ Т. Гоббс, Философские основания о гражданине. М., 1914, т. I, гл. X.

¹⁴ Жан-жак Руссо, Об общественном договоре СПб., 1907, стр. 25.

შეკრულება დადეს ურთიერთ შორის სახელმწიფოს შესაქმნელად. რუსოს აზრით ხელშეკრულებით ჩამოყალიბებულ სახელმწიფოს მთავარ სახარუნავს ადამიანთა თავისუფლების და მათ შორის თანასწორობის დამყარება შეადგენდა¹⁵.

სახელმწიფოს წარმოშობის ხელშეკრულების თეორია არამეცნიერულია. ამ თეორიის შეცდომა მართა ის კი არ არის, რომ სახელმწიფოს განიხილავს როგორც ადამიანთა შემოქმედების პროდუქტს, არამედ ისიც, რომ ეს თეორია ერთმანეთისაგან წყვეტს სახელმწიფოსა და სამართალს. ამ თეორიის მიხედვით სამართალი მუდმივი მოვლენაა, იგი სახელმწიფოს წარმოშობამდე არსებობდა, თვით სახელმწიფოც კი სამართალზე მოგვიანებით წარმოიშვა ადამიანთა ბუნებითი უფლებების დასაცავად.

სახელმწიფოს წარმოშობის ილია ჭავჭავაძისეული თეორია უფრო პროგრესული და წინგადადგმული ნაბიჯია ხელშეკრულების თეორიასთან შედარებით. ილიას უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ თუ ხელშეკრულების თეორიის წარმომადგენლები მთლიანად უარყოფენ სახელმწიფოს, როგორც კლასთა ბრძოლის პროდუქტს — ილია სახელმწიფოს განიხილავს როგორც კლასობრივ მოვლენას, თუმცა იგი ვერ მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ სახელმწიფო ანტაგონისტურად განწყობილ კლასთა ბრძოლის შედეგად წარმოიშვა. მაშასადამე, ილიას უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ ხელშეკრულების თეორიის წარმომადგენელთათვის სახელმწიფო ადამიანთა შორის დადებული ხელშეკრულებაა, ილიასათვის კი სახელმწიფო კლასობრივი მოვლენაა.

ხელშეკრულების თეორიის წარმომადგენლებისაგან განსხვავებით ილია ჭავჭავაძეს მიზნად არასოდეს დაუსახებია დაესაბუთებია ღარიბთა მორჩილება მდიდართა წინაშე. პირიქით, ილიას მოღვაწეობა იქითკენ იყო მიმართული, რომ როგორმე შეემსუბუქებინა მშრომელთათვის ტვირთი, გამოენახა მათი ეკონომიური მდგომარეობის გაუმჯობესების გზები. ამდენად, ილიასათვის უცხოა ექსპლუატაციის ისტორიულად არსებობის დასაბუთება.

თუ ყოველივე ეს სინამდვილეს შეესაბამება, მაშინ ლოგიკურად ისმება კითხვა: რამ განაპირობა ის ფაქტი, რომ ილია ჭავჭავაძემ სახელმწიფოს წარმოშობის ხელშეკრულების მსგავსი თეორია წამოაყენა? ჩვენის აზრით, ამაზე იმოქმედა ორმა ძირითადმა მიზეზმა: 1. ილია ჭავჭავაძემ კარგად იცნობდა იმ პერიოდისათვის

პროგრესულ ხელშეკრულების თეორიას და მისი წარმომადგენელთა — ჰობსის, რუსოს, გროციუსის, სპინოზას, პუფენდორფის, ვოლფის, ლენინგის და სხვათა შრომებს. უდავოა, რომ ამ შრომებმა გარკვეული გავლენა მოახდინეს ილიას თეორიის შემუშავებაზე. 2. სახელმწიფოს წარმოშობის ილია ჭავჭავაძისეული თეორიის ჩამოყალიბებაში მთავარი და გადამწყვეტი როლი საქართველოს იმდროინდელმა სოციალ-პოლიტიკურმა ვითარებამ ითამაშა.

ცნობილია, რომ 1801 წელს საქართველო შეუერთდა რუსეთს. მეფის რუსეთს საქართველოში კოლონიურ პოლიტიკას ახორციელებდა, ფეხქვეშ თელავდა ყოველგვარ ეროვნულს და ქართველ ხალხს გარუსებით ემუქრებოდა. იმ პერიოდის მოწინავე ქართველი ინტელიგენციის წარმომადგენლებს კარგად ესმოდათ მოსალოდნელი უბედურება და სწორედ ამიტომ იყვნენ რომ გასული საუკუნის 60-იან წლებში მთაეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის დროშა აღმართეს. ამ მოძრაობას ილია ჭავჭავაძე ედგა სათავეში.

ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის წარმატებისათვის საჭირო იყო ქართველი ხალხის ერთსულოვნება, ყველა წოდება სოციალ-ეკონომიური მდგომარეობის მიუხედავად საქართველოს ეროვნული თვითმყოფობის შენარჩუნებისათვის ბრძოლაში უნდა ჩაბმულიყო. ამ მიზნით ილია ჭავჭავაძე ქადაგებს „ქობას“, „ერთობას“ და მოუწოდებს მთელ ქართველ ხალხს საღია საკითხების მშვიდობიანი გზით გადაჭრისაკენ, მთელი ყურადღების გამახვილებას ეროვნული თვითმყოფობის შესანარჩუნებლად. ყოველივე ამის გამო ილია ჭავჭავაძე უარყოფს საქართველოში კლასობრივ ბრძოლას, ქადაგებს წოდებათა თანამშრომლობის იდეებს, მათ შორის მორიგებას: „ჩვენ კარგად ვერ გავვივია ამ შემთხვევაში რას ნიშნავს სიტყვა უმადლესი წოდება, რადგანაც ის არევე-ღარევე წოდებათა მნიშვნელობის შესახებ ეხლანდელს დროში რომელიც ყოველგან არსებობს, მრავალს იჭვსა და გაუგებარს ვარემოებას გამოიწვევს“¹⁶. წოდებათა თანამშრომლობის იდეას ილია არსად არ ღალატობს. ეს იდეა ბოლომდე გასდევს მის მხატვრულ თუ პუბლიცისტურ მემკვიდრეობას. წოდებათა თანამშრომლობისათვის ხშირად იგი საქართველოს ისტორიულ წარსულსაც მოიშველიებს და ცდილობს დასაბუთოს რომ, საქართველოში ოდითგანვე არსებობდა წოდებათა შორის ჰარმონია. ყოველივე ეს, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საქართველოს ეროვნული გადარჩენის იდეით იყო განპირობებული. სა-

ხელმწიფოს წარმოშობის ილიასული გაგებაც, საქართველოს ეროვნული თვითმყოფლობის თეორიულ დასაბუთებას ემსახურებოდა. ამით ილია ჭავჭავაძემ კიდევ ერთხელ მოუწოდა ქართველ ხალხს შემჭიდროებულიყო და მთელი ყურადღება გაემახვილებინა ეროვნული თვითმყოფადობის გადასარჩენად.

ამრიგად, ილია ჭავჭავაძე ვერ ამალდა სახელმწიფოს წარმოშობის ჭეშმარიტ-მეცნიერულ თეორიამდე, ვერ შენიშნა (შეიძლება არ შენიშნა) რომ საქართველოში, ისე როგორც სხვა ქვეყნებში, სახელმწიფოს წარმოშობა ეკონომიურად გაბატონებულ და ეკონომიურად დაჩაგრულ კლასთა შორის ანტაგონისტურმა დამოკიდებულებამ განაპირობა. მაგრამ ამის მიუხედავად ფრიად საყურადღებოა ილია ჭავჭავაძის ის მიგნება, რომ სახელმწიფო ისტორიული კატეგორია, სახელმწიფოს წარმოშობამდე უკლასო საზოგადოება არსებობდა, რომლის რღვევის შედეგად წარმოიშვა კლასები, ხოლო მათ შორის გარკვეული წესით დამყარებულმა ურთიერთობამ წარმოშვა სახელმწიფო. სახელმწიფოს წარმოშობის ახსნა სოციალ-ეკონომიური მიზეზებით — ილია ჭავჭავაძეს დიდ მოაზროვნეთა რიგებში აყენებს.

* * *

ილია ჭავჭავაძე მარქსიზმის წინა პერიოდის მოაზროვნეა. ამასთან მას სახელმწიფოს საკითხებზე სპეციალური შრომა არ დაუწერია. ამიტომ ბუნებრივია მას ვერ მოვთხოვთ სახელმწიფოს არსზე ისეთსავე დებულებებს, როგორც მარქსისტს მოეთხოვება. სახელმწიფოს არსის ილიასული გაგებისათვის უნდა ვიკმაროთ ის, რომ ილია სახელმწიფოს მიიჩნევს კლასობრივ მოვლენად და ამავე დროს მთელი საზოგადოების (განურჩევლად კლასებისა) ინტერესების გამომხატველად.

ილია ჭავჭავაძე სახელმწიფოს მიიჩნევს როგორც კლასთა ინტერესების შეხამების საშუალებას, ასევე მთელი საზოგადოების წინსვლის, ადამიანთა შორის მშვიდობიანობის დამყარების და მათი უფლება-მოვალეობების დაწესების საშუალებას.

ილიას რომ სახელმწიფო კლასთა თანამშრომლობის საშუალებად მიაჩნია, ეს ჩანს მის მიერ კლასთა ბრძოლის უარყოფიდანაც. მაგრამ ილია კლასთა ბრძოლას მარტო საქართველოსათვის უარყოფს (სხვა საქმეა თუ რამდენად ახერხებს ამას), რაც შეეხება კლასთა ბრძოლას გერობის ქვეყნების მაგალითზე-აქ ილია ცნობს მას. მაგალითად, XIX საუკუნის მეორე

ნახევრის ინგლისის დახასიათებისას ილია აღნიშნავს: „ამაზედ თუ არა დიდი, არა ნაკლები ტკივილი ინგლისისა — მუშახელის აღრევა არის. ეს ისეთი წყლულია, რომ შეიძლება ადამიანი თან გადაიტანოს. თუ იქ, საცა იმოდენა კანონიერი გზა აქვს ყველას თავისი ტკივილი სხვას ვაგონოს, თუ იქ, საცა გრძნობა კანონიერებისა, წესიერებისა ყველას სულსა და გულში გამჯდარი აქვს, მუშახელი აიშალა და ძარცვა-გლეჯა დაიწყო, ჰსჩანს სატკივარი დიდი და ღრმად განძირული აგებულებაში...“¹⁷

ამრიგად, ილია ზოგიერთი სახელმწიფოსათვის ცნობს კლასთა ბრძოლის ფაქტს. აქედან გამომდინარე ილიას შეხედულება სახელმწიფოზე, როგორც კლასთა მშვიდობიანი თანაარსებობის საშუალებაზე, თანამიმდევრული არ არის. ილია წინაღმდეგობაში ვარდება. მას სურს დასაბუთოს კლასთა ბრძოლის არ არსებობა, მაგრამ ფაქტებისა და მოვლენების ასახვისას თავისი სურვილის წინააღმდეგ კლასთა ბრძოლის არსებობის მაგალითებსაც გვიჩვენებს. ამ შემთხვევაში ილია ჭავჭავაძეზე შეგვიძლია გავუარცხოთ იგივე სიტყვები რაც ვ. ი. ლენინმა აღნიშნა ლ. ნ. ტოლსტოის მიმართ, უწოდა რა მას რუსეთის რევოლუციის სარეე: „წინააღმდეგობა ტოლსტოის ნაწარმოებებში, შეხედულულებში, მოძღვრებებში, სკოლაში მართლაც ხმამაღლა მღაღადებელია. ერთი მხრივ, გენიალური მხატვარი, რომელმაც მოგვცა არა მარტო რუსეთის ცხოვრების უბადლო სურათები, არამედ მსოფლიო ლიტერატურის პირველხარისხოვანი ნაწარმოებნიც. ...ერთი მხრივ, კაპიტალისტური ექსპლოატაციის უღმობელი კრიტიკა, მთავრობის ძალადობათა, სასამართლოს და სახელმწიფო მმართველობის კომპლიის მხილება... მეორე მხრივ — სალოსის ქალაქება „ბოროტებას წინააღმდეგობა არ გაეწიოს“ ძალადობით“¹⁸

ამრიგად, ილია ჭავჭავაძე სახელმწიფოს არსის გარკვევისას ცდილობს დასაბუთოს სახელმწიფო, როგორც კლასთა მშვიდობიანი თანამშრომლობის საშუალება, მაგრამ ხშირად ვერ ახერხებს მას.

ფრიად საყურადღებოა ილია ჭავჭავაძის მოსაზრება სახელმწიფოს ფორმებისა და ფუნქციების საკითხზე.

მარქსამდელი იურიდიული მეცნიერება უძლური იყო ღრმა მეცნიერული დასკვნები გაეკეთებინა სახელმწიფოს ფორმის საკითხზე. მარქსამდელი იურისტები სახელმწიფოს ფორმის ცნებას ძირითადად მმართველობის პრინციპებს უკავშირებდნენ. ამ უკანასკნელში კი

17 * ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 9, გვ. 83

18 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 15, გვ. 237—238

გამოხატულებას პოულობდა მმართველი წრეებისა და მათ ქვეშევრდომთა ურთიერთდამოკიდებულება, აგრეთვე პიროვნების მდგომარეობა სახელმწიფოში.

სახელმწიფოს ფორმის ცნებას ილია ჭავჭავაძე უკავშირებს სახელმწიფოში დამკვიდრებულ პოლიტიკურ რეჟიმს. ამ უკანასკნელში კი გულისხმობს როგორც სახელმწიფო წყობილების ისე სახელმწიფო მმართველობის ფორმებს. ყოველივე ეს ილიას მთელი თავით მძლავრად აყენებს მარქსამდელი პერიოდის იურისტებსა და სახელმწიფომცოდნეებზე.

მმართველობის მიხედვით, ილია ჭავჭავაძე იცნობს დემოკრატიულ და ანტიდემოკრატიულ ფორმის სახელმწიფოებს. ანტიდემოკრატიული (ბიუროკრატიული) სახელმწიფოს შესახებ ილია აღნიშნავს, რომ აქ ყველაფრის მოქმედია მთავრობა და არა ხალხი: „ამ შემთხვევაში მთავრობა ყოველგვარი საქმის დამწყები და მოთავეა. ყოველგვარის საქმის მწარმოებელია, ყოველის მზრუნველი და გამგეა, ასე, რომ ყოველივე მისგან წარმოსდგება და ყოველივე მასვე ერთვის, ამგვარად გამგეობისათვის მას თავისი საკუთარი მოხელე-კაცნი ჰყვანან, რომელთაც თვით ირჩევს, თვით ნიშნავს, თვით გადაყენებს და რომელნიც მხოლოდ მის წინაშე არიან პასუხისმგებელი¹⁹. ზემოაღნიშნულიდან ნათლად ჩანს, რომ ილია ჭავჭავაძეს მხედველობაში აქვს ისეთი სახელმწიფო, რომელშიაც ხალხის ფართო მასები მოკლებულნი არიან ხელისუფლებას, მაშასადამე ილია აქ ისეთი ანტიდემოკრატიულ სახელმწიფოზე მიუთითებს, სადაც ადგილი აქვს მმართველობის ცენტრალიზაციას, ბიუროკრატიულ მმართველობას, ან ბიუროკრატიულ ცენტრალიზმს.

სხვა ადგილზე ილია ჭავჭავაძე მმართველობის ასეთი ფორმის სახელმწიფოს შესახებ აღნიშნავს: „ცენტრალიზაციური სისტემა იმგვარს მოწყობილობას ნიშნავს როცა უფლება და გამგეობა საზოგადოებრივი, ანუ სახელმწიფოებრივი, ერთის კაცის ხელშია, ანუ ბევრთა ხელში-მაგრამ ერთს ადგილს კი მაგალითებრ, სპარსეთში უფლება და გამგეობა ერთი კაცის ხელშია, სახელდობრ შაჰის ხელში. იქ ითქმის, რომ ცენტრალიზაციური სისტემაა. საფრანგეთში ეგ უფლება და გამგეობა ბევრის ხელშია, მაგალითებრ-პარლამენტის ხელში, მაგრამ ერთს ადგილს კი, სახელდობრ პარიზში. აქაც ითქმის რომ ცენტრალიზაციური სისტემაა.

ამ ორივეს, თვალად სხვადასხვანაირს მგალობის, საზოგადო ისა აქვს, რომ ყოველსაფერი ერთის წერტილიდან (ცენტრიდან) გამოდის და ერთსავე წერტილს (ცენტრს) მიერთმევენ, ასე რომ ყოველს კუნჭულს, ყოველს კუთხეს რომელიმე ერთიანის სახელმწიფოსას ერთის წერტილიდან ეძლევა ყოველივე წესი და რიგი ცხოვრებისა, ერთმანეთში მოთავსებისა და ერთმანეთში განწყობისა. ადგილობრივის ტიპილის წამლისათვისაც კი იმ ერთს წერტილს უნდა მიმართოს ხოლმე კაცმა და იქედამ მოელოდეს შევლასა...“²⁰

ილია ჭავჭავაძე სახელმწიფო მმართველობის მიხედვით იცნობს დემოკრატიულ სახელმწიფოსაც. ილია აღნიშნავს, რომ დემოკრატიულ სახელმწიფოში ცენტრალურ მმართველობას („სახელმწიფო საჭიროების საქმეებს“) მთავრობა განაგებს, ადგილებზე კი-თვითმმართველობა დამკვიდრებული, ე. ი. ადგილობრივი მოსახლეობა ირჩევს თავის სასურველ მოხელეებს, რომლებიც განაგებენ ადგილობრივი საჭიროების საქმეებს. ადგილობრივი მოხელეები ანგარიშვალდებულნი არიან პასუხისმგებელნი არიან ადგილობრივი მოსახლეობის წინაშე: „მეორე გვარი მმართველობა იგია, სადაც მთავრობას ხელთ უპყრია მარტო მთელის სახელმწიფოს საჭიროების საქმენი და ყოველივე სხვა კი საზოგადოებას გაუსაკუთრებია, მერე ასე, რომ ყოველს ნაწილს თვისი ადგილობრივი საქმენი აქვს ხელშეუვალად მინდობილი. ეს საზოგადოების საჭიროების საქმენი, ადგილობრივად განაწილებულნი განიგებენ უსათუოდ ადგილობრივთა მოხელეთა შემწეობით, რომელთაც ირჩევს თვით ადგილობრივთა მცხოვრებთა საზოგადოება და რომელნიც ამავე საზოგადოების წინაშე პასუხისმგებელნი არიან“²¹. სხვა ადგილზე ილია ჭავჭავაძე უკვე დემოკრატიულ და ანტიდემოკრატიულ სახელმწიფოთა ცალკეულ სახეებზე მსჯელობს: „...როგორც უნდა იყოს უმაღლესი მთავრობა თვითმპყრობელობითი, მონარქიული, წარმომადგენლობითი თუ რესპუბლიკის სახისა...“²² მაშასადამე, ილია ჭავჭავაძე სახელმწიფოს მმართველობის ფორმის მიხედვით ერთმანეთისაგან განასხვავებს თვითმპყრობელობით, მონარქიულ, წარმომადგენლობით და რესპუბლიკის სახის სახელმწიფოებს.

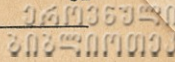
მმართველობის მიხედვით სახელმწიფოს პოლიტიკურ ფორმათა განხილვისას ილია ჭავჭავაძე უპირატესობას დემოკრატიულ რესპუბლიკას ანიჭებს და მიუთითებს, რომ დემოკრატიული

¹⁹. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 6, გვ. 36

²⁰. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 5, გვ. 316 — 317

²¹. ი. ჭავჭავაძე, თხზ., ტ. 6, გვ. 36

²². ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 6, გვ. 42



რესპუბლიკა იმით არის უმჯობესი რომ იგი გზას უხსნის თვითმმართველობას, ან ხალხს ფართო მასების მონაწილეობას სახელმწიფო საქმიანობაში. ილია ჭავჭავაძე სიმპატიურადაა განწყობილი პარლამენტარული რესპუბლიკისადმი, ამის გამო, რომ მისი აზრით პარლამენტი გზას უხსნის თვითმმართველობას. ილიას ახარებს ეს ფაქტი, რომ ინგლისის პარლამენტი უფლებას ანიჭებს ირლანდიას შექმნას თავისი პარლამენტი. მაგრამ მეორეს მხრივ გაკვირვებას გამოთქვამს იმის გამო, რომ რაკი ირლანდიის თავისი საკუთარი პარლამენტი ექნება საერთო ინგლისის პარლამენტში ვერ მიიღებს მონაწილეობას: „ამ სახით, ირლანდიას თავის საკუთარ საქმეთა წარმოებაში სრული უფლება და ნება მიენიჭება და საერთო საიმპერიო საქმეების წარმოებაში კი ხმის ნება არ ექნება. აქ როგორღაც თავი ბოლოს არ ებმის, საერთო საიმპერიო ხარჯის გაწერაში, სამხედრო საქმეების მოწყობაში, საკოლონიო პოლიტიკაში და სხვა ამისთანა საყოველთაო საქმეში ირლანდია მოვალე იქნება დამოორჩილოს საერთო ინგლისის პარლამენტსა, საცა არც ერთი წარმომადგენელი და მოსარჩელე არ ეყოლება. იმისთანა ქვეყანაში როგორც ინგლისის საცა არავითარი მოვალეობა მკვიდრთათვის დადგენილი, მკვიდრთა დაუქითხავად შესაძლებელი არ არის, ეს საერთო პარლამენტიდან გამოკლება-ირლანდიელთა-ჭეშმარიტის ლიბერალიზმის წინააღმდეგია“ 23.

ჩვენი აზრით, ირლანდია-ინგლისის ურთიერთობის განხილვისას ილია ჭავჭავაძე თავის ბედკრული სამშობლოს თვითგამორკვევის იდეებით ხელმძღვანელობდა. ირლანდიის სახით ილიას საქართველო ჰყავს მხედველობაში. იგი მომხრეა საქართველოს საკითხი რუსეთის მრავალეროვან იმპერიაში ისევე ვადამწყვეტილიყო, როგორც ირლანდიისა ინგლისის სახელმწიფოში. საქართველოს მოწყობის სურვილი ირლანდიის მსგავსად — უფრო თვალნათლივ ჩანს ილია ჭავჭავაძის შეხედულებაში სახელმწიფოს წყობილების ფორმებზე, რასაც ქვემოთ განვიხილავთ.

უპირველეს ყოვლისა უნდა აღვნიშნოთ, რომ ილია ჭავჭავაძე სახელმწიფო წყობილების მიხედვით იცნობს მარტივ ანუ უნიტარულ სახელმწიფოს და რთულ სახელმწიფოს. ილია ჭავჭავაძის იდეალია მარტივი სახელმწიფო. მისი აზრით მარტივ სახელმწიფოს საფუძვლად უნდა დაედოს მასში ერთი ერის ხალხის მოწყობა,

ან უაღრესად ახლო ნათესაობაში მყოფი ვრების გაერთიანება. ილიას მოჰყავს სხვადასხვა მეცნიერთა აზრი უნიტარული სახელმწიფოს უპირატესობის დასამტკიცებლად: „საზოგადოებრივი ინტერესებისა ქვეყნისა, რომელსაც ჰქონია თავისი ისტორიული ეროვნება, ყოველთვის დიდი სიძნელეს წარმოადგენს და ხშირად უფრო მეტი ვნება მოაქვს, ვიდრე სარგებლობა“ 24. აქვე ილია ჭავჭავაძე მიუთითებს, რომ ისტორიულ ერთა მოსპობა შეუძლებელია, ისტორიული ერები დიდი უბედურებისა და დამცირების მიუხედავად კვლავ აღდგებიან და დამოუკიდებელ სახელმწიფო ერთეულებად ჩამოყალიბდებიან: „ელანდელ დროში, ხომ როცა ასე საყოველთაოდ განმტკიცებულია და აღზნებულია ეროვნული გრძნობა და თავისუფლების სურვილი, ესე — გვარი საქმე უფრო ძნელ საქმეს წარმოადგენს. მოსპობა რომელიმე ერის დამოუკიდებლობისა და თვისებისა და შერიცხვა მისი სხვა ერთა შინა, — ეგ იმას ჰნიშნავს, რომ ძალად და განზრახ აიღოს მან თავის თავზედ ხელი, დაივიწყოს თავისი უწინდელი ცხოვრება, თავისი მოგონებანი, თავისი დაცემული დიდება, თავისი ინტერესები, თავისი ზნე, ენა და სუყველა ეს მტრის გასახარელად, მტრის სისარგებლოდ... თუ შეუძლებელია გაერთიანება ერთა, რაღა აზრი უნდა ქონდეს სახელმწიფოთა გაერთიანებას“ 25.

ჯერ კიდევ 1861 წელს, ახალგაზრდა ილია ჭავჭავაძემ როდესაც იგი რუსეთიდან ბრუნდებოდა დააყენა საქართველოს ეროვნული დამოუკიდებლობის მოთხოვნა „ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყუდნენსო“ — აცხადებდა იგი და ამ განცხადებაში დამოუკიდებელი ეროვნული (მარტივი) სახელმწიფოს მოთხოვნაც იგულისხმებოდა.

შემდგომში, 1870-იან წლებიდან ილია ჭავჭავაძე დარწმუნდა, რომ ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვება საქართველოსათვის არც ისე ადვილი იყო და ამიტომ მიზნად დაისახა რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში მყოფ საქართველოს აღჭურვა ფართო საკანონმდებლო უფლებებით.

ამრიგად, 70-იან წლებიდან ილია ჭავჭავაძე იცნობს რთულ სახელმწიფოს — ფედერაციას და გამოთქვამს მოსაზრებებს თუ როგორი უნდა იყოს იგი. ილია ჭავჭავაძის მოსაზრება რთული სახელმწიფოს — ფედერაციის — შესახებ უნდა გავარკვიოთ იმ პერიოდის რუსეთის იმპე-

23. იქვე, გვ. 195

24. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 5, გვ. 278

25. იქვე, გვ. 278 — 279



რიის სახელმწიფო წყობილების ილიასავე კრიტიკით. ილია აღნიშნავს, რომ რუსეთში ჯერ კიდევ არ არის ერთმანეთისაგან გამოჯნული საკავშირო სახელმწიფოს უფლება-მოვალეობანი, დაუდგენელია ასევე მასში შემავალი ეროვნული ერთეულების კომპეტენცია: „რუსეთი ერთი იმისთანა სახელმწიფოა საცა სხვადასხვა ტომისა და ენის ერნი ცხოვრობენ, და მერე ისე — რომ თავიანთ მამა-პაპეულ მიწებზედ არიან შეგჯუფებულნი და შიგა-და-შიგ გაფანტულნი. ამიტომაც, ერთს უდიდეს საგანს რუსეთისას შეადგენს ჯერ ის, რომ სხვა ტომის ერნი როგორ უნდა მოეწყონ შინაობაში სათითაოდ, და მერე — როგორ უნდა მოთავსდენ სახელმწიფოსთან“²⁶. ილია მოითხოვს რთულ სახელმწიფოში შემავალ ეროვნულ ერთეულთა კომპეტენციის ზუსტად დადგენას. მისი აზრით, ამ საქმის მოუწყვსრიველობა ასუსტებს რთულ სახელმწიფოს: „თუ რამ სამღურავი, გულის-ტყენის ხმა, ჩივილი ისმოდა აწმყო მდგომარეობის შესახებ ამ ვრცელის იმპერიის სხვადასხვა ადგილებში, ამისი მიზნუი მართოს იყო, რომ მთელი მოედანი საზოგადოების ცხოვრებისა მართო სახელმწიფოს ეჭირა, და ეროვნობა, რომელსაც თავის განსაკუთრებულის ცხოვრებაში თავისი საკუთარი საქმე აქვს, თავისი საკუთარი ჭირი და ლხინი, გულხელდაკრეფილი იყო და ხმაამოუღებლივ სხვისი მაყურებელი. რუსეთს არა ჰქონდა და არც დღეის აქამომდე აქვს გამოკლებული და დადგენილი ედღაზირი მასზედ, თუ სად თავდება უფლება ეროვნებისა და სად იწყება სახელმწიფოსი“²⁷. რთულ სახელმწიფოში შემავალი ეროვნული ერთეულებისათვის ფართო საკანონმდებლო უფლებების მინიჭებისათვის ილია მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე იბრძოდა. ილია რთულ სახელმწიფოს მაშინ ცნობს დასაშვებად, როდესაც მასში შემავალი ეროვნული ერთეულები გარკვეული უფლებების მატარებელნი არიან. სწორედ ამით იყო განპირობებული, რომ ილიამ სახელმწიფო საბჭოში თავისი მოღვაწეობა ძირითადად საქართველოს კომპეტენციის გაფართოებისათვის ბრძოლის გზით წარმართა. როდესაც ილია სახელმწიფო საბჭოს წევრად აირჩიეს პეტერბურგში პრესის წარმომადგენელთა შეკითხვაზე ასე უპასუხა: „სახელმწიფო საბჭოში მე ამომიჩრია თავადაზნაურო-

ბამ, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ საბჭოში მე მართო აზნაურ-თავადთა საჭიროებაზე ვილაპარაკებ. თუ ამას ფიქრობდნენ ზოგნი ჩემნი ამომრჩეველნი, აქაური რუსთა აზნაურნი — ეს დიდი შეცდომაა. სახელმწიფო საბჭოში თუ თავად — აზნაურთა სახელით შევედივარ — ეს მხოლოდ ფორმალური, იურიდიული მხარეა. არ დაფარავ და ვიტყვი: საბჭოში მთელი საქართველოს და ქართველთა ინტერესების დამცველი ვიქნები“²⁸. (ხაზი ჩვენია—ვ. მ.) აქედან ცხადი ხდება, რომ ილია იბრძოდა საქართველოს, როგორც რუსეთის იმპერიაში შემავალი ავტონომიის საკანონმდებლო უფლებათა გაფართოებისათვის. ამ საკითხს კიდევ უფრო ნათელს ჰფენს ჟურნალისტ მალაქია ბოლქვაძის მოგონება, რომელიც აღნიშნავს, რომ ილია ჭავჭავაძემ თავის ერთ-ერთ ინტერვიუში განაცხადა: „... საქართველოსათვის მე მომიხდება დავიცვა ფართო თვითმმართველობა საკანონმდებლო უფლებით ავტონომიურ საქართველთა და ინტერესების დარგში“²⁹.

დასასრულ განვიხილოთ 1905-07 წლების რევოლუციის პერიოდში შედგენილი ქართველ პროგრესისტთა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის პროგრამა, რომლის შემდგენლად და ერთ-ერთ ხელმძღვანელად ილია ჭავჭავაძე ითვლება³⁰. აღნიშნული დოკუმენტიდან ჩანს, რომ სიცოცხლის ბოლო წლებში ილია ჭავჭავაძე ცნობს რთულ ფედერალურ სახელმწიფოს — რუსეთის იმპერიის სახით — ამავე დროს აუცილებლად მიაჩნია მასში შემავალი ავტონომიების ფართო საკანონმდებლო უფლებით აღჭურვა: «Признание за Грузией, этой неотъемлемой частью русского государства, добровольно связавшей свою судьбу с его судьбой, права на управление законными, устанавливаемыми местными представительным собранием, избираемым путем всеобщей, равной для всего населения Грузии без различия национальностей и вероисповеданий, подачи голосов»³¹. აღნიშნული პროგრამა იმითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ მასში მოცემულია თუ რა ფუნქციები უნდა განახორციელოს რთულმა სახელმწიფომ (რუსეთის იმპერიამ) და რა ფუნქციები უნდა გადაეცეს ავტონომიას. ილიას აზრით საერ-

26. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 5, გვ. 141

27. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 5, გვ. 142

28. ჟურნალი „განათლება“, 1908 წ. № 3 — 4

29. იქვე

30. აღნიშნული დოკუმენტი პრ. რატინამ აღმოაჩინა. ციტირებას მისივე წიგნიდან ვახდენთ. იხ. პრ. რატინი, ილია ჭავჭავაძე, თბილისი, 1965, გვ. 208

31. იქვე, გვ. 209

თო საიმპერიო სახელმწიფოს გამგებლობაში უნდა დარჩეს ისეთი ფუნქციები, როგორცაა შეიარაღების, საგარეო ურთიერთობის და საერთო-საიმპერიო საფინანსო პოლიტიკის საქმეები: «Необходимо... пояснить, что... компетенция автономного представительства не распространяется ни на армию, ни на флот, ни на иностранную политику государства, ни на общеперскую финансовую политику»³². სხვა ფუნქციები კი ავტონომიის კომპეტენციაში უნდა გადასულიყო, რომელსაც საყოველთაო, თანასწორი არჩევნების გზით არჩეული ადგილობრივი მოხელეები განახორციელებდნენ.

ამრიგად, ვიხილავთ რა ილია ჭავჭავაძის შეხედულებას სახელმწიფოს ფორმებზე, კიდევ ერთხელ ხაზგასმით აღვნიშნავთ, რომ ილია ჭავჭავაძის იდეალს მარტივი ეროვნული სახელმწიფო წარმოადგენდა, მაგრამ იმის გამო, რომ შემდგომში ილიასათვის ნათელი გახდა საქართველოს დამოუკიდებელ სახელმწიფო ერთეულად ჩამოყალიბების შეუძლებლობა, მან ცნო რთული სახელმწიფო — რუსეთის იმპერიის სახით, მაგრამ იმ პირობით, რომ რთულ სახელმწიფოში შემავალი ავტონომიური ერთეულები ადჰურობაო იქნებოდნენ ფართო საკანონმდებლო უფლებებით.

ილია ჭავჭავაძის შეხედულებანი სახელმწიფოს ფორმებზე მეტად ორიგინალური და საინტერესოა. მაგრამ იმ დადებითთან ერთად, რაც მას გაჩნია სახელმწიფოს ფორმის საკითხზე — თავს იჩენს ნაკლოვანებებიც, კერძოდ ილიასათვის უცნობი იყო სახელმწიფოს ისტორიული ტიპის ცნება, რამაც მას საშუალება არ მისცა სახელმწიფოს ფორმათა კლასიფიკაცია მოეხდინა სახელმწიფოს ისტორიული ტიპების მიხედვით. ამიტომაც, რომ ილია ერთ სიბრტყეზე იხილავს სხვადასხვა ტიპის სახელმწიფოს ფორმებს. მაგრამ ეს სრულიადაც არ მცირებს ილია ჭავჭავაძის შეხედულებათა მნიშვნელობას. ცნობილია, რომ მარქსამდელი სახელმწიფო მცოდნეებისათვის სახელმწიფოს ისტორიული ტიპის ცნება, ისევე როგორც ილიასათვის, გაურკვეველი დარჩა.

* * *

როდესაც ილია ჭავჭავაძის შეხედულებას ვიხილავდით სახელმწიფოს არსზე და დანიშნულებაზე, აღვნიშნეთ, რომ ილია სახელმწიფოს განიხილავს როგორც მთელი ხალხის ბედნიერების საშუალებას. ამდენად სახელმწიფოს ფუნქციების ილიასეული გაგებაც ამ მიმართებაში უნდა იქნას განხილული. ილიას აზრით,

სახელმწიფო უნდა ახორციელებდეს სხვადასხვა ფუნქციას მთელი ხალხის საკეთილდღეოდ. სახელმწიფოს ფუნქციათა ილიასეული გაგება შეგვიძლია ორ ჯგუფად დავყოთ — სახელმწიფოს საშინაო და სახელმწიფოს საგარეო ფუნქციებად (თუმცა ტერმინები „საშინაო“ და „საგარეო“ ილიას არ უხმარია).

სახელმწიფოს საშინაო ფუნქციად ილიას უპირველეს ყოვლისა ქვეყნის შინაური მდგომარეობის მოწესრიგება მიაჩნია. კერძოდ კი ცენტრალური და ადგილობრივი მმართველობის მოწესრიგება, კანონმდებლობის შემუშავება, შეიარაღების ორგანიზაცია ქვეყნის თავდაცვის მიზნით და სხვა. მეტად მნიშვნელოვანია ილია ჭავჭავაძის მოსაზრება სახელმწიფოში მშვიდობიანობის და წესრიგის დაცვის შესახებ. ილია აღვნიშნავს, რომ სახელმწიფო უნდა ზრუნავდეს მტკიცე წესრიგის დამყარებისათვის, სახელმწიფო არ უნდა უშვებდეს ქვეყნის შიგნით არეულობას, მთავრობის საწინააღმდეგო გამოსვლებს.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ ილია ჭავჭავაძე იცნობს ასევე სახელმწიფოს მეორე ძირითად ფუნქციას — საგარეო ფუნქციას. ილიას აზრით სახელმწიფოს საგარეო ფუნქციაში შედის სხვადასხვა ქვეყნებთან მშვიდობიანი ურთიერთობა. ილია ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობა მშვიდობიანი გზით უნდა ხორციელდებოდეს, ვგი გმობს ომებს — როგორც სახელმწიფოთა შორის კონფლიქტების გადაჭრის საშუალებას.

ამრიგად, ვარკვევთ რა ილია ჭავჭავაძის შეხედულებებს სახელმწიფოზე, იმ დასკვნამდე მივდივართ, რომ ილია ჭავჭავაძე, მართალია, თავისი შეხედულებებით ვერ ამაღლდა სახელმწიფოს შესახებ ჭეშმარიტად მეცნიერულ-მარქსისტულ მოძღვრებამდე, მაგრამ მიუხედავად ამისა ამ საკითხში მეტად ორიგინალურ და ღრმა მოაზროვნედ გვევლინება. საერთოდ მისი შეხედულებანი პროგრესულია. „ისტორიული დამსახურებაც ფასდება არა იმის მიხედვით, თუ რა არ მოუციათ ისტორიული მოღვაწეებს თანამედროვე მოთხოვნებთან შედარებით, არამედ იმის მიხედვით, თუ რა მოგვეცეს ახალი თავიანთ წინამორბედებთან შედარებით“³². თუ ამ თვალსაზრისით მიუდგებით ილია ჭავჭავაძის შეხედულებებს სახელმწიფოზე — დავრწმუნდებით, რომ საქართველოში ილიამ ერთ-ერთმა პირველმა სცადა სახელმწიფოს საკითხის მეცნიერული შესწავლა და მეტად საინტერესო დასკვნები გააკეთა.

32. იქვე. გვ. 210

32. ვ. ი. ლენინი, თხზ. ტ. 11, გვ. 217

ჩვენი რედაქციის თანამშრომელი ეწვია სახელმწიფო უნივერსიტეტის პრორექტორს, „საბჭოთა სამოქალაქო სამართლის“ კათედრის გამგეს, პროფ. ს. ჯორბენაძეს და რამდენიმე კითხვით მიმართა მას.

დიდი მოვლენა იყო უნივერსიტეტის 50 წლისთავი ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ყველა ჩვენთაგანი არა მარტო თვალს ადევნებდა, არამედ მონაწილეობდა კიდევ ამ დღესასწაულში. ახლა, როცა განვლო ამ თარიღმა, გვინტერესებს რა როლი ითამაშა მან უნივერსიტეტის მომავლისათვის, კერძოდ, იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებისათვის?

როგორც მოგვხსენებთ, თბილისის უნივერსიტეტმა, მისმა მეცნიერულმა სკოლამ დიდი ხანია საერთო აღიარება მოიპოვა, რაც გამოჩნდა არა მარტო ჩამოსულ სტუდენტთა მისაღმებებში, არამედ მთელ რიგ ცნობილ საერთაშორისო—სამეცნიერო საზოგადოებების და ძველთაძველი უნივერსიტეტების მოლოცვებში. მხედველობაში მაქვს დიდი ბრიტანეთის სამეფო სამეცნიერო საზოგადოების სავანებო მოლოცვა ლონდონიდან, რომელშიც აღნიშნულია ჩვენი უნივერსიტეტის წარმატებები განსაკუთრებით მათემატიკასა და ფიზიოლოგიაში.

იუბილეს ყველაზე დიდი შედეგი ის არის: რომ იგი ადასტურებს ლენინური ეროვნული პოლიტიკის ზეიშს, ამასთან ეს ზეიში დაამყვენა შესანიშნავმა საჩუქარმა, რაც პარტიის და მთავრობისაგან უნივერსიტეტმა მიიღო თოთხმეტსართულიანი მაღლივი კორპუსის სახით, სადაც 7 თებერვლიდან უკვე მეცნიერებს დაუფლება მექანიკა—მათემატიკის, კიბერნეტიკისა და ეკონომიკის ფაკულტეტების 5000-მდე სტუდენტი. აქვეა უნივერსიტეტთან არსებული გამოყენებითი მათემატიკის სამეცნიერო — კვლევითი ინსტიტუტი.

ქართული ეროვნული კულტურის კერის ამ ზეიშს, რა თქმა უნდა, იზიარებდა იურიდიული ფაკულტეტი, უნივერსიტეტის უძველესი ფაკულტეტთაგანი.

სხვა ფაკულტეტებზე, მაგალითად: ფილოლოგიურზე, ფიზიკურზე, მათემატიკურზე ახალგაზრდები ერთგვარი მოწოდებით მოდიან. იურიდიული დისციპლინები სკოლებში არ ისწავლება, ამდენად მოსწავლეები არ იცნობენ მეცნიერების ამ სფეროს. როგორია იურიდიული ფაკულტეტის კონტიგენტი? რითაა განპირო-

ბებული ახალგაზრდების ინტერესი ამ ფაკულტეტისადმი?

იურიდიული ფაკულტეტის პოპულარობა საყოველთაოდაა ცნობილი არა თუ ახლა, როცა ეროვნული უნივერსიტეტი გვაქვს, არამედ ძველად, მეფის რუსეთშიც დიდი სწრაფვა იყო ამ ფაკულტეტზე.

არც ის ითქმის, რომ იურიდიულ დისციპლინებს თითქმის მოსწავლეები საშუალო სკოლაშივე არ ეუფლებოდნენ, მაგრამ მთავარი მიზეზი ეს არ არის.

სხვადასხვა მიზეზებითაა განპირობებული ლტოლვა იურიდიული განათლების მიღებისადმი. ახალგაზრდების ერთი ნაწილი ამ ფაკულტეტზე მოდის მოწოდებით, სიმართლისა და სამართლიანობის სიყვარულით. ისინი ამართლებენ კიდევ ამ ფაკულტეტის სტუდენტის სახელს, წარმატებით ამთავრებენ უნივერსიტეტს. არის მეორე ნაწილი ახალგაზრდებისა, რომელთაც პირველ რიგში აინტერესებთ მხოლოდ დიპლომი. ასეთ სტუდენტებში ხშირია აკადემიური ჩამორჩენილობაც. მათ მიმართ ზოგჯერ გვიხდება ადმინისტრაციული ზემოქმედებაც, უნივერსიტეტიდან გარიცხვაც კი. ეს, ვფიქრობ, სწორი გადაწყვეტილებაა, ვინაიდან იურისტის რთულ და საპატიო პროფესიას სჭირდება ხანგრძლივი და სისტემატური მუშაობა.

იურისტი უნდა იყოს მრავალმხრივ განათლებული, ერულირებული, მჭევრმეტყველი. იგი უნდა ერკვეოდეს ყოველდღიურ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მოვლენებში, ჰქონდეს მაღალი მოქალაქეობრივი შეგნება, იყოს დისციპლინირებული. როგორ ამართლებენ ამ მოთხოვნას სტუდენტები, მომავალი იურისტები?

მნიშვნელოვანი ნაწილი ასეთია, მაგრამ გვხვდებიან უღირსნიც. ზოგჯერ წესრიგის დამრღვევთა შორის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტსაც ნახავთ, რაც მეტად სამწუხარო ფაქტია.

რადგან მჭევრმეტყველება ვახსენეთ, საინტერესოა რატომ არ ისწავლება თქვენთან მჭევრმეტყველების ხელოვნება? რა კეთდება იმისათვის, რომ სტუდენტებში გამოუმუშავდეს ორატორული ჩვევა?

მჭევრმეტყველების, ისე როგორც ორატორული ხელოვნების დაუფლება ერთი ზომითა და ხარისხით ყველას არ შეუძლია, ამასთან იუ-

რისტის ავტორიტეტი, პროკურორია იგი თუ მოსამართლე, გარეგნული ეფექტებით არ განისაზღვრება. საუბრის დამაჯერებელი სტილი, გამართული ლიტერატურული მეტყველება, ზომიერება და ტაქტი საწინააღმდეგო შეხედულებათა უარყოფაში, სრულიად საკმარისია, რომ ვილაპარაკოთ კარგ, ნიჭიერ იურისტზე. ამასთან საჯარო გამოსვლის ხელოვნებას პრაქტიკა და დრო სჭირდება. ჩვენ, სამწუხაროდ, მჭევრმეტყველების კურსი იურიდიულ ფაკულტეტზე არ გვაქვს. სასურველია მომავალში მისი შემოღება. აკადემიკოს აკაკი შანიძის წინადადებით გადაწყვეტილი გვაქვს იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებს წავუკითხოთ სპეცკურსი „ქართული ლიტერატურული მართლწერის ნორმები“. ვაპირებთ სპეციალური კრებულის გამოცემასაც.

ამასთან დაკავშირებით, ხომ არ ატარებთ რაიმე კონკურსს სტუდენტთა წახალისებისა და დაინტერესების მიზნით, ან ხომ არ ფიქრობთ დააწესოთ რომელიმე მჭევრმეტყველის, სახელოვანი იურისტის, ვთქვათ იურიდიული ფაკულტეტის დამაარსებლის ლ. ანდრონიკაშვილის სახელობის პრემია ან სტიპენდია?

სამწუხაროდ, მსგავსი რამ არ ტარდება ფაკულტეტზე. რა თქმა უნდა, სასურველი იქნებოდა დაწესებულიყო ანდრონიკაშვილის სახელობის სტიპენდია თბილისის უნივერსიტეტში.

გვინტერესებს პირადად თქვენი საქმიანობა, როგორც აღმინისტრაციულ, ისე მეცნიერულ სარბიელზე. როგორც იურიდიული ფაკულტეტის „საბჭოთა სამოქალაქო სამართლის“ კათედრის გამგეს, რა ღონისძიებები გაქვთ დაგეგმილი?

გვინდა რესპუბლიკის რაიონებში მოვაწყოთ კათედრის გამსვლელი სხდომები მიწისა და საკავშირო საქორწინო კანონების შესახებ, ჩავატაროთ სამეცნიერო სესიები მიძღვნილი დიდი ბელადის ვ. ი. ლენინის დაბადების 100 წლისთავისადმი.

რაზე მუშაობთ ამჯერად და რა მომავალი გეგმები გაქვთ?

ყოველ ადამიანს აქვს უხალოესი და პერსპექტიული გეგმები. მათი განხორციელება სამწუხაროდ, ყოველთვის ვერ ხერხდება გრაფიკის მიხედვით. ამჟამად ვმუშაობ „საბჭოთა სამოქალაქო სამართლის“ პირველ ტომზე, რომელიც გამიზნულია სახელმძღვანელოდ სტუდენტებისათვის. ვამთავრებ შრომებს „საბინაო სამართალზე“, მონოგრაფიას ქართული უნივერსიტეტის დაარსებაზე. ამ გეგმის განხორციელება, ალბათ, გაცილებით უფრო რთულია, ვიდრე მე ის მაქვს წარმოდგენილი.



ქრისტიანობის ტრადიციული მემკვიდრეობა

უნივერსიტეტის საექტო დარბაზში მოეწყო იურიდიული ფაკულტეტის კურსდამთავრებულთა ტრადიციული შეხვედრა ფაკულტეტის პროფესორ-მასწავლებლებთან.

შეხვედრა შესავალი სიტყვით გახსნა იურიდიული ფაკულტეტის დეკანი ვ. აბაშვილი. ჩვენი დღევანდელი შეხვედრის საზეიმო განწყობილებას, — აღნიშნა მან, — ასაქეცებს ის გარემოება, რომ წელს ჩვენი საზოგადოება ზეიმობს სიბრძნის ტაძრის, უნივერსიტეტის დაარსების 50-ე წლისთავს.

მოხსენებით — „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დაარსება“ — გამოვიდა პროფ. ივ. სურგულაძე.

მან დაწვრილებით ილაპარაკა იურიდიული

ფაკულტეტის შექმნის ისტორიაზე და საყურადღებო ცნობები მოიტანა ფაკულტეტის წარსულიდან, კერძოდ, მოიგონა ის პროფესორ-მასწავლებლები, რომლებიც ნაყოფიერ მუშაობას ეწეოდნენ ფაკულტეტის სახელისა და დიდებისათვის. ილაპარაკა იურისტთა კვალიფიციური კადრების მომზადების აქტუალურ საკითხებზე, პროფესორ-მასწავლებელთა სამეცნიერო-პედაგოგიურ და იდეურ-აღმზრდელობით მუშაობაზე.

საიუბილეო შეკრებაზე სიტყვებით გამოვიდნენ პრაქტიკოსი მუშაკები: შ. ოსმანაშვილი, ს. ჯაყელი და სხვები.

სტუდენტთა საიუბილეო-სამეცნიერო კონფერენცია

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის 50 წლისთავს მიეძღვნა სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენცია, რომელიც 19-24 აპრილს ჩატარდა. კონფერენციაზე წარმოდგენილი იყო იურიდიული ფაკულტეტის მოწინავე სტუდენტების თ. ნინიძის, ჯ. ბაბილაშვილის, ვ. ბერიას, მ. ჭკადუას, ი. ბეზიას, ი. მოდებაძის, თ. გურულის, ი. სტურუას, თ. ვაშაკიძის, თ. გაბედავას, მ. გაგუას, რ. გობრონიძის, ი. ტყემელაშვილის, მ. ჯონაძისა და ი. შაისლამოვის მოხსენებები.

განსაკუთრებით დიდი ინტერესი გამოიწვია II კურსის სტუდენტის თ. ნინიძის შრომამ „ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნი, როგორც

ფეოდალური სამართლის ძეგლი“, II კურსის სტუდენტის ი. ტყემელაშვილის შრომამ „ილია ჭავჭავაძის პოლიტიკურ შეხედულებათა ზოგადი საკითხისათვის“, IV კურსის სტუდენტის ჯ. ბაბილაშვილის შრომამ „საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ზოგადი თავისებურების შესახებ“ და სხვა.

სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენცია, რომლის მუშაობაშიც მონაწილეობა მიიღეს, როგორც პროფესორ-მასწავლებლებმა, ასევე სტუდენტებმა, მაღალ დონეზე ჩატარდა.

შეხვედრა აკადემიკოს უ. ნუსუზიძესთან

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსების 50-ე წლისთავთან დაკავშირებით უნივერსიტეტის იურიდიულმა ფაკულტეტმა, საქართველოს სსრ უმაღლესმა სასამართლომ, რესპუბლიკის პროკურატურამ, საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებულმა იური-

დიულმა კომისიამ და ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდიუმმა უნივერსიტეტის საექტო დარბაზში შეხვედრა მოუწყვეს სახელოვან ქართველ მეცნიერს, უნივერსიტეტის ერთ-ერთ დამაარსებელს, სოციალ-ეკონომიური ფაკულტეტის

პირველ დეკანს, აკადემიკოს შალვა ისაკიძე-
ნუცუბიძეს.

შეკრებილთ შესავალი სიტყვით მიმართა
იურიდიული ფაკულტეტის დეკანმა ვ. აბაშმა-
ძემ.

მოხსენებით — „უნივერსიტეტის დაარსების
50 წელი და აკადემიკოსი შ. ნუცუბიძე“—გამო-
ვიდა პროფ. ივ. სურგულაძე. მან დამსწრეებს
დაწვრილებით მოუთხრო სასიქაღულო ქართ-
ველი მეცნიერის მიერ განვლილ სასახელო გზა-
ზე, ღრმა ანალიზი გაუკეთა აკადემიკოს შ. ნუ-
ცუბიძის მიერ გამოქვეყნებული შრომების მნი-
შვნელობას.

მისასალმებელი სიტყვით გამოსულმა საქარ-
თველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-
კორესპონდენტმა, პროფესორმა თ. წერეთელმა
მოიგონა თავისი სტუდენტობის პერიოდი — კე-
რძოდ, 1922 წელი. ამ დროისათვის, აღნიშნა
მომხსენებელმა, ი. ჯავახიშვილის, პ. მელიქიშ-
ვილის, გრ. წერეთლის სახელებთან ერთად
წშირად გაიგონებდით ახალგაზრდა მეცნიერე-
ბის: შ. ნუცუბიძის, დ. უზნაძის, ა. შანიძისა და
სხვათა სახელებს. შ. ნუცუბიძეს იმდროინდელი
ახალგაზრდობა იცნობდა, როგორც მეცნიერსა
და საზოგადო მოღვაწეს, ი. ჯავახიშვილის ერთ-
გულ თანაშემწეს. მის ლექციებში იგრძნობოდა
დიდი სიყვარული სამშობლოსადმი, განსაკუთ-
რებით კი ქართული უნივერსიტეტისადმი.

— პოეტებად იბადებიან, ორატორებად ხდე-

ბიან. პოეტობა თანდაყოლილი მადლია, ორატო-
რობა კი დიდი შრომის შედეგია. ორივე ეს მად-
ლი იშვიათია, რომ ვინმეს წილად ხვდეს, ისინი
მხოლოდ ერთეულთა ხვედრია, აკადემიკოს
შალვა ნუცუბიძის პიროვნებაში ორივე ეს სი-
კეთე ბედნიერად არის შეთავსებული, — ასე
დაიწყო თავისი სიტყვა საქართველოს სსრ მეც-
ნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსმა ი. დოლიძემ.
ვინ იტყვის, — აღნიშნავს აკადემიკოსი ი. დო-
ლიძე, — რომ დიდებული ქართული ეპოსის
„ამირანიანის“ აღმდგენელი და რუსთაველის
ბრწყინვალე მთარგმნელი ჭეშმარიტი პოეტი არ
არის!

მისასალმებელი სიტყვებით გამოვიდნენ ავ-
რეთვე საქართველოს სსრ პროკურორის მოად-
გილე გ. შიჭაძე, საქართველოს სსრ მინისტრთა
საბჭოსთან არსებული იურიდიული კომისიის
თავმჯდომარის მოადგილე მ. ვეფხვაძე, საქართ-
ველოს სსრ უმიღლესი სასამართლოს თავმჯდო-
მარის მოადგილე გ. იოსავა და იურიდიული
ფაკულტეტის II კურსის ფრიადოსანი სტუდენ-
ტი თ. ნინიძე.

დასასრულ სიტყვა წარმოთქვა აკადემიკოსმა
შ. ნუცუბიძემ. მან მადლობა გადაუხადა დამსწ-
რე საზოგადოებას გულთბილი შეხვედრისათვის
და აღუთქვა მათ, რომ მომავალშიც ახალგაზრ-
დული ენერგიით განაგრძობს მეცნიერულ მუ-
შაობას ჩვენი ქვეყნის საკეთილდღეოდ.

ზ. წ.

თომარიზა და პრაქსიმიკი გვიძრო კავშირისათვის

ქართველი მეცნიერები გეგეპკორის რაიონში

ამას წინათ, თბილისის სახელმწიფო უნივერ-
სიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის მეცნიერთა
ჯგუფი, რომლის შემადგენლობაში შედიოდნენ
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იუ-
რიდიული ფაკულტეტის დეკანი ვ. აბაშმა-
ძე, პროფ. გრ. ერემოვი, დოც. ნ. ლომსაძე
და საქართველოს სსრ უმიღლესი საბჭოს პრე-
ზიდიუმის საბჭოების განყოფილების გამგე
მ. ბალათურია, გაემგზავრნენ გეგეპკორის რაი-
ონში, რათა მონაწილეობა მიეღოთ გეგეპკორის
რისხაბჭოს მეთერთმეტე მოწვევის შეხვედი
სესიის მუშაობაში.

ჩვენი მიზანი იყო, — განაცხადა ვ. აბაშმა-
ძემ, — უბრალოდ კი არ დავსწრებოდით სე-
სიის მუშაობას, არამედ აქტიური მონაწილე-
ობა მიგველო მის მომზადებასა და ჩატარე-
ბაში.

მეცნიერთა ჯგუფმა მართლაც დიდი მუშაობა

გასწია სესიის მაღალ დონეზე ჩასატარებლად.
სესიის ჩატარებამდე ისინი გაეცნენ კოლმეურ-
ნეობების, საბჭოთა მეურნეობებისა და საწარ-
მო-დაწესებულებების მუშაობას, ესაუბრნენ
მშრომელებს სოციალისტური კანონიერების
საკითხებზე, გაუწიეს მოსახლეობას კონსულ-
ტაცია, გამართეს კითხვა-პასუხის საღამოები,
მონაწილეობა მიიღეს ლეხანიდრას სოფლის
ყრილობის მუშაობაში, რომელმაც განიხილა
საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის საკითხი,
რაიონულ ვაჭეთში გამოაქვეყნეს მეტად საინტე-
რესო სტატია — „სოციალისტური კანონიერება
საბჭოთა ხალხის კეთილდღეობის საწინდარია“.

სესიის მუშაობის მსვლელობაში მათ ბევრი
საქმიანი და საჭირო რჩევა-დარიგება მისცეს
დეპუტატებს. სესიის მაღალ დონეზე ჩატარე-
ბაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ ამომრჩევე-



ლებმა სესიაზე გასარჩევად წარადგინეს 87 საქმიანი წინადადება.

სესიაზე საინტერესო მოხსენებით გამოვიდნენ გეგეჭკორის რაიონული საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარე ა. სურმავა, რაიონის პროკურორი ხ. ქაჯაია, მილიციის რაიონული განყოფილების უფროსი ნ. დიხაძე და სხვები.

სესიაზე სიტყვები წარმოთქვეს პროფ. ვ. აბაშმაძემ, პროფ. გ. ერემოვმა, დოც. ნ. ლომსაძემ და მ. ბაღათურამ. მათ თავიანთ გამოსვლებში შთაბეჭდილებები გაუზიარეს დებუტატებს და სასარგებლო რჩევა-დარიგება მისცეს დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლისა და სოციალისტური კანონიერების შემდგომი განმტკიცებისათვის. მათ ხაზი გაუსვეს იმ გარემოებას, რომ დანაშაულის თავიდან აცილებისა და საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვისათვის

დობრივი წესრიგის დაცვისათვის ბრძოლაში დიდი მნიშვნელობა აქვს კანონის მტკიცედ ცოდნას. ამიტომ ყოველწლიურად უნდა ვიზრუნოთ, რათა საბჭოთა კანონი იცოდეს თითოეულმა მოქალაქემ.

სესიის მაღალ დონეზე ჩატარება შემთხვევითი არ არის, — განაცხადა დასასრულს სესიაზე გამოსულმა პარტიის რაიონის პირველმა მდივანმა ნ. ჩხოლოვაძემ, — ამის ობიექტური მიზეზი ისაა, რომ მის მუშაობაში მონაწილეობა მიიღეს მეცნიერებმა. როგორც გამოცდილებამ გვიჩვენა, მეცნიერების ცხოვრებაში ასეთი პრაქტიკული ჩარევა მეტად საჭირო და სასარგებლო საქმეა და მომავალში ამას სისტემატური ხასიათი უნდა მიეცეს.

ამიბიუტატი კონფერენცია

მიმდინარე წლის 14 მაისს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიულმა ფაკულტეტმა, საქართველოს სსრ პროკურატურამ, უმაღლესმა სასამართლომ და საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის სამინისტრომ მოაწყო გამომცემლობა „იურიდიული ლიტერატურის“ მკითხველთა კონფერენცია. მის მუშაობაში მონაწილეობის მისაღებად ქ. მოსკოვიდან ჩამოვიდნენ გამომცემლობა „იურიდიული ლიტერატურის“ დირექტორი ან. ვ. გ. იუზბაშვილი და პარტიის ლენინური ცენტრის სახელობის ხალხთა მეგობრობის უნივერსიტეტის სისხლის სამართლისა და სამოქალაქო სამართლის კათედრის გამგე პროფ. ა. ბ. სახაროვი.

მკითხველთა კონფერენცია გახსნა იურიდიული ფაკულტეტის დეკანმა ვ. აბაშმაძემ. თავის შესავალ სიტყვაში მან აღნიშნა, რომ გამომცემლობა „იურიდიული ლიტერატურის“ წარმოადგენს ჩვენს ქვეყანაში საბჭოთა იურიდიული აზრის უდიდეს ცენტრს. გამომცემლობის ირგვლივ დარაზმულია იურისტ-მეცნიერთა მრავალათასიანი კოლექტივი. გამომცემლობა „იურიდიული ლიტერატურის“ საქმიანობაში აქტიურად მონაწილეობენ ქართველი იურისტებიც, რომელთა შრომებმა საბჭოთა იურიდიული საზოგადოებრიობის საყოველთაო აღიარება ჰპოვა.

გამომცემლობა „იურიდიული ლიტერატურის“ მუშაობა თავისი ხასიათით მეტად მრავალფეროვანია. მისი საშუალებით ეცნობა ძირითადად ჩვენს ქვეყნის მოსახლეობას საბჭოთა იურიდიული მეცნიერების მიღწევებსა და სიახლეებს, მაგრამ გამომცემლობა „იურიდიული

ლიტერატურა“ წარმოადგენს აგრეთვე მარქსიზმ-ლენინიზმის იდეების სიწმინდისათვის მებრძოლ სამეცნიერო დაწესებულებას. თავისი ნაყოფიერი საქმიანობით გამომცემლობა იცავს და ავითარებს სახელმწიფოსა და სამართლის შესახებ მარქსისტულ-ლენინურ მოძღვრებას და ამავე დროს ამხელს ბურჟუაზიული იდეოლოგიების რეაქციულ არსს.

უკანასკნელ პერიოდში, — აღნიშნავს ვ. აბაშმაძე, — გამომცემლობა „იურიდიული ლიტერატურა“ გამოსცა სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტის პროფ. ვ. ჩხიკვაძის სექტლანიანი მონოგრაფია „სახელმწიფო, დემოკრატია, კანონიერება“. შრომაში მეცნიერულად არის შესწავლილი ლენინური იდეების ზემოქმედების ცხოველყოფილი ძალა თანამედროვეობაზე და მასში მხილებულია აგრეთვე სახელმწიფოსა და სამართლის შესახებ ბურჟუაზიის რეაქციული შეხედულებანი. თანამედროვე აქტუალური საკითხების დამუშავების სიღრმითა და ამ საკითხების გადაწყვეტის მაღალ მეცნიერულ დონით, ბურჟუაზიულ-რეაქციულ იდეოლოგიასთან ბრძოლის იურიდიული მხარეების განსაზღვრითა და სახელმწიფოსა და სამართლის შესახებ ანტი-მარქსისტული შეხედულებების კრიტიკის დამაჯერებლობით, თანამედროვე საზოგადოების განვითარებაზე ლენინური იდეების ზემოქმედების მეცნიერული შეფასებით, პროფ. ჩხიკვაძის წიგნმა დიდი გამოხმაურება ჰპოვა არა მარტო საბჭოთა და საზღვარგარეთის იურისტ-მეცნიერთა შორის, არამედ საზოგადოებრივი მეცნიერების სხვადასხვა დარგის წარმომადგენლების-სიცოცხლისათვის.

ლოგებს, ფილოსოფოსებს, ისტორიკოსებისა და სხვათა განსაკუთრებული ყურადღების საგანი გახდა. პროფ. ვ. ჩხიკვაძის მონოგრაფია საბჭოთა იურიდიული მეცნიერების დიდი შენაძენია და იგი იურისპრუდენციაში შემდგომი მეცნიერული მუშაობის ძირითადი მიმართულების განმსაზღვრელ ნაწარმოებს წარმოადგენს.

მკითხველთა კონფერენციაზე გამომცემლობა „იურიდიული ლიტერატურის“ მუშაობის შესახებ მოხსენება გააკეთა გამომცემლობის დირექტორმა აზს. ვ. იუზბაშევმა.

მკითხველთა კონფერენციამ განიხილა იურისტ-მეცნიერთა კოლექტივის ავტორობით 1967 წელს გამოცემული შრომა «Теория доказательств в советском уголовном процессе» და პროფ. ა. სახაროვის მონოგრაფია «Пра-

вонарушение подростка и закон». აღნიშნული შრომის განხილვაში მონაწილეობა მიიღეს: პროფ. ბ. ფურცხვანიძემ, პროფ. ბ. ხარაზიშვილმა, დოც. თ. ლილუაშვილმა, იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატმა გ. მოსესიანმა, დოც. მ. ლეკვეიშვილმა, იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატმა ა. ვაბიანმა, დოც. ვ. ყვანიამ, მ. გიორგობიანმა, ი. ხიონიძემ, ვ. მარგიშვილმა და ა. ვირკერმანმა.

დასასრულს სიტყვებით გამოვიდნენ ზემოთ აღნიშნული შრომების ავტორები: პროფ. ი. კარპეცი და პროფ. ვ. სახაროვი, აგრეთვე გამომცემლობა „იურიდიული ლიტერატურის“ დირექტორი ვ. იუზბაშევი, რომლებმაც შეაჯამეს მკითხველთა კონფერენციის შედეგები და მადლობა გადაუხადეს დამსწრეთ კონფერენციაში მონაწილეობისათვის.

ინფორმაცია



საქართველოს სსრ ადვოკატთა მეორე კონფერენცია

1968 წლის 20 დეკემბერს თბილისის ტექნიკის სახლში გაიმართა საქართველოს სსრ ადვოკატთა მეორე კონფერენცია. შესავალი სიტყვით კონფერენცია გახსნა საქართველოს სსრ ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდიუმის თავმჯდომარემ ა. ნ. პაიჭაძემ.

ორჩევენ საქმიან პრეზიდიუმს, სამანდატო კომისიას და სამდივნოს. კონფერენციის საპატიო პრეზიდიუმში არჩეულ იქნა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პრეზიდიუმის შემადგენლობა.

ანგარიში საქართველოს სსრ ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდიუმის შესახებ გააკეთა ა. პაიჭაძემ (საანგარიშო პერიოდი მოიცავს 1965 წლის დეკემბრიდან 1968 წლის დეკემბრამდე).

მომხსენებელი აღნიშნავს, რომ საანგარიშო პერიოდში ჩვენმა ხალხმა ისტორიული მნიშვნელობის გამარჯვებები მოიპოვა. სკკპ XXIII ყრილობის გადაწყვეტილებათა შესაბამისად ხორციელდება ქვეყნის მთავარი ეკონომიური ამოცანა კომუნისმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნა.

ხელმძღვანელი პარტიული და საბჭოთა ორგანოები უქანასკნელ ხანს სერიოზულ ღონისძიებებს ატარებენ სოციალისტური კანონების შემდგომი განმტკიცებისათვის. საქართველოს ადვოკატთა კოლექტივმა აქტიური მონაწილეობა უნდა მიიღოს ამ საქმეში.

1964 წელს სკკპ ცენტრალურმა კომიტეტმა სპეციალურად განიხილა ადვოკატურის საქმიანობის საკითხი და მიიღო სათანადო დადგენილება. ამ დადგენილების შესაბამისად საქართველოს კპ ცენტრალურმა კომიტეტმა იმავე წლის 22 დეკემბერს განიხილა ადვოკატურის საკითხი და სხვა მითითებებთან ერთად განსაკუთრებით გაამხანგლა უტრადუნა ჩვენი კორპორაციის წევრთა იდეურ-პოლიტიკური ცოდნის ღონისა და საქმიანი კვალიფიკაციის ამაღლების საკითხზე, ადვოკატთა კადრების ყოველმხრივად შესწავლის და განსაკუთრებით ახალგაზრდა ადვოკატების პროფესიონალური ცოდნის გაღრმავების აუცილებლობაზე.

მომხსენებელი აღნიშნავს, რომ ადვოკატების იდეურ-პოლიტიკური და საქმიანი კვალიფიკაციის ამაღლების მიზნით შექმნილია მუდმივმოქმედი იურიდიული სემინარები. კარგად ტარდება სემინარები ქ. თბილისის პირველი მიიისის, ოქტომბრის, კალინინის, კიროვის რაიონის იურიდიულ კონსულტაციებში.

კარგი მაჩვენებლები აქვთ აგრეთვე ქ. ფოთის, მახარაძის, თელავის, სამტრედიის და სხვა რაიონის იურიდიულ კონსულტაციებს.

ახალგაზრდა ადვოკატების საქმიანი კვალიფიკაციის ამაღლების მიზნით პრეზიდიუმში პერიოდულად აწყობს ლექცია-მოსხენებებს აქტუალურ საკითხებზე.

მომხსენებელი დაპარაკობს სამართლებრივი ცოდნის პროპაგანდისათვის ადვოკატების მიერ მოსახლეობაში ჩატარებულ დიდ და სასარგებლო მუშაობაზე.

მოსახლეობაში საინტერესო ლექციებითა და მოხსენებებით გამოდიან ადვოკატები: უ. კაპანაძე, ბ. ბარათაშვილი, გ. უგრეხელიძე, შ. კალმახელიძე, გ. შონია და სხვები. 1966 წლის 1 იანვრიდან 1968 წლის 1 ივლისამდე სამართლებრივ თემაზე ადვოკატებმა წაიკითხეს 5.834 ლექცია-მოსხენება. მოეწყო 567 კითხვა-პასუხის საღამო, სადაც 9.560 კითხვას გაეცა პასუხი.

„საბჭოთა სამართლის“ რედაქცია სისტემატურად აქვეყნებს მოწინავე ადვოკატების სტატიებს, წერილებს, ნარკვევებს.

პრეზიდიუმში ახალისებს იმ ამხანაგებს, რომლებმაც განსაკუთრებით გამოიჩინეს თავი საბჭოთა სამართლის პროპაგანდაში.

ხელმძღვანელი ორგანოების დავალებით რესპუბლიკის სახალხო მეურნეობის ბევრ მსხვილ ობიექტთან შექმნილია იურიდიული საკონსულტაციო პუნქტები. ადვოკატები აქ საზოგადოებრივ საწყისებზე მუშაობენ.

დადებით მუშაობას ეწევიან ადვოკატები კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში დებიტორული დავალიანების ლიკვიდაციისა და კოლმეურნეობებისათვის სხვა იურიდიული დამატარების აღმოჩენის მიზნით.

მოსხენების დიდი ნაწილი დავთმო იურიდიული კონსულტაციების საქმიანობასა და ადვოკატების მუშაობის განზოგადებას.

საანგარიშო პერიოდში, — ამბობს მომხსენებელი, — წინასწარ გამოძიებაში ადვოკატებმა მონაწილეობა მიიღეს ასობით საქმეზე. 1968 წლის პირველი ნახევრის მონაცემებით საქართველოს სსრ სსკ 312 მუხლის საფუძველზე ადვოკატებმა შეიტანეს 370 შემადგომლობა, რომლიდანაც 181 ანუ 49 პროცენტი დაკმაყოფილდა.

საფუძვლიანი უშამდგომლობები აქვთ აღძრული ადვ. ადვ. ბ. ბარათაშვილს, შ. ანდრულაძეს, შ. გვათუსს, მ. ალხაზიშვილს, ი. კაშიას, ბ. ხომერტიკას, გ. უგრეხელიძეს, შ. ლეკვეიშვილს, ვ. ყურაშვილს და სხვებს.

შემოწმება ცხადყოფს, რომ ადვოკატების აბსოლუტური უმრავლესობა მტკიცედ იცავენ საბჭოთა კანონებს, კეთილსინდისიერად უწევენ იურიდიულ დახმარებას, როგორც ცალკეულ მოქალაქეებს, ისე საწარმოო დაწესებულებებს და სხვა. მაგრამ ჯერ კიდევ გვხვდებით გადაცდომებს, უტაქტო მოქმედებასა და საბჭოთა ადვოკატისათვის შეუფერებელი საქციელის გამოვლინებას.

ლოთობისა და თავშეუკავებლობისათვის კოლეგიის რიგებიდან გაირიცხა წულუკიძის რაიონის იურიდიული კონსულტაციის ადვოკატი თ. ჭყონია.

არაერთგზის ვადაცდომისა და შრომის შინაგანაწესის სისტემატური დარღვევისათვის კოლეგიის რიგებიდან გაირიცხა ს. მელიქნუბაროვი. ამჟამად იგი პირობით დატოვებულია კოლეგიის რიგებში.

ამავე დროს პროფესიული მოვალეობის სანიშნოდ შესრულებისა და საზოგადოებრივ საქმიანობაში აქტიური მონაწილეობისათვის მაღლობა გამოეცხადა და ფასიანი საჩუქარი გადაეცა 24 ადვოკატს. მათ შორის: შ. ხურციას, ელ. ჩხეკვაძეს, ა. ფელდმანს და სხვებს.

საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1966 წლის 4 ივნისისა და 1967 წლის 29 ნოემბრის ბრძანებულებით 10 ადვოკატს მიენიჭა რესპუბლიკის დამსახურებული იურისტის საპატიო წოდება.

სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1967 წლის 25 ოქტომბრის ბრძანებულებით საპატიო ნიშნის ორდენით დაჯილდოებულია ადვოკატი ბ. ბარათაშვილი.

მომხსენებელი ჩერდება კოლეგიის ფინანსიურ მდგომარეობაზე და ადვოკატთა დასაქმებაზე, ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ იმ ადვოკატის ნაწილობრივი შეზღუდვა, რომელსაც 200 მანეთს ზევით გამოიმუშავება აქვს სრულებით არ ეხმარება მცირე გამოიმუშავების ადვოკატებს. კიდევ მეტი, ეს წესი არც იურიდიული კონსულტაციის გამგეებს ეხმარება მოქმედი დებულების 38 მუხლის „ვ“ პუნქტის მოთხოვნის შესრულებაში. პრეზიდიუმმა უნდა იშუამდგომლოს შემდგომ ორგანოებში, რათა მოხსნას ის ნაწილობრივი შეზღუდვები, რაც 200 მანეთზე ზევით გამოიმუშავებასთანა დაკავშირებული.

ამხ. ა. პაიჭაძემ თავის მოხსენებაში გაამაზვილა ყურადღება ადვოკატთა საქმიანობის ხარისხზე. აღნიშნა ადვოკატების მალაპრობინციულობა, საქმისადმი კეთილსინდისიერი დამო-

კიდებულება, რაც მათ გამოიჩინეს სამართალში მიცემულის კანონიერი ინტერესების დაცვასთან დაკავშირებით. აქვე აღნიშნული იყო ზოგიერთი ადვოკატის მიერ საქმისადმი უსულგულო დამოკიდებულება, მოყვანილი იქნა ფაქტები მოქალაქეებზე ზერელე, გაურკვეველი და დაუსაბუთებელი პასუხების გაცემის შესახებ.

კასპის რაიონის იურიდიული კონსულტაციის ადვოკატს მღებრიშვილს რჩევა-დარიგებისათვის მიმართა მოქ. დემეტრაშვილმა. ადვოკატმა რჩევა-დარიგების ყურნალში ასეთი რამ ჩაწერა: „მიეცა განმარტება ცოლთან გაცილება არასწორი მოსაზრებაა ოჯახის დარღვევის წინააღმდეგია კანონი რაც შეეხება იმას, რომ აუცილებლობითაა გამოწვეული სასამართლო ახდენს განქორწინებას, ქონების გაყოფას, ალიმენტის დაკისრებას იმ შემთხვევაში თუ ქალი ტუბერკულოზით დაავადებული, უხასიათო და სხვა“.

ადვოკატების ერთი ნაწილი არ არის დანტერესებული საქმით, ფორმალურად ეკიდებიან თავიანთ მოვალეობას, სისტემატურად არ ცხადდებიან იურიდიულ კონსულტაციაში, არ გამოდიან საქმეებზე და სხვა. დღის წესრიგში დგება საკითხი იმ ადვოკატთა კოლეგიის რიგებიდან გათავისუფლების შესახებ, რომელთაც დანიშნული აქვთ მოხუცებულობის პენსია და რომლებიც თავს არიდებენ საადვოკატო მუშაობას.

სარევიზიო კომისიის ანგარიშით კონფერენციაზე წარსდგა პ. ინსარაძე.

საფინანსო ანგარიშით გამოვიდა პრეზიდიუმის მთავარი ბუღალტერი გ. მირზელაშვილი.

საქართველოს სსრ ადვოკატთა შრომის შინაგანაწესის შესახებ მოხსენებით გამოვიდა საქართველოს სსრ ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდიუმის თავმჯდომარის მოადგილე ნ. დავითია.

მოხსენების გამო გაიმართა კამათი.

აფხაზეთის ასსრ ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდიუმის თავმჯდომარემ მ. ახუბამ და აჭარის ასსრ ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდიუმის თავმჯდომარემ ი. ფაღვამ კონფერენციის მონაწილეთ მოუთხრეს თავიანთ საქმიანობაზე, მიღწევებსა და უარყოფით მხარეებზე.

საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს თავმჯდომარის მოადგილე ს. ქაჯია თავის გამოსვლაში შეეხო ზოგიერთი ადვოკატის მიერ პროფესიული მოვალეობისადმი უსულგულო დამოკიდებულებას. ილაპარაკა სისხლის სამართლის საქმეებზე ადვოკატების აუცილებელი მონაწილეობის შესახებ და სხვ.

ადვ. გ. უგრეხელიძემ აღნიშნა, რომ აფხსენელოა, როდესაც ადვოკატის მოთხოვნას სასამართლოს ყველა ინსტანციაში უარს ვუბნე-



ბიან, მაგრამ 5-7 წლის გასვლისას იგივე მოთხოვნა, იმავე დასაბუთებთ დაკმაყოფილებული ხდება ისე, რომ ადვოკატმა ამაზე არაფერი იცის. დროულად ნათქვამი მართალი სიტყვა, ვადის გასვლის ან სხვა რამ ფაქტორის დახმარებას არ უნდა საჭიროებდეს, რომ იგი მატერიალურ ძალად იქცეს.

ადვოკატი **შ. გვათუა** თავის გამოსვლაში შეეხო ორ ძირითად საკითხს: იმ ადვოკატების შეზღუდვას, რომელთაც 200 მანეთზე ზევით აქვთ გამომუშავება და ილაპარაკა ერთ-ერთ კონკრეტულ საქმეში გამოძიების მიერ დაშვებულ მეტად უხეშ შეცდომებზე, რომლებიც რეაგირების გარეშეა დატოვებული ზემდგომ ორგანოთა მიერ.

საქართველოს სსრ პროკურორის მოადგილე **გ. ბიწაძე** თავის გამოსვლაში მოიყვანა რამდენიმე მაგალითი ადვოკატების უტაქტო მოქმედებათა შესახებ.

კამათში მონაწილეობა მიიღეს ადვოკატებმა **პ. შარდიძემ**, **ვ. კილაძემ**, **ი. ხარჩილავამ** და **ალ. კახელმა**. ვრცელი სიტყვით გამოვიდა საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული იურიდიული კომისიის თავმჯდომარის მოადგილე **მ. ვეფხვაძე**.

კონფერენციამ საქართველოს სსრ ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდიუმის მუშაობა დამაკ-

მაყოფილებლად შეაფასა და მუშაობის შემდგომი გაუმჯობესების მიზნით მიიღო სათანადო დადგენილება.

კონფერენციამ აირჩია საქართველოს სსრ ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდიუმის ახალი შემადგენლობა:

საქართველოს სსრ ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდიუმის თავმჯდომარე—აკაკი ნიკიფორეს ძე პაიჭაძე, თავმჯდომარის მოადგილე — ნიკოლოზ კირილეს ძე დავითაია, პრეზიდიუმის წევრები: ბიძინა ბარათაშვილი, ვახტანგ ყუარაშვილი, ნიკოლოზ გიგინეიშვილი, ნინო ბარამიძე, სერგო სიხარულიძე, მიხეილ ახუბა, იუსუფ ფაღვა, დავით რაჟამაშვილი, გურამ უგრეხელიძე, უშანგი კაპანაძე, ვახტანგ დოლიძე, ილია კაშია, აპოლონ ჩიქოვანი.

სარევიზო კომისიის თავმჯდომარედ არჩეულია ალექსანდრე მგალობლიშვილი.

კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობა მიიღო საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის ადმინისტრაციული განყოფილების გამგე **ამხ. ზ. რატიანმა**.

რ. თალაქვაძე,

საქართველოს სსრ ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდიუმის რევიზორი, ადვოკატი.

ბ ი ბ ლ ი ო გ რ ა ფ ი ა

ჟურნალ „საბჭოთა სამართალი“ 1968 წელს გამოქვეყნებული
მასალების საქმიანობა

მოწინავე და სარედაქციო წერილები

ჟურნალ „საბჭოთა სამართლის“ 15
წელი, № 4, გვ. 3-7.

სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია,
ისტორია ადმინისტრაციული, საერთაშო-
რისო სამართალი.

ვ. აბაშმაძე — იურიდიული მეცნიე-
რების განვითარება თბილისის უნივერ-
სიტეტში, № 6, გვ. 3-14.

ა. აბესაძე — საბჭოთა კანონი მოქა-
ლაქეთა ინტერესების სადარაჯოზე, № 4,
გვ. 7-15.

გ. ერემოვი — კანონი საბჭოთა მო-
ქალაქეობის შესახებ, № 6, გვ. 25-30.

ვ. ლორია — ადმინისტრაციული პა-
სუხისმგებლობის საზღვრები, № 5, გვ.
13-22.

მ. მაჭავარიანი — მოკავშირე რესპუბ-
ლიკების მინისტრთა საბჭოების კომპე-
ტენციის გაფართოების შესახებ, № 4,
გვ. 39-46.

ი. სურგულაძე — ქართული სამართ-
ლის ისტორიის საკითხები აკაკი შანიძის
შრომებში, № 6, გვ. 69-72.

სახალხო დემოკრატია — მშრომელ-
თა რევოლუციური მონაპოვარი, № 6,
გვ. 15-24.

სამოქალაქო სამართალი, კროსანი,
არბიტრაჟი

ლ. ადეიშვილი — სრულფეროვან ზედ-
აწესდევლობა და კონტროლი მოზარდთა
შრომის კანონმდებლობის დაცვისადმი,
№ 6, გვ. 49-56.

ზ. ახვლედიანი — ლატარიის ბიდე-
რის სამართლებრივი ბუნების საკითხი-
სათვის, № 1, გვ. 41-43.

ვ. გეწაძე — საქართველოს სსრ საო-
ჯახო კანონმდებლობის კოდიფიკაცი-
ისათვის, № 5, გვ. 36-47.

გ. დევდარიანი — კომლის საკარმი-
დამო ნაკვეთის ჩამორთმევასთან დაკავ-
შირებული ზარალის ანაზღაურების სა-
კითხისათვის, № 5, გვ. 47-50.

ა. კობახიძე — მუშა-მოსამსახურეთა
პირადი საკუთრების საცხოვრებელი სა-
ხლი სოფლად, № 2, გვ. 28-38.

ნ. ლორთქიფანიძე — შრომის საქმე-
ების აღძვრა სასამართლოში, № 4,
გვ. 30-39.

შ. რჩეულიშვილი — ხილბოსტნეუ-
ლის სახელმწიფო დამზადების, გადა-
მუშავებისა და გასაღების სამართლებ-
რივი საფუძვლების შესახებ, № 2, გვ.
38-49.

ვ. შარაშენიძე — შრომის კანონის
კოდექსის 49-ე მუხლის გამოყენება
თანამედროვე პირობებში, № 1, გვ.
35-41.

რ. შენგელია — საბანკო სესხის დახ-
მარებით აშენებული საცხოვრებელი
სახლის სამართლებრივი მდგომარეობა,
№ 6, გვ. 40-48.

ნ. წერეთელი — სოციალისტური მშე-
ნებლობის ახლებურად მართვის ზოგი-
ერთი სამართლებრივი საკითხი, № 6, გვ.
62-68.

ს. ჯაფარიძე — სამეურნეო რეფორმა და სამოქალაქო სამართალი, № 6, გვ. 57-61.

ლ. ჯომარჯიძე — სამშენებლო გაერთიანებათა და მათი საწარმოების უფლებაუნარიანობის საკითხი ახალ პირობებში, № 5, გვ. 22-36.

ს. ჯორბენაძე — საცხოვრებელი სადგომის გაცვლა, № 3, გვ. 12-24.

**სისხლის სამართალი, პროცესი,
კრიმინალისტიკა**

გ. ავაქიანი — ავტორანსპორტის მოძრაობის სიჩქარის შერჩევა მოძრაობის უშიშროების საწინდარია, № 5, გვ. 69-72.

ნ. ვასილევ — ახალი პირის მიმართ აღძრულ საქმეებზე საგამომძიებლო ვადების გამოთვლის შესახებ, № 5, გვ. 58-62.

უ. კობიაშვილი — თანამონაწილეობის აქცესორული თეორიის შესახებ, № 3, გვ. 24-36.

მ. ლეკვეიშვილი — არასრულწლოვანთა საქმეების გამოძიების ზოგიერთ თავისებურებათა შესახებ, № 5, გვ. 50-55.

ა. ფალიაშვილი — სასამართლო ექსპერტიზის პროცესუალური პრინციპები, № 3, გვ. 45-53.

ს. ქველიძე, ლ. ზაიჩიკი — გავაძლიეროთ ბრძოლა უსაფრთხოების ტექნიკის წესების დანაშაულებრივ დარღვევებთან, № 4, გვ. 24-30.

მ. ქურდაძე — პასუხისმგებლობა არასრულწლოვანთა დანაშაულებრივ საქმიანობაში ჩაბმისათვის, № 1, გვ. 28-31.

ა. შუშანაშვილი — ხულიგნობის საქმეების სისხლის სამართალწარმოების თავისებურებები, № 3, გვ. 36-45.

ზ. წულაია — სოციალისტური ქონების გატაცება სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით, № 6, გვ. 31-39.

ი. ხიონიძე — სამომხმარებლო კოოპერაციის სისტემაში გაფლანგვა-მტაცებლობის თავიდან აცილების ზოგიერთი საკითხი, № 4, გვ. 15-24.

თარიღებთან დაკავშირებული საბანიპო

ბ. კაციტაძე — ნახევარი საუკუნე საბჭოთა სახელმწიფოს უშიშროების სადარაჯოზე, № 1, გვ. 17-23.

ვ. ნოდარიძე — ნიკოლოზ ბარათაშვილი სამართლისა და განხილების ექსპედიციაში, № 5, გვ. 72-84.

კ. შავიშვილი — სახალხო კონტროლის ორგანოები სოციალისტური სახელმწიფოს ინტერესების სადარაჯოზე, № 2, გვ. 10-18.

ვ. შადური — ხალხის ინტერესების მტკიცე გუშავი, № 1, გვ. 6-11.

ვ. ქარუმიძე — კ. მარქსი კომუნისტური საზოგადოების ორი ფაზის შესახებ, № 3, გვ. 3-12.

დ. ქილარჯიშვილი — ვ. ი. ლენინი თავრიდის სასახლეში, № 5, გვ. 3-13.

აღვოკატურის შესახებ

მ. კომახიძე — საქართველოს სსრ აღვოკატურის 45 წელი, № 1, გვ. 23-27.

ა. ლომინაძე — იუსუფ ცივაძე, № 4, გვ. 69-75.

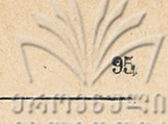
ვ. სიღამონიძე — მოსე ქიქოძე, ლუარსაბ ლოლუა, № 4, გვ. 50-69.

გ. ხარატიშვილი — ა. თ. კონი და ვ. ი. ზასულიძის პროცესი, № 1, გვ. 62-67.

პორტრეტები, ნარკვევები, ინფორმაცია, სახელმწიფო მართლო პროცესი, მსახურული ნაწარმოებები

შ. გვეტაძე — ნაპრალი, № 1, გვ. 78-88; № 2, გვ. 76-79.

მ. ვაყელიშვილი — შრომისმოყვარე, სამართლიანი, მგრძნობიარე ქალი, № 2, გვ. 69-72.



ლ. ისაკაძე — ქართველი ადვოკატი — ხელოვნებათმცოდნეობის მეცნიერებათა კანდიდატი, № 1, გვ. 73-76.

ლ. ისაკაძე — სახელოვანი გზა, № 2, გვ. 67-69.

გ. შეთეკაური — ხალხური „სარკე თქმულთა“, № 2, გვ. 72-75.

გ. ციმაკურიძე — „სული“ ტოვებს კვალს, № 3, გვ. 79-86; № 4, გვ. 77-86; № 5, 84-91.

ა. ი. პერგამენტი — სტუმრად ყურნალ „საბჭოთა სამართლის“ რედაქციაში, № 4, გვ. 86-89.

თ. წერეთელი — საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, № 1, გვ. 67-73.

ჩვენი ინტერვიუ, № 6, გვ. 83-85.

სხვადასხვა სტატიები

ა. ბაქრაძე — სრულყოფილ საპროკურორო ზედამხედველობა ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობისადმი, № 2, გვ. 18-28.

ბ. კუპრეიშვილი — მტკიცედ დავიცვათ ახალი ვეტერინალური წესდების მოთხოვნები, № 4, გვ. 46-50.

გ. მაყაშვილი — ქართული ენციკლოპედიის სამართლის რედაქციის მუშაობის შესახებ, № 1, გვ. 43-50.

ვ. მეტრეველი — ილია ჭავჭავაძე სამართლის წარმოშობისა და არსის შესახებ, № 3, გვ. 63-70.

ვ. მეტრეველი — ი. ჭავჭავაძის შეხედულებანი სახელმწიფოს შესახებ, № 6, გვ. 73-82.

ნ. ნოდარიძე — თაოსანი ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი, № 3, გვ. 77-79.

ვ. უვანია — ილია ჭავჭავაძის ერთი უცნობი წერილის შესახებ, № 5, 62-69.

ი. ხურგულაძე — იონა ბოჭორიშვილი, № 3, გვ. 70-77.

ა. ხოჭოლაძე — მცირე მოგონება მასწავლებელზე, № 1, გვ. 50-58.

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია

ნ. დურმანოვი — ნაშრომი საბჭოთა სისხლის სამართლის მნიშვნელოვან პრობლემებზე, № 5, გვ. 91-96.

მ. იაკობაშვილი — სახელმძღვანელო საბჭოთა სისხლის სამართლის განსაკუთრებულ ნაწილში, № 2, გვ. 85-88.

ი. სურგულაძე — საბჭოთა ისტორიოგრაფიის ძვირფასი შენაძენი, № 2, გვ. 79-85.

ი. ფუტყარაძე — ნაშრომი ქართული საოჯახო სამართლის ისტორიის საკითხებზე, № 2, გვ. 88-92.

თ. შავგულიძე — მონოგრაფია დანაშაულში თანამონაწილეობის შესახებ, № 3, გვ. 86-91.

ბიბლიოგრაფია, ყურნ. „საბჭოთა სამართალში“ 1967 წელს გამოქვეყნებული მასალების საძიებელი, № 1, გვ. 92-95.

ნეკროლოგი — ა. ი. ნაკაძე, № 1, გვ. 96.

ნეკროლოგი — ა. ა. ჯომიდავა, № 2, გვ. 96.

გ. ხარატიშვილი — გელა გარდაფხაძის ხსოვნისათვის, № 4, გვ. 96.

ინფორმაცია, № 1, გვ. 88-92; № 2, გვ. 92-95; № 4, გვ. 89-95; № 6, გვ. 90-92.

მოკლე ცნობები, № 3, გვ. 91-92; № 4, გვ. 95.

სასამართლო პრაქტიკა, № 3, გვ. 92-96.

ოფიციალური მასალა

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის, რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოსა და მინისტრთა საბჭოს მისალმება „საქართველოს სსრ მილიციის მუშაკებს“, „საქართველოს სსრ სამართლო ორგანოების მუშაკებს“.

„საქართველოს სსრ სახელმწიფო უშიშროების ორგანოების მუშაკებს“, № 1, გვ. 3-6.

საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის დადგენილება № 5, 1967 წლის 20 ნოემბერი, სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1963 წლის 18 დეკემბრის № 18 დადგენილების „სასამართლო საქმეებზე შემოსული საჩივრებისა და განცხადებების განხილვის შემდგომი გაუმჯობესების ღონისძიებათა შესახებ“ და საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1963 წლის 20 დეკემბრის № 16 შესაბამისი დადგენილების შესრულების მიმდინარეობის შესახებ, № 1, გვ. 58-66.

საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის დადგენილება № 6, 1967 წლის 20 ნოემბერი, „სპეკულაციის საქმეებზე სასამართლო პრაქტიკის შესახებ“, საქართველოს სსრ

უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1963 წლის 5 მარტის დადგენილების შესრულების მიმდინარეობის თაობაზე, № 1, გვ. 60-62.

საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის დადგენილება № 7, 1967 წლის 20 ნოემბერი, სხეულის დაზიანების საქმეებზე სასამართლო პრაქტიკის შესახებ, № 1, გვ. 62-66.

საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის დადგენილება № 3, 28 მარტი, 1968 წ. სავაჭრო და საზოგადოებრივი კვების საწარმოებში მყიდველთა მოტყუების საქმეებზე სასამართლო პრაქტიკის შესახებ, № 2, გვ. 49-51.

კანონი საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირისა ქორწინებისა და ოჯახის თაობაზე სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობის საფუძვლების დამტკიცების შესახებ, № 3, გვ. 52-61.